

პირუჭღ-დაწყებითი კანონი
ქართულისა
დრამმატიკისა,
შედგენილი
პლატონ ეგნატისა-ძის
იოსელიანისა მიერ.
აღბეჭდილი
ქ. თფილისს,
წიგნთა-საბეჭდავსა შინა
ი. და დ. არზანოვთა.

1840.

მათს უგანათლებულესობას

საქართველოდსა მეფისა გიორგი მეათცამე-
ტისა ძეს, ტაინის სოვეტნიკს, სენატორს, ორდენ-
თა: პირუჭღლისა ხარისხისა ანნასი, თეორისა არწი-
ვისა და იოანე იოროსალიმელისა მექონსა, მეფის-
ძეს ბაგრატს,

მდაბლად წიგნსა ამას მიუძღუნის

თფილისის სემინარიასა შინა ფილოსოფიისა და
ფიზიკისა მასწავლებელი, ღუთის-მეტყუჭლებისა
კანდიდატი პლატონ იოსელიანი.

1840-სა წელსა
მარტის 25-სა დღესა
ქ. თფილისით.

პირუჭღ-დაწყებითი
კანონი ქართულისა
დრამმატიკისანი.

§ 1. დრამმატიკა ქართული ასწავებს კა-
ნონიერსა უბნობასა და წერასა ქართულად.

§ 2. ჩუწნ ვუბნობთ ლექსთა საშუალობითა, რო-

მელნიცა შესდგებიან მარც უ ა ლ თ ა გ ა ნ , ხოლო ესენი ასოთაგან.

§ 3. ასოე არს გამოხატუა დასაბამითისა ხმისა, რომელიცა შეეწევის ლექსისა შედგენასა,

§ 4. ასონი ქართულსა ანბანსა შინა ირიცხვან ოცდაათ ცხრამეტნი, რომელთა ნაკუჭთონი სამოქალაქოსა წერილსა შინა კმარებულნი არიან შემდგომნი:

ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, ი, კ, ლ, მ, ნ, ო,

პ, ჟ, რ, ს, ტ, უ, ჯ, ფ, ქ, ღ, ყ, შ, ჩ, ძ, წ,

ჭ, ხ, ც, ჯ, ჰ, თ, ღ.

§ 5. ასონი ესენი, განიყოფებიან, ხ მო ვ ა ნ ა დ , ო რ - ხ მო ვ ა ნ ა დ , და უ ხ მ ო დ .

§ 6. ხ მო ვ ა ნ ნ ი ასონი არიან იგინი, რომელნიცა გამოითქმიან შეუწევნელად სხუათა ასოთა:

ა, ე, ი, ო, უ.

§ 7. ო რ - ხ მო ვ ა ნ ნ ი ასონი არიან იგინი, რომელნიცა მდგომარეობენ ორთა ასოთაგან; გარნა აწარმოებენ ერთსა ხმასა და არიან ხუთნი: ზ, ო, ჯ, ჰ და თ.

§ 8. უ ხ მ ო ნ ი ასონი არიან იგინი, რომელნიცა ვერ-შემძლებელ არიან რათა წარმოადგინონ კმათვნიერ შეერთებისა კმოვანთა ასოთა თანა: ბ, გ, დ, ვ, ზ. და სხუ.

§ 9. ასოთაგან ერთისა ანუ რაოდენთა შესდგებიან მარც უ ა ლ ნ ი .

§ 10. მარცუალთაგან ერთისა ანუ მრავალთა შესდგებიან ლექსნი.

§ 11. ლექსთაგან შეჰსდგების სიტყუა, მრთელი-სა ჰაზრისა მექონი.

§ 12. ლექსი შესდგების ანუ ერთისა მარცულისაგან, ანუ მრავალთა. და ამისთვის იქმნების, ანუ ერთ-მარცულოვანი, მაგ. მე, შენ, ვიქმ და სხ. ანუ მრავალ-მარცულოვანი. მაგ. ზაფხული.

§ 13. ლექსნი წარმოებისამებრ მათისა იქმნებიან:

1.) პ ი რ უ ზ ლ - ს ა ხ ე ნ ი , რომელნიცა არა

ჰწარმოებენ სხუათა ლექსთაგან, მაგ. სახელი, კელი, წიგნი და სხ.

2.) წ ა რ მ ო ე ბ უ ლ ნ ი , წარმოდგომილნი რომლისაგანმე ლექსისა, მაგ. სახლეური, სითეთრე,

მამეული, დიდებული, ძლეული, განათლებული და სხ.

3.) მ ა რ ტ ი ვ ნ ი , რომელნიცა შეჰსდგებიან ერთისაგან ლექსისა, მაგ. ქუჭყანა, ლომი, თეთრი, ტამარი, კაცი და სხ.

4.) ჰ რ თ უ ლ ნ ი , შედგომილნი ორთა ანუ მეტათა პირუჭლ-სახეთა ლექსთაგან. მაგ. კეთილ-მსახურება, ლექსთაგან კეთილი და მსახურება, მართლ-უკუნ-ქცევა და სხუანი.

სხო. ჰრთულთა ლექსთა, პირუჭლსა მოეკუჭთების უკანასკნელი ასო და უკეთეს-არს რათა გარდაიბმოდენ ნიშანითა გარდასატანითა. მაგ. კეთილი და მოქმედება: კეთილ-მოქმედება და სხ. ხოლო ლექსთა დაბოლოებულთა ასოთა ზედა ა, ე, ო, უ, არა მოეკუჭთების დაბოლოებითი თვისი ასო. მაგ. დღე-გრძელი, ოქრო-ქსოვილი, დრკუ-მავალი; ცა-მტირალი, ალვა-სახე, წერა-კითხუა და სხ.

5. კ ნ ი ნ ო ბ ი თ ნ ი , ოდეს ლექსი დანიშნავს ნივთისა სიმცირესა. მაგ. წიგნაკი, დანაკი, გლახაკი, ჭალაკი და სხ. გარნა ესე-ვითარნი მცირედ იპოებიან ენასა შინა ქართულსა.

§ 14. ყოველნი ლექსნი ქართულისა ენისა მნიშვნელობისა-მებრ თვისისა განიყოფებიან შემდგომთა ზედა ნაწილთა სიტყვსათა, რომელნიცა არიან: სახელი, ნაცუ ალ-სახელი, ზმნა, მიმდებობა, თან-დებული, ზმნის-ზედა, კავშირი და შორის-დებული.

სხო. ოთხნი პირუჭლნი არიან ცუალე-ბითნი, ამისთვის რომელ შესცულიან დაბოლოებათა თვისთა; ხოლო ოთხნი უკანასკნელნი უცუალე-ბელნი, ამისთვის რომელ არა შეჰსცულიან დაბოლოებათა თვისთა.

§ 15. ნაწილნი ესე სიტყვსანი განიხილვებიან შემდგომთა შინა სამთა სიტყვსა ნაწილთა, რომელნიცა არიან.

ლ ე ქ ს თ ა-წ ა რ მ ო ე ბ ა (ეტიმოლოდია.)

ლ ე ქ ს თ ა-თ ხ ზ უ ლ ე ბ ა (სინტაქსი.)

კ ა ნ ო ნ ი ე რ-წ ე რ ა, (ორთოდრაქია.)

ნაწილი პირუჭლი.

ლექსთა – წარმოებისათვის.

§ 16. ლექსთა – წარმოება არს ნაწილი ღრამ-მატიკისა, რომელსა შინა გარდამოიდემის თვისება სიტყვსა ნაწილთა, წარმოება, და შეცუალე-ბანი მათნი.

§ 17. ლექსთა-წარმოება რიცხვსა მებრ სიტყვსა ნაწილთა, შეიცავს რუათა თავთა.

თავი პირუჭლი

სახელისათვის.

§ 18. სახელი არს სიტყვსა ნაწილი, რომელიცა აჩუჭნებს.

ა. პირსა ანუ ნივთსა. მაგ. კაცი, მხედარი, სახლი, ქუჭყანა, ცა, ზღუა და სხ.

ბ. პირისა ანუ ნივთისა ვითარებასა. მაგ. კეთილი, მჭნე, ნაყოფიერი, და სხ.

გ. რაოდენობასა ანუ რიცხუსა მათსა. მაგ. ორი, სამი, ათი, მეათე და სხ.

§ 19. სახელი იქმნების ანუ არსებობის, ანუ ზედშესრული, ანუ რიცხვითი.

ა. არსებობის სახელი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს პირსა ანუ ნივთსა და იცნობის კითხვსამებრ, ვინ, და რად, მაგ. კაცი, მხეცი, წიგნი, კალამი და სხ.

20. არსებითი სახელი იქმნების საკუთრებით ანუ სათვთო, საზოგადო და შემკრებლობითი.

ა. საკუთრებითი სახელი არს იგი, რომელიცა ერთსა მხოლოდ პირსა, ანუ ერთსა ნივთსა შეესაბამების მაგ. კონსტანტინე, მცხეთა, მტკუარი და სხ.

ბ. საზოგადო სახელი არს იგი, რომელიცა ეკუთვნის მრავალთა ერთისა და მისვე ნათესავისა პირთა ანუ ნივთთა მაგ. კაცი, მდინარე, ქალაქი და სხ.

გ. შემკრებლობითი სახელი არს ზოგადი წოდება მრავალთა ერთისა და მისვე ნათესავისა პირთა ანუ ნივთთა, მაგ. კრება, ტყე, მჭედრობა,

არვე და სხ.

§ 21. ზ ე დ-შ ე ს რ უ ლ ი სახელი არს იგი, რომელიცა აჩუქნებს პირისა ანუ ნივთისა ვითარებასა ანუ მდგომარეობასა ე. ი. ვითარი არს პირი ანუ ვითარი ნივთი, მაგ. კაცი გულის-ხმიერი, კეთილის-მოქმედი; წიგნი სასარგებლო და სხ.

§ 22. ხარისხნი ზედ-შესრულისა საჯელისა არიან სამნი: დადებითი, შეთანასწორებითი და აღმატებითი.

ა. და დ ე ბ ი თ ი ხარისხი აჩუქნებს ნივთისა თვისებასა მარტივად, და შეუსწორებელად სხვსა ნივთისა თანა მაგ. დიდებული, გონიერი, სასიამოვნო და სხ.

ბ. შ ე თ ა ნ ა ს წ ო რ ე ბ ი თ ი ხარისხი აჩუქნებს ნივთისა თვისებასა შეთანასწორებითა ერთისა მეორისა თანა მაგ. უდიდებულესი, უგონიერესი, უცუდესი და სხ.

გ. ა ღ მ ა ტ ე ბ ი თ ი ხარისხი აღჭნიშნავს ნივთისა თვისებასა თვთ უკეთესსა, ანუ თვთ უცუდესსა სახესა შინა, სხუათა ყოველთა მსგავსთა მისთა ნივთთა თანა მაგ. უუდიდებულესი, უუგონიერესი და სხ.

ს ხ ო . 1.) შეთანასწორებითი ხარისხი ზედ-შესრულისა სახელისა შეჰსდგების დადებითისა ხარისხისაგან დამატებითა დასაწყისისა ასოთა ასოდსა უ და განკიდურებასა შინა ე ს ი . მაგ. რუსეთი უვრცელესი არს ყოველთა სახელმწიფოთა; ნათელი ვარსკულავთა უმცირესი არს ნათლისა მზისა; მე უდიდესი ვარ თქუქნ-ზედა და სხუანი.

– არიან რომელნიმე შეთანასწორებითისა ხარისხისა ლექსნი, რომელნიცა სხუად-გუარად იხმარებიან სიტყუასა შინა; ესე ვითარნი არიან: გრძელი, უგრძესი; მცირე, უმცროსი; დიდი, მოდიდო; მომცრო, მუშავ, მოწითლო და სხ.

2.) ა ღ მ ა ტ ე ბ ი თ ი ხარისხი ზედ-შესრულისა სახელისა შეიქმნების: ა.) დადებითისა ხარისხისაგან და ზმნის-ზედისა ფრიად, ყოვლად და სხ. მაგ. კეთილი, ფრიად კეთილი და სხ. ბ.) ნაცუალ-სახელისაგან თვთ; მაგ. თვთ უკეთილესი, უსიამოვნესი და სხ. გ.) ოდეს დასაწყისისა ასოთა შეთანასწორებითისა ხარისხისა მიეცემის მარცუალი,

უუ; მაგ. უუგანათლებულესი და სხ.

§ 23. რ ი ც ხ ჯ თ ი სახელი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს პირისა ანუ ნივთისა რიცხუსა და იცნობების კითხუათამებრ, რაოდენი, ანუ მერავდენე მაგ. ორი, სამი, ათასი, პირუჭლი, მეორე და სხ.

§ 24. რ ი ც ხ ჯ თ ი სახელი იქმნების ორ-გუარი: რავდენობითი და წესებითი; დანაწევრებითი, და შემკრებელობითი.

ა. რ ა ვ დ ე ნ ო ბ ი თ ი რიცხვთი სახელი აღჰნიშნავს პირისა ანუ ნივთისა რიცხვუსა და იცნობების მადის კითხვასამებრ: რაოდენი; მაგ. ერთი, ორი, ხუთი, ასი, ათასი და სხ.

ბ. წ ე ს ე ბ ი თ ი რიცხვთი სახელი არს იგი, რომელიცა აჩუჭნებს წესსა, რომლითაცა პირი ანუ ნივთი ერთი მეორესა შეუდგების; მაგ. პირუჭლი, მეორე, მესამე, მეასე და სხ.

გ. დ ა ნ ა წ ე ვ რ ე ბ ი თ ი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს რაოდენსამე ყოვლადისა კერძოსა;

მაგ. ნახევარი, მერუჭდი, ერთ-ნახევარი და სხ.

დ. შ ე მ კ რ ე ბ ე ლ ო ბ ი თ ი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს საგანთა რაოდენსამე რიცხუსა შემკრებელობითისა სახითა; მაგ. წყვილი, ყვეარი, უღელი, გუთანი და სხ.

ს ხ ო ლ ი ო . 1.) რიცხვთნი სახელნი იქმნებიან: ჰრთულნიცა, მაგ. ოცდა-ათორმეტი, ოცდა-ათცამეტი და სხ.

2.) ზედ-შესრულთა და რიცხვთთა სახელთა აქუსთ ერთი დაბოლოება, ზოგად არსებითთა სახელთა თანა, და ამისთვის იბრუნვიან იგინი ვითარცა უკანასკნელნი თვნიერ ყოვლისა განრჩევისა.

§ 25. თ ჯ ს ე ბ ა ნ ი სახელთა არიან: ნათესავი, რიცხვ, ბრუნუა და კანკლედობა.

ა . ნ ა თ ე ს ა ვ ი .

§ 26. ა რ ს ე ბ ი თ ნ ი , ზედ-შესრულნი და რიცხვთნი სახელნი, იქმნებიან ოთხისა ნათესავისა: მამრობითისა, მდედრობითისა, საზოგადოისა, და საშუალოისა.

1.) მ ა მ რ ო ბ ი თ ი ს ა ნათესავისა სახელნი არიან

იგინი, რომელნიცა ცხად-ჰყოფენ მამრსა ცხოველსა, მაგ. მამა, უფალი, მონა და სხ.

2.) მ დ ე დ რ ო ბ ი თ ი ს ა ნათესავისა სახელნი არიან იგინი, რომელნიცა ცხად-ჰყოფენ მდედრსა ცხოველსა, მაგ. დედა, დედოფალი, მხევალი და სხ.

3.) ს ა ზ ო გ ა დ ო ს ა ნათესავისა სახელნი არიან იგინი, რომელნიცა ცხად-ჰყოფენ მამრსაცა და მდედრსაცა ცხოველსა, მაგ. კაცი, შვლი, ხბო და სხ.

4.) ს ა შ უ ა ლ ო ს ა ნათესავისა სახელნი არიან ყოველნი წოდებანი უსულოთა არსებათა, და გონებასა შინა წარმოდგენილთა საგანთა, მაგ. ცა, ქუჩყანა, განზრახუა, სათნოება და სხ.

ს ხ ო ლ ი ო . ვინათგან ნათესავნი ესენი არსებითისა სახელისა იცნობებიან მნიშვნელობისა გამო მათისა, და არა დაბოლოებათა მათთა, ამის თვის ნათესავნიცა სახელთა ზედ-შესრულთა, რიცხვთა, ნაცუალ-სახელთა, და მიმღობისა, შეიმეცნებიან კუთვნილებისაგან რომლისამე ნათესავისა არსებითთა სახელთა და არა დაბოლოებათა რომელთაგან.

ბ . რ ი ც ხ ვ .

§ 27. რ ი ც ხ ვ იქმნების ანუ მხოლოობითი ანუ მრავლობითი.

1.) მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ი რიცხვ აღჰნიშნავს ერთისა პირისა ანუ ერთისა ნივთისა მოქმედებასა. მაგ. მე ვჰკითხულობ, ქუჩყანა მოძრაობს და სხ.

2.) მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი რიცხვ აჩუქნებს ორთა ანუ მეტთა ნივთთა, ეგრეთვე ორთა ანუ მრავალთა ნივთთა მოქმედებასა. მაგ. ჩუქნი ვჰკითხულობთ, ცთომილნი-მოძრაობენ და სხ.

ს ხ ო . 1.) სახელნი საეკლესიოთა წიგნთა იხმარებიან მრავლობითად. მაგ. დავითნი, თთუჭნი, მარხუანი, ჟამნი, ლოცუანი და სხ. გარნა მიიღებენ კანკლედობასა შინა ორისავე რიცხვსა მარცუალთა.

მჰსგავსადვე სახელნი გუაროვნებითნი ანუ სახელეულთა და ნაცუალ-სახელთაგან ქმნილი სახელნი: მაგ. ბარათიანი, დეკანოზიანი, ჩუქნიანი,

შენიანი, თქუწნიანი და სხ.

2.) ფრთა, ფრთიანი, ნიშნავს ერთისა ფრთისა მექონსა; ხოლო ფრთებიანი მრავალთა ფრთეთა მექონსა; ეგრეთუწ ფეხი, ფეხიანი, ფეხებიანი; ღილი, ღილიანი, ღილებიანი და სხ.

გ . ბ რ უ ნ უ ა .

§ 28. ბ რ უ ნ უ ა არს ცუალება რომლისამე ლექსისა დაბოლოებასა შინა თანხმად რომლისამე კითხვთისა ლექსისა.

§ 29. ბ რ უ ნ უ ა ნ ი არიან ექუსნი: სახელობითი, ნათესაობითი, მიცემითი, მოთხრობითი, მოქმედებითი და წოდებითი.

1.) ს ა ხ ე ლ ო ბ ი თ ი ბ რ უ ნ უ ა არს იგი, რომელიცა იცნობების კითხვსამებრ ვინ და რად; მაგ. ვინ ერთ-მთავრობს ყოველსა როსსიასა ზედა? ნიკოლოზ პირუჭლი; რად ბედნიერ ჰყოფს კაცსა: კეთილ-მოქმედება და სხ.

2.) ნ ა თ ე ს ა ო ბ ი თ ი ბ რ უ ნ უ ა არს იგი, რომელიცა იცნობების კითხვსამებრ: ვისი, რადსა; მაგ. ვისი რჩევა სასარგებლო არს? კაცისა გონიერისა; რადსა უკუმოქცევა შეუძლებელ არს? წარსრულისა ჟამისა და სხ.

3.) მ ი ც ე მ ი თ ი ბ რ უ ნ უ ა არს იგი, რომელიცა იცნობების კითხვსამებრ, ვის ანუ რასა: მაგ. ვის მიცემის საუკუნო ნეტარება? მართალსა; რასა ემჰსგავსების ცხოვრება ჩუწნი? აჩრდილსა და სხ.

4.) მ ო თ ხ ო ბ ი თ ი ბ რ უ ნ უ ა არს იგი, რომელიცა იცნობების კითხვსამებრ ვინ, რადმან ანუ რამან; მაგ. ვინ იწყო პირუჭლად მეფობა საქართუწლოსა შინა? ფარნავაზ ქართლოს ი ა ნ მ ა ნ ; რამან ადიდა და ვ ი თ მესამე? სიბრძნემან და სხ.

5.) მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ი ბ რ უ ნ უ ა არს იგი, რომელიცა იცნობების კითხუათა-მებრ ვისითა ანუ რადთა; მაგ. ვისითა სიტყვთა შეიქმნა სოფელი ხილული და უხილავი? ღუთისა სიტყვთა. რადთა განსხუავდების კაცი სხუათა ცხოველთაგან?

გულის-ხმის ყოფითა და სხ.

6.) წ ო დ ე ბ ი თ ი ბრუნჭა არს იგი, რომელიცა იხმარების, ოდეს ვის ვუწოდთ, ვუხმობთ, ანუ ვისდამი ვჰალადებთ; მაგ. მ ღმერთო! მ დრო-ნო!

ს ხ ო . 1.) ძუჭლთა ღრამმატიკათა შინა მოღე-ბულნი ბრუნჭანი შემასმენელობითი და დაწყებო-თი არიან სრულიად უქმნი; პირუჭლი ყოვლად არს მჰსგავსი სახელობითისა, ხოლო უკანასკნე-ლი შემდგარი სახელობითისაგან და თანდებული-სა გან. ჰხშირადვე შეიქმნების იგი ზედ-შესრუ-ლად მიმატებითა ასოჲსა ი. მაგ. ჩუჭნგანი-მი-ცემითი ბრუნჭა ჰხშირად მიიღებს დაბოლოებასა შინა ასოსა დ, და ამა შემთხუჭვასა შინა შეი-ქმნების ზმნის-ზედა; მაგ. კაცად გონიერად ით-ქუა იგი; მრავალნი ესე გუარნი ეთვსებიან ზმნა-სა და იქმნებიან მარადის განუსაზღვრებელისა სქესისა.

ს ხ ო . 2. წერილთა შინა ჰხშირად იხმარების ლექსი მრავლობითსა შინა ბრუნჭასა მიმატე-ბით, ერთისა ანუ ორთა მარცუალთა თა, ნი, ნო, და სხ. მაგ. ხელითა მოციქულთათა; სულნი წარმარ-თთანი, ძენო კაცთანო; გარნა ესე ვითარი ადვილ დასატევებელ-არს, არცა არს ესე მოთხოვილება ენისა თვსებისა და არცა იხმარების მარტივსა სა-უბარის: ენასა შინა. ამასთანავე ადვლცა შე-საძლებელ-არს რათა სიტყვსა შეწყობისა ჟამსა უკუ-იქცეს ესე ვითარსა შექსოვასა ლექსთასა. მაგ. ნაცულად: ხელითა მოციქულთათა, ითქუას: მოციქულთა ხელითა და სხ.

ს ხ ო . 3. შემეცნებანი ბრუნჭათათვს ოთხისავე კანკლედობისა არიან შემდგომნი.

1.) მხოლობითსა რიცხუსა შინა:

1.) ს ა ხ ე ლ ო ბ ი თ ს ა ბრუნჭასა აქუს დაბოლოე-ბისა მარცუალი სხუათა და სხუათა ზედა ასოთა.

2.) ნ ა თ ე ს ა ო ბ ი თ ი ბრუნჭა მარადის და-ბოლოვდების მარცუალთა ზედა ი ს ა ჯ ს ა და დ ს ა ; ხმარებულნი წერილთა შინა დაბოლო-

ებანი ი ს ი , ი ს არიან წინა-აღმდეგ ენი-
სა; ამისთვის ადვლ ჯერ-არს დატევება მათი, მაგ.
ნაცვლად: სახლი იაკობისი, ითქუას სახლი ია-
კობისა. აქა და სხუათაცა მჰსგავსთა ამისა შემ-
თხუჭვათა შინა ლექსი იაკობისი ემჰსგავსების
ზედ-შესრულსა სახელსა. ესრეთივე მჰსგავსება
იპოვება ძუჭლსა რუსულსა ენასაცა შინა; მაგ.
სახლი მეფისი (Дом Царевъ) არს ზედ-შე-
სრული სახელი კლებითი. (Сокращенное.)

3.) მ ი ც ე მ ი თ ს ა აქუს დაბოლოება მარცჳალ-
სა ზედა: ს ა მოკლებითა ოდესმე დაბოლოები-
თისა ასო-ს, და ოდესმე არა მოკლებითა; მაგ.
კაცი, კაცსა; ოქრო, ოქროსა და სხ. დაბოლოე-
ბა სხუა მიღებული წინარე ამისა ქმნილთა ღრამ-
მატაკითა შინა ასოსა ზედა: ს არს უკანონო და
ჯერ-არს დატევება მისი. ჰჰშირად იპოვების ეს-
რეთი ხმარება საუბარსა ენასა შინა და შეიქმს
ლექსსა ძნელ-წარმოსათქმელად ბაგეთა შინა მო-
ხშირებითა უხმოთა ასოთა; მაგ. უკანონოდ თქ-
მული: კაცს ვეტყვ, კანონიერად ითქმის: კაცსა
ვეტყვ და სხ. ხოლო მარცჳალთათვს დ, ა დ რო-
მელნიცა განეთვსებოდენ ბრუნუასა მიცემითსა
ი ხ . ს ხ . § 29.

4.) მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ი ოთხთავე კანკლედობათა
მიიღებს დაბოლოებასა შინა მარცჳალსა
მ ა ნ და მხოლოობითსა შინა საკუთრებითთა სა-
ხელთა რიცხუსა, ოდესმე მოეკუჭუთების იგი, და-
დებითა თავსა ზედა ბოლოდსა ასოდსა ნიშანისა
ამის °, მაგ. ჰსთქუა პეტრემან ანუ ჰსთქუა პეტ-
რე ° და სხ.

5.) მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ი ს ა ბრუნუსა დაბოლოე-
ბანი არიან; ი თ ა , მ თ ა , ჯ თ ა ; მოღებული ან-
ტონისა მ ი ე რ კათოლიკოზისა დაბოლოება
მ ი ე რ (ღრ. § 110. 202) მაგ. მზისა მიერ; არს
უკანონო: იგი შემდგარ-არს ნათესაობითისაგან
ბრუნუსა და თანდებულისა მ ი ე რ .

6.) წოდებითისა დაბოლოება არს ჰჰშირად
ასოსა ზედა ო. და ოდესმე იხმარების შორის-შე-
ბულიცა მ მაგ. კაცო! მოვედ აქა: მ კაცო: მო-
ვედ აქა; ხოლო პირუჭლისა კანკლედობისა ლექს-

თა შინა ნამეტნავად იხმარების ჟ, რადგანაც მათ არა ყოველთვის მოეზმის ნიშანი წოდებითისა ბრუნვსა ო. მაგ. ჟ იაკობ! (იაკობო!) ადამ! ადამ! სადაი ხარ შენ? ესრეთ საკუთრებითა არსებითთა სახელნი არა მოითხოვენ წოდებითისა ბრუნვსა ნიშანთა; მაგ. ლაზარე! პეტრე! პავლე! იოანე და სხ. მაცხოვარი, მოძღუარი, წოდებითად არა მარადის მიიღებენ ო. არამედ ისპობენ ი. მაგ. მაცხოვარ, ! მოძღუარ ! ეგრეთუჴ საკუთრებით-ნიცა: იერუსალიმი, სიონი, ბეთლემი; იერუსალიმ! სიონ! ბეთლემ! და სხ.

2.) მრავლობითსა შინა რიცხუსა:

1.) ს ა ხ ე ლ ო ბ ი თ ი ს ა ბრუნვსა დაბოლოება არს მარადის მარცხალსა ზედა ნ ი , ხოლო საუბარსა ენასა შინა ე ბ ი , თუმცა ესე უკანასკნელი ხმარებულ-არს წერილთაცა შინა.

2.) ნ ა თ ე ს ა ო ბ ი თ ი ს ა დაბოლოება არს მარცხალი თ ა და მეორესა ხმარებასა შინა ე ბ ი ს ა, ე ბ თ ა, რომლითაცა ლექსი კჴალად გარდავალს მნიშვნელობასა რ ე ც ა ზ ე დ -შესრულისა სახელისა, მაგ. ნივთებთა ანუ ნივთებისა თვსებისა.

3.) მ ი ც ე მ ი თ ი ს ა დაბოლოებითი მარცხალი არს თ ა, სრულიად მჴსგავსი ნათესაობითისა; ამისთვის ესე განირჩევა მხოლოდ ზმნითა და სიტყვსა ჰაზრითა; ამასაცა აქჴს მეორე გჴარი დაბოლოება მარცხალთა ზედა: ე ბ ს ა, ე ბ თ ა.

4.) მ ო თ ხ რ ო ბ ი თ ი ს ა მარცხალი არს თ ა, და მეორესა შემთხჴვასა შინა ე ბ მ ან. ესეცა ემსგავსების ამით ბრუნჴათა ნათესაობითსა და მიცემითსა; განირჩევა იგი ურთიერთისაგან სიტყვსავე ჰაზრითა.

5.) მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ს ა აქჴს დაბოლოებითი მარცხალი თ ა-მ ი ე რ; მაგ. კაცთა-მიერ და მეორესა შემთხჴვასა შინა: ე ბ ი თ ა.

6.) წ ო დ ე ბ ი თ ი მარცხალი არს ნ ო : მაგ. კ ა ც ნ ო ! და მეორესა ხმარებასა შინა ე ბ ო: აქაცა, ოდესმე იხმარების შორის-დებული ჟ და ოდესმე დაიტევების იგი სურვილისა მეზრ მოუბარისა,

ანუ მწერალისა.

დ . კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა .

§ 30. კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა არს შეცუალება უკანასკნელთა ასოთა თვთოეულის ბრუნვსა ორთავე რიცხუთა შინა.

§ 31. სახელთა არსებითთა აქუსთ ოთხნი კანკლედობანი:

1.) პ ი რ უ ჯ ლ ი ს ა კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ი ს ა მ ე ბ რ

იბრუნვიან ყოველნი სახელნი დაბოლოებულნი უხმოთა ასოთა ზედა; მაგ. მარიამ, ადამ და სხ.

2.) მ ე ო რ ი ს ა კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ი ს ა მ ე ბ რ იბრუნვიან ყოველნი სახელნი დაბოლოებულნი ასოთა ზედა: ა, ე, უა, უჭ, მაგ. განგებულება, საუკუნე,

სიტყუა, მართუჭ, მერუჭ და სხ.

3.) მ ე ს ა მ ი ს ა მ ე ბ რ ი ბ რ უ ნ ვ ი ა ნ ყოველნი სახელნი დაბოლოებულნი ი და ჯ ზედა, მაგ. კაცი, დიდი, მოგვ და სხ.

4.) მ ე ო თ ხ ი ს ა მ ე ბ რ იბრუნვიან სახელნი დაბოლოებულნი ო. და უ. ზედა, მაგ.: სპილო, კუ, დრკუ და სხ.

ს ხ ო. სამთა უკანასკნელთა-მებრ იბრუნვიან სახელნიცა ზედ-შესრულნი და რიცხვთანი, თვნიერ ყოვლისა განრჩევის არსებითთაგან.

ს ქ ე მ ა ოთხისავე კანკლედობისა ყოველთა სახელთა არსებითთა, ზედ-შესრულთა და რიცხვთა.				
ბრუნ უანი.	რიცხვ მხოლოდობითი.			
	კანკლდედობა. 1.	2.	3.	4.
სახ.	უხმ. ასონი	ა, ე, უა, უჭ.	ი, ჯ.	ო, უ.
ნათ.	ისა.	ისა, ჯსა	სა.	ღსა.
მიც.	სა.	} საზოგადოდ ოთხთავე შინა		
მოთ.	მან, •			
მოქ.	ითა.	ითა, ე - ჯთა	თა. თ.	ფთა.
წოდ.	მ! ო. •	ო. •.		

			ო. .	ო. .
--	--	--	------	------

რიცხვ მრავლობითი.	
სახ.	ნი ები.
ნათ.	თა ებთა ებისა
მიც.	თა, ებთა, სა.
მოთ.	თა, ებმან.
მოქ.	თა-მიერ, ებითა.
წოდ.	ნო! ებო!

საზოგადოდ ოთხ-
თავე კანკლედო-
ბათა შინა.

§ 32. 1 . კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა .

რიც. მხოლოობითი.	რიც. მრავლობითი.
სახ. ადამ.	ადამნი. ები.
ნათ. ადამისა.	ადამთა: ებისა. ებთა.
მიც. ადამსა.	ადამთა, ენსა. ენთა.
მოთ. ადამმან.	ადამთა, ებმან., ებთა.
მოქ. ადამითა.	ადამთა მიერ, ებითა, ებთა მიერ.
წოდ. ჟ ადამ!	ჟ ადამნო! ებო! ებნო!

მისგავსადვე იბრუნვან: აბრაჰამ, დავით, ქართლოს, ფარნავაზ, ფარსმან და სხ. უხმოთა ასოთა ზედა დაბოლოებულნი.

§ 33. 2 . კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა .

ა.	ე.
მხო. მრავ.	მხო. მრავ.
სახ. მამა. მამანი.	მზე. მზენი.
ნათ. მამისა. მამათა.	მზისა. მზეთა.
მიც. მამასა. მამათა.	მზესა. მზეთა.
მოთ. მამამან. მამათა.	მზემან. მზეთა.
მოქ. მამითა. მამათა მიერ.	მზითა. მზეთა-მიერ.
წოდ. მამაო! მამანო!	მზეო! მზენო!

მისგავსადვე იბრუნვიან: ესრეთუჴ იბრუნვიან:

ბაგა, ბუნება, გზა, გონება, დედა, ენა, მიწა, პაპა, რქა, სახარება, შეშა და სხვ. ამისა მაგალითისამებრ ყოვლად განურჩევლად იბრუნვიან ზედ-შესრულნი და რიცხვთანი სახელნი დაბოლოებულნი ასოსა ზედა ა. მაგ. წმინდა, ცხრა და სხ.

ბაგე, ბადე, დღე, ზნე, ზღუდე, თორნე, კიბე, კლდე, კლიტე, მეფე და სხ. მჰსგავსადვე ზედ-შესრულნი და რიცხვთანი სახელნი დაბოლოებულნი ასოსა ზედა ვ. მაგ. სავსე, ბრწყინვალე, ელვარე, მეორე, მეათე და სხ.

უ ა.

მხო. მრავ. სახ. სიტყუა. სიტყუანი. ნათ. სიტყვსა. სიტყუათა. მიც. სიტყუასა. სიტყუათა. მოთ. -- უამან. სიტყუათა. მოქ. -- ვთა. ყუათა-მიერ. წოდ. სიტყუაო! სიტყუანო!

უ ღ.

მხო. მრავ. თთუღ. თთუღნი. თთვსა. თთუღთა. თთუღსა. თთუღთა. თთუღმან. თთუღთა. თთვთა. თთუღთა-მიერ. თთუღო! თთუღნო!

მჰსგავსადვე:

ზღუა, ელუა, ლოკუა, ცოდუა, ქუა, და სხ. ეგრეთუღ რიცხვნიცა სახელნი: ოცდარუა, და სხ.

მჰსგავსადვე იბრუნვიან

ზედ-შესრულნი და რიცხვთანი სახელნი: მართუღ ტყუღ, მარჯუღ, მერუღ და სხ.

ს ხ ო ლ ი ო 1. სათვთონი სახელნი, დაბოლოებულნი მათვე ასოთა ზედა, არა ისპობენ თვსთა დამაბოლოებელთა ასოთა, არცა ერთსა შინა ბრუნვისა ორთავე რიცხუთა, მაგ. ისაია-იასი; ალექსადრე - ესი და სხ.

კანონისა ამისგან გამოირიცხვან რავდენნიმე, რომელნიცა მოსპობითა თვსთა კიდურთა ასოთა იბრუნვან მჰსგავსად საზოგადოთა სახელთა, მაგ. ევროპა, პისა; აზია, იისა და სხ.

ს ხ ო . 2. ყოველნი საზოგადონი სახელნი დაბოლოებულნი ასოთა ამათ ა. და ე. ზედა ისპობენ კიდურთა თვსთა ასოთა ბრუნუთა შინა ნათესაობითსა, და მოქმედებითსა მზოლობითისა რიცხვსა,

მაგ. ჭალა, ჭალისა; ღრმა, ღრმისა; ბიძა, ბიძისა;
მზე, მზისა; მზისაგან, მზითა და სხ.

ს ხ ო . 3. ამა მეორეს კანონსავე შეუდგებიან
ლექსნი დაბოლოებულნი უ ა და უ ზ საზედა; გარ-
ნა ესრეთ რომელ შეჰსცუტიან თვსთა კიდურთა
ასოთა ჯ ზედა, მაგ. მერუჭ - ჯსა და სხ.

§ 34.   3 .   კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა .

ი.		ჟ.	
მხო.	მრავ.	მხო.	მრავ.
სახ. ვარდი.	ვარდნი.	ნაძკ.	ნაძტნი.
ნათ. ვარდისა.	ვარდთა.	ნაძკსა.	ნაძტთა.
მიც. ვარდსა.	ვარდთა.	ნაძტსა.	ნაძტთა.
მოთ. ვარდმან ვარდთა.		ნაძტმან.	ნაძტთა.
მოქ. ვარდითა ვარდთა მიერ.		ნაძკთა.	ნაძტთა-მიერ.
წოდ. ვარდო! ვარდნო!		ნაძტო!	ნაძტნო!

მჰსგავსადვე იბრუნვიან: და-
ნაკი, ზაფხული; ეგრეთვე
ზედ-შესრულნი და რიც-
ხვთნი სახელნი დაბოლოე-
ბულნი ი ზედა მაგ. ბად-
რი, ხუთი და სხ.

მჰსგავსადვე იბრუნვიან:
ნესტკ, ნაფშრკ, ნაშკ,
ვერძკ, ვეფხკ, მოგკ, ხა-
ხკ, ცაცხკ, და ზედ-შეს-
რულნი: ურცხკ, მორ-
ცხკ და სხ.

აქა შეინიშნებიან შემდგომნი შემეცნებანი:

1. ყოველნი სახელნი საზოგადონი დაბოლოებულ-
ნი ასოსა ამას ი ზედა ისპობენ თვსსა დამაბოლოე-
ბელსა ასოსა ბრუნუათა შინა მიცემითსა, მთხრო-
ბითსა და წოდებითსა მხოლოობითისა რიცხვსა;
ხოლო მრავლობითისა, საზოგადოდ ყოველთავე
ბრუნუათა შინა.
2. რომელნიმე საზოგადონი სახელნი დაბოლოე-
ბულნი ასოსა ამას ი ზედა, ისპობენ საშუალ ლექ-
სისა მდებარესა რომელსამე ხმოვანსა ასოსა; უკე-
თუ არიან იგინი მრავალ-მარცტლოვან, ბრუნუათა
შინა ნათესაობითსა და მოქმედებითსა მხოლოო-
ბითისა რიცხვსა, და ეგრეთვე ბრუნუათაცა შინა
მრავლობითისა რიცხვსა.
3. სახელნი საკუთრებითნი დაბოლოებულნი ა-
სოსა ი ზედა დაშთებიან უსპობელად ყოველთა

შინა ბრუნუათა მხოლოობითისა რიცხვსა, ხოლო ბრუნუანი მრავლობითისა რიცხვსა ისპობენ ყოველნივე; გარნა კანონისა ამისგან გამოირიგხვან სახელნი საკუთრებითნი აღმნიშუნელნი ქალაქთა და ქუჩყანათა მაგ. ფრანცია – იისა – იითა: ტფილისი, ტფილისისა, ტფილისმან, ტფილისო და სხ.

4. ყოველნი სახელნი დაბოლოებულნი ასოსა ამას ვ ზედა, ვითარცა საზოგადოდ ყოველთა შინა ბრუნუათა მრავლობითისა რიცხვსა, ეგრეთუწ ბრუნუათაცა შინა მხოლოობითისა რიცხვსა, გარდა ნათესაობითისა, და მოქმედებითისა ბრუნუათა, შეჰსცტლიან ასოსა ამას ვ, ასოსაზედა უ, და ეგრეთ მიიღებენ კანკლედობისა ნიშანთა.

§ 35. 4 . კ ა ნ კ ლ ე დ ო ბ ა .

ო.	უ.
მხო. მრავ.	მხო. მრავ.
სახ. კალო. კალონი.	კუ. კუნი.
ნათ. კალოდა კალოთა.	კუდას. კუთა.
მიც. კალოსა. კალოთა.	კუსა. კუთა.
მოთ. კალომან. კალოთა.	კუმან. კუთა.
მოქ. – ოდათა. კალოთამიერ	კუდათა. კუთა-მიერ.
წოდ. კალოო! კალონო!	კუო! კუნო!
ამის მაგალითისა-მებრ	მჰსგავსადვე იბრუნვიან
იბრუნვიან: ეხო, აბანო,	ბრჯგუ, ბუ, რუ, ძუ-
ასო, გემო, რტო, ტი-	ძუ და სხ. ეგრეთვე ზედ-
ლო, ხბო და სხ. ეგრეთვე	შესრულნი: ბლუ, დრ-
ზედა-შესრულნი: ნოტო,	კუ, ყრუ, ცრუ, და სხ.
უპირო, უცხო და სხ.	მჰსგავსნი.

§ 36. შესანიშუნელნი სახელნი ბრუნუათა შინა სხვსა და სხვსა ჰაზრისა და მნიშუნელნი არიან შემდგომნი:

1.) თუალი, თუალისა თუალები (საგრძნობელი ხედვისა) საკუთარსა შინა მნიშუნელობასა ბრუნვილი არა ისპობს საშუალსა ხმოვასა; ხოლო მეტაფორულსა მნიშუნელობასა შინა ისპობს, ვითარცა:

თუალი, თულისა, თულები (ქუა პატიოსანი.)
 ურმის-თუალი, ურმის-თულისა, ურმის-თულები.
 მარლის-თუალი, ფანჯრის-თუალი, მზის-თუ-
 ლი და სხ.
 კუალი, კუალისა, კუალები (ნავალი ფერხთა).
 კუალი, კულისა, კულები (მტილსა შინა დაყო-
 ფილი ადგილი სათესად.)
 მოწამე, მოწამისა, მოწამენი (ტანჯული სარ-
 წმუნეობისათვს)
 მოწამე, მოწმისა, მოწმები (დამამტკიცებელი
 იჭჳსა.)
 სახელი, სახელისა, სახელები (წოდება.)
 სახელი, სახლისა, სახლები (სამოსი საკერავად
 ხელთა ადგუილსა ქმნილი.)
 სახლი, სახლისა, სახლები (სართული.)
 წელი, წლისა (ზურგისა-ქუჭ მდებარე ნაწილი
 კაცისა სხეულისა.)
 წელი, წელები (შინაგანნი ნაწილნი ცხოველისა.)
 წელი, წლისა, წლები (წელიწადი):
 2.) ხ უ ც ე ს ი , რომელთამე ბრუნუათა შინა ის-
 პობს უკანასკნელსა მარცუალსა: ნათესაობითად
 ხ უ ც ი ს ა, შემოქმ. ხ უ ც ი თ ა მრავლ. ხ უ ც ე-
 ბ ი, ხ უ ც ე ს ნ ი, ხოლო სხუათა შინა არა ისპობს
 მიც. ხ უ ც ე ს ს ა, მოთხ. ხ უ ც ე ს მ ა ნ. მჳსგავ-
 სადვე ამისა იბრუნვიან ჰრთულნიცა ამისნი: სახ-
 ლთ-ხ უ ც ე ს ი, ბაზიერთ-ხ უ ც ე ს ი, ბოქო-
 ულთ-ხ უ ც ე ს ი, მოლარეთ-ხ უ ც ე ს ი და სხ.
 3.) არიან სხუანიცა ლექსნი წოდებულნი სახელ-
 მოდგამად ამისთვს, რომელ იხმარებიან სხუათა
 და სხუათა მნიშუნელობათა შინა ვითარცა-სერი
 (ნადიმი) და სერი (ბორცვ); ქორი (მფრინუჭ-
 ლი) და ქორი (ოთახი); ქუაბი (კლდისა ნაპრა-
 ლი) და ქუაბი (საგბოლველი); ხელი (ნაწილი
 კაცისა სხეულისა) და ხელი (შემკრებელობითად)
 მაგ. ერთიხელი სესამოსელი და სხ. ესე ვითარნი
 იპობიან რუსულსაცა ენასა შინა, მაგ. Лукъ.
 მშვლდი და Лукъ ხახვ; Полъ. იატაკი და Полъ.
 სქესი და სხ.
 4.) ლექსი ღმერთი ითქმის ნათესაობითად ღუთი-

სა და არა ღმერთისა; მოთხრობითად ღუთითა და არა ღმერთითა. ღმერთები, ბნი თა ებნო! ითქმის განკიცხვთად კერპთა-თვს და ღმერთაებთათვს ზღა-პარ-სიტყუაობისა ანუ მითოლოგიისა.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე .

ნ ა ც უ ა ლ - ს ა ხ ე ლ ი ს ა თ ვ ს .

§ 37. ნ ა ც უ ა ლ - ს ა ხ ე ლ ი არს ნაწილი სიტყვსა შეცუალებითი, რომელიცა იხმარების ნაცულად სახელისა, პირისა ანუ ნივთისა აღმნიშვნელისა, განსალტოლველად ჰხშირისა განმეორებისა ერთისა და მისივე სახელისა.

§ 38. თ ვ ს ე ბ ა ნ ი ნაცულ-სახელთა იცნობებიან პირისამებრ, ნათესავისა, რიცხვისა, ბრუნვისა, კანკლედობისა, მნიშვნელობისა, სახისა და ნაკუჭლობისა.

§ 39. ნ ა ც უ ა ლ - ს ა ხ ე ლ ს ა აქუს სამი პირი:

პირუჭლი: მე, ჩუჭნ, და სხ. მეორე: შენ, თუჭუნ, და სხ. მესამე: იგი, ესე და სხ.

§ 40. ნათესავნი ნაცულ-სახელთა ერთნი და იგინივე არიან, ვითარცა სახელთა არსებითა იხ. § 28.

ს ხ ო. ხმარებული წიგნსა შინა წინასწარ-მეტყულისა ნაომისა 2. 7. ლექსი მდედრობითად იგია: ი გ ი ა ა ღ ვ ი დ ო დ ა და მ ხ ე ვ ა ლ ნ ი მ ი ს ნ ი უ ძ ღ ო დ ე ს , ვ ი თ ა რ ც ა ტ რ ე დ ნ ი მ ხ მ ო ბ ა რ ე ნ ი , გ უ ლ თ ა შ ი ნ ა მ ა თ თ ა , – არს ქმნილი მიბაძვთა რუსულისა ენისა. – ვჰგონებ ესე ჰქმნეს ახლად მთარგმნელთა რაოდენთამე წინასწარ-მეტყუელთა წიგნთა, ქალაქსა შინა მოსკოვს 1743 წელსა, სადაცა აღიბეჭდა დაბადება ქართული. დაბოლოებითი მარცუალი ა საკუთრებითა შინა სახელთა ხშირად აღნიშნავს ლექსთა კნინობითად და შეურაცხებითად, მაგ. სოლომონა, თამარა და სხ; და ოდესმე მიეცემის ვიეთთამე ჰრულთაცა ლექსთა, მაგ. გუჭლ-თევზა, ვირის-ტერფა და სხ.

§ 41. ნაცუალ-სახელთა ვითარცა სახელ-
თა კუალად ერთნი და იგივენი აქუნან რიცხუნი და
ბრუნუანი; ხოლო მეტსა ნაწილსა მათგანსა არა
აქუს ბრუნუა წოდებითი.

§ 42. ნაცუალ-სახელთა აქუსთ სამგუა-
რი კანკლედობა:

ა.) ზოგადი სახელი სათანა, მაგ. ჩე-
მი, შენი, თვსი, ჩუჭნი, თქუჭნი და სხ.

ბ.) საკუთარი მხოლოდ ნაცუალ-
სახელთა, მაგ. მე, შენ, ესე და სხ.

გ.) შერეული, მაგ. იგივე, ესევე, რომე-
ლიცა, ვინცა-ვინ. ნურავინ, ნურცავინ, ნურცადავინ.
და სხ.

§ 43. ნაცუალ-სახელნი მნიშუნელობისა
მებრ თვსისა იქმნებიან.

1.) პიროვანი ანუ არსებითი რომე-
ლნიცა აღჰნიშუნენ ერთსა სამთა ღრამმატი-
კულთა პირთაგანსა, და იხმარებიან ნაცულად-სა-
ხელისა პირისა ანუ ნივთისა აღმნიშუნელისა,
მაგ. მე, შენ, იგი.

2.) მოგებითნი, რომელნიცა აჩუჭნებენ
ვის რომელი ნივთი ეკუთვნის, მაგ. ჩემი, შენი,
თვსი და სხ.

3.) ჩუჭნებითნი, რომელნიცა აღჰნიშუნენ
ანუ აჩუჭნებენ მას საგანსა, რომლისათვს იუბ-
ნების მაგ. ესე, იგი, იგივე და სხ.

4.) კულავ-მოდებითნი, რომელნიცა ე-
თვსებიან მას სახელსა, რომლისათვსცა თქმულ-არს
და რომლისა შემდგომადცა იგი უსაშუალოდ შე-
უდგების, მაგ. რომელიცა, რაიცა, ვინცა.

5.) კითხვითნი, რომლითაცა ვჰკითხულობთ,
მაგ. ვისი? ვინ? რა და სხ.

6.) განუსაზღვრელნი, რომელნიცა
აღჰნიშუნენ ხსენებულსა საგანსა განუსაზღვრებე-
ლად, უსახელოდ, მაგ. რომელიმე, ვინმე, ზოგი,
ზოგ-ზოგი, ყოველი და სხ.

7.) უკუნეცევითნი: თვსი.

8.) საზღვრებითნი: თვთ.

9.) ადგილობითნი, რომლითაცა დაინი-

შუნის ვისგან რა, ვითარისა ნათესავის და გუარი-
სა არს, მაგ. ჩუწნებური თქუწებური. და სხ.

§ 44. სახისა-მებრ ნაცუალ-სახელნი იქმნებიან:

1.) პირუწლ-სახეობითნი: მე, შენ, ჩემი, ჩუწნი, თვისი და სხ.

2.) წარმოებითნი, მაგ.: საჩემო, საშენო. და სხ.

სხო. 1. ნიშანნი წარმოებითთა: სა, ვე, ცა, თი, უ, უსი, ებრი, ელი, მაგ. საჩემო, სენივე, შენიცა, უმისო, მისებრი, ჩემეული, და სხ; ანუ შემოკლებით: მდაბიოსა საუბარსა შინა შენიც, ჩემიც და სხ.

2.) არიან ეგრეთუწ ნაცუალ-სახელნიცა წარმოსრულნი წარმოებითისაგან, ანუ ესრეთ წოდებულნი მრჩობლ-სხნმით-გარდასვლითად, რომელნიცა ოდესმე გარდაიქცევიან არსებითად, მაგ. იგივეობა, ვითარება, თვისება; ოდესმე ზედ-შესრულად, მაგ. ჩემებრივი, შენებრივი და სხ. და ძალუძსთ დაბრუნებაცა, ოდეს მიეცემათ დაბოლოებითი მარცუალი ი.

§ 45. ნაკუწთისა-მებრ ნაცუალ-სახელნი იქმნებიან ანუ მარტივი ვითარცა: მე; ანუ კრთულნი: თვთ-მე და სხ.

§ 46. ნაცუალ-სახელნი დაიდებიან.

ა.) სახელთათანა, მაგ. თვთ-არსი, თვთ-მოქმედი და სხ.

ბ.) ურთიერთ-არს, მაგ. თვთ-თვისი, თვთ-იგი და სხ.

გ.) თანდებულთათანა, მაგ. ჩემთანა, ჩუწნთანა და სხ.

დ.) კავშირთათანა: ვინმცა და სხ.

§ 47. კანკლეობა ნაცუალ-სახელთა.

მხო.	მრ.	მხო.	მრ.
სახ. მე.	ჩუწნ.	შენ.	თქუწნ.
ნათ. ჩემი.	ჩუწნი.	შენი.	თქუწნი.
მიც. ჩემდა, მე.	ნდა, ჩუწნ.	შენდა შენ.	ნდა თქუწნ.
მოთ. მე.	ჩუწნ.	შენ.	თქუწნ.

მოქ. ჩემითა.	ჩუჭნიმიერ.	შენითა.	თქუჭნი მიერ.
წოდ.		შენ!	თქუჭნი!

მხო.	მრ.	მხო.	
სახ. იგი.	იგინი.	ესე.	ესენი.
ნათ. მისი.	მათი.	ამისი.	ამათი.
მიც. მას, მისდა.	თდა, მათ.	ამას, ამისდა.	ამათ, ამათდა.
მოთ. მან.	მათ, მათ.	ამან.	ამათ.
მოქ. მით.	მათ-მიერ.	ამით,	ამათ-მიერ.

მხო.	მრ.	მხო.	მრ.
სახ. ეგე.	ეგენი.	ჩემი,	ჩემნი.
ნათ. მაგისი.	მაგათი.	ჩემისა,	ჩემთა.
მიც. გას. გისდა.	გათ, თდა.	ჩემსა.	ჩემთა.
მოთ. მაგან.	მაგათ.	ჩემმან.	ჩემთა.
მოქ. მაგითა.	გათ-მიერ.	ჩემითა.	ჩემთა-მიერ.
წოდ.		ჩემო!	ჩემნო!

ს ხ ო. მაგალითისა-მებრ ჩ ე მ ი იბრუნვინ: შე-
ნი, თქუჭნი, მათი, თჳსი, ვიეთი, ზოგი, რაოდენი,
თქუჭეული, ჩუჭნეული, თჳთოეული, რომელი:
ესრეთითა განრჩევიტა მხოლოდ, რომელ ნათესაო-
ბითსა ბრუნჳსა შინა მხოლოობითისა რიცხჳსა
დაუტევებს საშუალოთა ასოთა, მაგ. რომელი,
რომლისა.

მხო.	მრ.
სახ. რომელიმე.	რომელნიმე
ნათ. რომლისამე.	რომელთამე.
მიც. რომელსამე.	რომელთამე.
მოთ. რომელმანმე.	რომელთამე.
მოქ. რომლითამე.	რომელთამე-მიერ.

ს ხ ო. ესრეთუჭ იბრუნვიან: არა-რომელიმე,
არა-ვიტარიმე, ვინმე, რადმე, თჳთოეულიმე,
ვიეთიმე, სხჳა-რადმე, და სხ.

რიცხჳ მხოლოობითი.

სახ. ვინ.	რაჲ.
ნათ. ვისი,	რადსა.
მიც. ვის, ვისდა.	რასა.
მოთ. ვინ.	რამან.

მოქ. ვისითა. რადსა, რადსა-მიერ.

ს ხ ო. 1. ვინ და რად ნაცუალ-სახელთა არა აქუსთ მრავლობითი რიცხვ. მრავლობითად იხმარების ოდესმე საუბარსა შინა რ ა ნ ი ც ა, რომელიცა არს ვჰგონებ შემოკლებული რაოდენნიცა. – წერილსა შინა ესრეთ ერთ-გზის იხმარა რუსთაველ: არა იცი აქანამდის, რანიცა ცრემლნი მდენიან. 603

2.) ნაცუალ-სახელი თ ვ თ არა იბრუნვების; მას არა აქუს არცა რიცხვ და არცა ბრუნუა.

3.) ნაცუალ-სახელნი: ესე, ეგე, იგი ჰხშირად იხმარებიან წერილთა შინა პიროვანად, ვითარცა: მე, შენ, იგი: ესე პირტულ-პირად; ეგე მეორედ-პირად, იგი მესამედ-პირად, მაგ. უბადრუკი მე ესე კაცი, ვინმე მიჰხსნას ხორცთა ამათგან სიკუდილისათა რომ. 7. 24. რომელთა ესე (ჩუჭუნ) ნათელ-ვიღეთ ქრისტე იესოს-მიერ სიკუდილისა მისისა მიმართ ნათელ-ვიღეთ რომ. 3. რომელი ეგე ასწავებ მოყუასსა, თავსა თვსსა არა ასწავებ, რომ. 2.

21. უფალნი ეგე (თქუჭუნ) და სამართალსა და ჰსწორსა მიჰსცემდით მონათა მათ, მუნვე 4. თუმცა ამა მაგალითთა შინა ნაცუალ-სახელნი იგინი იხმარებიან სახელობითად არსებითა სახელთა თანა თვნიერ ბრუნვისა ა რიცხვსა, გარნა ოდესმე ეთანხმებიანცა მათ რიცხვსაცა შინა და ბრუნუასა, მაგ. ისმინე ჩემი უფალო უღირსისა ამის მონისა შენისა ანუ უხმართა ამათ მონათა შენთა და სხ. – იგი ჰხშირად იხმარების ნაცულად კავშირისა ც ა, სხუათა თანა ნაცუალ-სახელთა: რომელი, ვიეთნი, ვინ, რად და კულად ზმნის-ზედათა თანა მაგ. ვითარცა, რაოდენ, სადა, ოდეს და სხ. განსარჩევლად კითხვისაგან ნაცუალ-სახელისა: მარტივად თქმა მათი ჰნიშნავს კითხუასა, მაგ. რომელი მოვიდა? ვინ მოვიდა? ხოლო სიტყუათა შინა: რომელი-იგი მოვიდა, არღა-არს კითხვითი, არამედ კულავ-მოღებითი საცნაურისა პირისა; ეგრეთუჭ: რა-იგი, რადცა, ვიეთნი იგი, ვიეთნიცა. ანუ ვითარ-იგი, რაო-

დენ-იგი, რაოდენიცა, სადა-იგი, არღარა არიან კითხვანი არამედ განუსაზღვრებელი; ხოლო რაჟამს ჰაზრი არცა კითხვითი არს, არცა განსაზღვრებით საცნაური მაშინ ნაცულად იგი და ც ა იხმარებიან მარცვალნი თ უ და ძ ი, მაგ. არა ვიცი თუ ვინ მოვალს? განიგეს წილი ვინძი რა აღიღოს მარკ. 15. 21. რ ა ჰხშირად იხმარების ზმნის-ზედად და ნიშნავს ვ ი თ ა რ (როგორ) მაგ. გაძლება ჩემი უშენოდ, ვამე რა დიდი ძნელია, ვეფხ-ტყ. 1281. 340. თქუა ჩემგან მისი ჰხსენება, ვამე რა დიდი ზარია 312. რ ა იხმარების ზმნათა-თანაცა და მაშინ არა ჰნიშნავს ნაცუალ-სახელისა, არამედ არს შემოკლებული ანუ კუჭცილი რაჟამს; მაგ. განიხარეს მოწაფეთა იხილეს რა უფალი, იოან. 20.20. ვჰსთქუ რა სიტყუა და სხ. ესე ემჰსგავსების რუსულისა ენისა ზმნისა სქესსა, რომელსა ეწოდების Двепричастіе.

4.) ნაცუალ-სახელთაგან არსებითთა შეიქმნიებიან ზედ-შესრულნი: ჩემი, ჩემიანი, ჩემეული, ჩემებური; ჩუჭნი, ჩუჭნიანი, ჩუჭნებური, ჩუჭნეული; შენი, შენიანი, შენეული, მისებური, მისეული და სხ.

5.) ახალსა და ძუჭლსა აღთქმათა შინა ხმარებულ-არს ნაცუალ-სახელად ლექსი თ ა ვ ა დ ი რომელიცა დადებულ-არს ნაცულად თ ვ თ - ი გ ი: და თავადი ი ე ს ო დაჰსდვა შორის მათსა. И самъ Исусъ стал посредъ ихъ. ლუკ. 34.56. ხოლო თავადსა ეძინა, шойже спаше мат. 8. 24. და თავადმან განჰსაჯოს სოფელი სიმართლით И шои судими иматъ вселеннѣи въ правдѣ; Пс. 9; 8. რამეთუ მან თავადმან ზღუათა ზედა დააფუძნა (ქუჭყანა) Том на моряхъ основалъ ю (землю) есшь Пс. 23. 2. ვინ არს ესე მეუფე დიდებისა, უფალი ძალთა, თავადი არს მეუფე დიდებისა, ფს. 23. 10. საზოგადოსა ხმარებასა შინა ეწოდების გუარ-დიდებულსა, მაგ. გუნდ მწყობრი დასი. მას ბევრ ათასი, ჰყავს დიდებულთა, დიდ-გუარ თავადთა შავთ. 46.

6.) ნაცტალ-სახელი ე ს ე ითქმის ახლოსა მდე-
ბარისა ნივთისათჳს და მიღმისათჳს ი ს ი. ვეფხ,
ტყ. 332.

7.) ნაცტალ-სახელნი რომელნიმე, ოდესმე მო-
ებმიან თავად-მარცტალად სახელთაცა და ნაცტალ-
სახელთა, და მაშინ იბრუნვის უკანასკნელი ლექ-
სი და არა ნაცტალ-სახელი, მაგ. რაერთი? ჩემ-
განი. ვინმე; რაგტარი და სხ.

8.) თ ა ვ ი-თ ჳ ს ი იხმარების ნაცტალ-სახე-
ლისა წილ თ ჳ თ, ანუ ერთ-ბამად მისთანა, მაგ.
თ ჳ თ თ ა ვ ი-თ ჳ ს ი; და იბრუნვიან ორნივე უ-
კანასკნელნი ლექსნი, მაგ. სახ. თ ჳ თ ა ვ ი-თ ჳ-
ს ი; ნათ. თ ჳ თ თ ა ვ ი ს ა - თ ჳ ს ი ს ა და სხ.

9.) ესე და ეს, ამა და ამისი, ამა და ამას იხმარე-
ბიან ნაცტლად სახელისა კაცთა და ადგილთა, მაგ.
ესე-ვითარი ე. ი. ამისთანა такоиъ, таковойъ. ე -
ს ე რ ა მიეწერობის პირუჭლსა პირსა ფს. 32.18.
ე გ ე რ ა, მეორესა პირსა: შენ ეგერა მოიძულე
ჰსწავლულება ფს. 49.17. მჰსგავსადვე ეს-ოდენი,
ეგ-ოდენი; ეს-აზომი, ეგ-ზომი, ესრეთი, ეგრეთი
და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე
ზ მ ნ ი ს ა-თ ჳ ს.

§ 48. ზმნა არს ნაწილი სიტყჳსა, რომელიცა აღ-
ჰნისშნავს პირისა ანუ ნივთისა მოქმედებასა ანუ
ვნებასა, მაგ. ვკითხულობ, ვიწერები, ვალ.

§ 49. კუთვნილებანი ანუ თჳსებანი ზმნათა არი-
ან: ნ ა თ ე ს ა ვ ი, ს ა ხ ე, ნ ა კ უჭ თ ი, დ რ ო,
პ ი რ ი, რ ი ც ხ ჳ, ს ქ ე ს ი და უ ღ ჳ ლ ე ბ ა.
§ 50. ნ ა თ ე ს ა ვ ი ს ა მ ე ბ რ ზმნანი იქმნებიან
შ ე მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ნ ი, ვ ნ ე ბ ი თ ნ ი, და ს ა-
შ უ ა ლ ო ნ ი.

1. შ ე მ ო ქ მ ე დ ე ბ ი თ ნ ი ზმნანი არიან იგი-
ნ ი, რომელნიცა დანიშუნენ მოქმედებასა ერთისა
პირისა ანუ ნივთისა მეორესა მაგ, ვჰსჯრი,
ვჰსცემ და სხ.

2. ვ ნ ე ბ ი თ ნ ი ზმნანი არიან იგინი რომელნი-
ცა აღჰნიშუნენ პირისა ანუ ნივთისა ვნებასა, მოქ-

მედებისაგან მეორისა წარმოებლისა, მაგ. ვიქ-რები, ვიცემები და სხ.

3. ს ა შ უ ა ლ ო ნ ი ზმნანი არიან იგინი, რომელნიცა აღჭნიშუნენ პირისა ანუ ნივთისა მოქმედებასა უჩინოდ ვნებისა, ანუ ვნებასა უჩინოდ მოქმედებისა, მაგ. მპრწამს, მიყუარს, მაქუჟს, ვალ, ვპსცხოვრებ, ვიხარებ, ვპსწუჭბი ვპსუფევ, ვპშთები და სხ.

ს ხ ო. 1. საშუალონი ზმნანი დაბოლოებისა-მებრ მათისა მიმოიხურნიან ორ-გუარად ე. ი. დაბოლოებულნი მპსგავსად შემოქმედებითა მიმოიხურნიან ვითარცა შემოქმედებითნი; ხოლო დაბოლოებულნი მპსგავსად ვნებითთა მიმოიხურნიან ვითარცა ვნებითნი, მაგ. ვპსცხოვრებ, ვპსწუჭბი, ვპსჯდები, ვპსწუჭბი და სხ.

2. არიან არსებითნიცა ზმნანი რომელნიცა სიმცირისა გამო მათისა არა შევლენ ზმნათა ზოგადსა განყოფასა შინა, მათთჳს იხ. § 52.

§ 50. სახე ზმნისა არს სამ-გუარნი: პ ი რ უჭ ე ლ-ს ა ხ ე, ს ხ მ ი თ-გ ა რ დ ა ს ლ ჳ თ ი, და მ რ-ჩ ო ბ ლ-ს ხ მ ი თ-გ ა რ დ ა ს ლ ჳ თ ი.

პ ი რ უჭ ე ლ -ს ა ხ ე ზმნა არს იგი, რომელიცა აღჭნიშნავს პირისა ანუ ნივთისა მოქმედებასა ანუ ვნებასა თჳთ მასვე პირსა ანუ ნივთსა შინა, მაგ. ვაშენებ, ვპსწერ, ვიშენები, ვიწერები და სხ.

ს ხ მ ი თ-გ ა რ დ ა ს ლ ჳ თ ი ზმნა არს იგი, რომელიცა აღჭნიშნავს პირისა ანუ ნივთისა მოქმედებასა ანუ ვნებასა საშუალობითა სხჳსა მეორისა პირისა ანუ ნივთისა და დაესხმის ბოლოს მარცჳელი ი ნ ე ბ, მაგ. ვაშენებინებ, ვაჭერინებ, ვაჭრე-ვინებ და სხ.

მ რ ჩ ო ბ ლ-ს ხ მ ი თ-გ ა რ დ ა ს ლ ჳ თ ი ზმნა არს იგი, რომელიცა აღჭნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა მეორისა პირისა საშუალობითა მესამისა პირისა საქმნელისა და დაესხმის დაბოლოებითა ნიშნად მარცჳალი განმეორებული ინებ, მაგ. ვაშენებინებ, ვაწერინებინებ, ვიწერინებინებ და სხ.

ს ხ ო. ამისა გუარისა ზმნანი აქუჟსთ ენათაცა

არაბულსა და ებრაულსა და ამა უკანასკნელსა შინა ეკუთვნიან იგინი 5 და 6 ზმნისა სახეთა. ვაშენებინებ *Заставляю строить*; ვაშენებინებინებ. *Заставляю чрезъ посредство другаго строить*, ანუ ვნებითად: ვიმოქმედებინებ *Заставлять быть*. *Д ъ ѣ с т в о в а т ь* (Грамм. Евр. Панскаго стр. 44.): გარნა ქართულსა ენასა შინა უკანასკნელი-სა სახისა ზმნანი იშვთად იხმარებიან.

§ 51. ნაკუჭთისამებრ ზმნანი იქმნებიან **მ ა რ ტ ი ვ ნ ი** და **ჰ რ თ უ ლ ნ ი**.

1.) **მ ა რ ტ ი ვ ი** ზმნა არს იგი რომელიცა მდგომარეობს თვნიერ მარცჳალთა ანუ ლექსთა მოღებულთა სხვსა სიტყვსა ნაწილისაგან, მაგ. ვჰხედავ, ვალ, ვჰჭურეტ, ვჰსუამ და სხ.

2.) **ჰ რ თ უ ლ ი** ზმნა არს იგი, რომელსაცა მიემატების ლექსი ანუ მარცჳალი სხვსა სიტყვსა ნაწილისაგან მოღებული, მაგ. კეთილ-ვდღეობ, ხელს-ვიქნევ და სხ.

§ 52. დრონი ზმნისანი არიან ხუთნი: აწ-მდგომი, ქმნილი უსრული, ქმნილი სრული, ქმნილი უსრულესი და ქმნადი.

ა წ მ დ გ ო მ ი დრო არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა მასვე ჟამსა შინა ქმნილსა, მაგ. ვჰსწერ, ვჰსცემ და სხ.

ქ მ ნ ი ლ ი უ ს რ უ ლ ი დრო არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა მარტივად, განუსაზღვრებლივ ჟამისა, მაგ. ვჰსწერდი, ვჰსცემდი და სხ.

ქ მ ნ ი ლ ი ს რ უ ლ ი დრო არს იგი, რომელიცა აჩუჭნებს მოქმედებასა ანუ ვნებასა სრულიად შესრულებულსა, მაგ. დავჰსწერე, ვჰსცემე და სხ.

ნ ა მ ყ ო უ ს რ უ ლ ე ს ი დრო არს იგი, რომელიცა აჩუჭნებს მოქმედებასა ანუ ვნებასა დარევე შესრულებულსა, მაგ. დამიწერიეს, დამიწერია და სხ.

ს ხ ო. ამა დროსა აქუს ორ-გუარი საქცევი.

ქ მ ნ ა დ ი დრო არს იგი, რომელიცა აჩუჭნებს მოქმედებასა ანუ ვნებასა მომავალსა, მაგ. დავჰსწერ, დავჰსჭრი და სხ.

§ 53. პირნი ზმნისა არიან სამნი: პირუჭლი, მეორე და მესამე.

პირუჭლი პირი არს იგი, რომელიცა უბნობს, მაგ. ვასწავებ, ვჰკითხულობ და სხ.

მეორე პირი არს იგი, რომლისადმი არს უბნობა, მაგ. ასწავებ, ჰკითხულობ და სხ.

მესამე პირი არს იგი, რომლისათვის არს უბნობა, მაგ. ასწავებს, კითხულობს და სხ.

ს ხ ო. ბრძანებითისა სქესისა ზმნათა არა აქუსთ პირუჭლი პირი; ესეცა ამისთვის რომელ არავინ არს მბრძანებელ თავისა თვისისა.

§ 54. ზმნანი იქმნებიან ანუ პიროვანი ანუ უპირონი: პიროვანი ზმნა არს იგი, რომელსაცა აქუს სამივე პირი, მაგ. ვჰსწერ, ჰსწერ,

ჰსწერს. – უპირონი ანუ პირნაკლნი ზმნანი არიან იგინი რომელთაცა აკლსთ პირნი: ანუ პირუჭლი, ანუ მეორე, ანუ ორნივე პირუჭლნი, მაგ. მეტყვ, მეტყვს; გეტყვ, გეტყვს; ჯერ-არს და სხ. იხ. § . მჰსგავსადვე ვნებითნი პირნაკლნი; გიშენდები (Строюся я тебѣ или для тебя) და სხ. სამთავე პირთა შინა.

ს ხ ო. პიროვანი ზმნანი დაიწყებიან ასოდთა გ; ხოლო მიჩემებითა სხუათა პირთადმი, შეიცულებიუან სხუად და სხუად, რომელთაცა მნიშუნელობა სხუათა ენათა ზედა ცხად-იქმნების მხოლოდ შეწევნითა ნაცუალ-სახელისა, მაგ. ოდეს მოქმედება მიეჩემება თვთ-მოქმედსა პირსა, ვიტყვთ: ვაშენებ, ვჰსწერ (Строю, пишу); ოდეს მოქმედება მიეჩემება პირუჭლსა პირსა და მისთვისვე არს მოქმედება, ითქმის: ვიშენებ, ვიწერ (Строю себѣ илш для себя; пишу – ему или для него). – მჰსგავსადვე ვნებითნი ზმნანი იხმარებიან სამთავე პირთა შინა მიჩემებითა რომლისადმი მათგანისა, მაგ. მიშენდების, გიშენდების, უშენდების (Строишся – для меня, для тебя для него.) და სხ. – ენასა შინა ქართულსა იპოებიან ზმნანი, რომელნიცა აღჰნიშუნენ პირისა ვნებულისა თვთ-ვნებასა, მაგ. მოქ. და ვნ. ვაბამ ვიბმი, თვთ-ვნებითად ითქმის: ვებმი და სხ. ვიეთნიმე ზმნანი იხმარე-

ბიან მოსპობით ანუ შემოკლებულად, მაგ. ვუწოდ, ვუწოდებ; ვპზომ, ვპზომავე; ვპზადებ, ვპზად, ვადენ, ვადინებ და სხ.

§ 55. რ ი ც ხ ჯ ზმნათა არს ორი: მხოლოობითი და მრავლობითი.

1.) მ ხ ო ლ ო ბ ი თ ი რიცხვ აჩუწნებს ერთისა პირისა მოქმედებასა ანუ ვნებასა, მაგ. ვაჰსწავებ, ვიქმ და სხ.

2.) მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი რიცხვ აჩუწნებს ორთა ანუ მრავალთა პირთა მოქმედებასა ანუ ვნებასა, მაგ. ვასწავებთ, ვიქმთ და სხ.

§ 56. სქესნი ზმნათა შინა არიან ოთხნი: საზღურები, სათუვო, ბრძანებითი და განუსაზღურებელი.

1.) საზღურებითი სქესი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა მოთხრობითად და დროთა, პირისა და რიცხვსა ჩუწნებითა, მაგ. ვჰსწერ, ვანთებ და სხ.

2.) სათუვო სქესი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა საიჭვოდ, უცნაურად, მაგ. მევლო და სხ.

3.) ბრძანებითი სქესი არს იგი, რომელიცა აღჰნიშნავს მოქმედებასა ანუ ვნებასა ბრძანებითად ჰრჩევივითად ანუ თხოვივითად. რათა სრულიქმნეს მოქმედება, მაგ. ჰსწერე, დაჰსწერე, ჰქმენ, წარვედ და სხვ.

4.) განუსაზღურებელი სქესი აღჰნიშნავს მოქმედებასა განუცხადებელად პირთა შინა, რიცხვითა და დროთა.

ს ხ ო. 1. სათუვო სქესი არა აქუს რუსულსა ენასა და ესრეთისა სქესისა მოქმედებისა გამოხატვასტვს რუსულსა ზედა ენასა იხმარებიან частицы: бы, чтоны, даны, ли. – ქართულსა ენასა შინა თუმცა სქესი ესე იხმარების კავშირითანა: უკეთუ, უკეთუმცა; თუსადმე, თუმცა; რათა, რათამცა; დაღათუ, დაღათუმცა; ნუ-თუ, ნეტართუმცა; ვაშათუ და სხ. (მდაბიურად: თუ, რომ და სხ.)

გარნა კავშირნი ესენი იხმარებიან ოდესმე საზღურებისა სქესსა შინა. ანუსტვს მრავალჯერ აღურევიათ მწერალთა დრონი სქესთა ურთიერთისათანა. – ამა შემთხუწვასა შინა განმარჩეველი

ესრეთისა შერევისა არს ზმნის-ზედა: უ ნ დ ა,
თუმცა წერილთა შინა არ ხმარებული, გარნა
ცხადად განსაზღვრული სქესისა სათუგოდას.

2. სათუგოდას სქესისა ქმნადას დროსა აქუს
ორნი საკუთარნი დრონი უსრული და სრული იხ.
§ 63 მიმოხუტრასა შინა ზმნისა: ვჰსწერ, და სხუა-
თაცა მაგალითთა შინა.

3. მწერალთა ქართულისა დრამმატიკისა უხ-
მარიათ ბრძანებითისა სქესისა დასანიშნავად მარ-
ცუალი უკუთქმითი ნ უ, გარნა იხმარების უკუთ-
ქმითა ა რ ა. – რომელნიცა დრონი ივასხებიან
საზღურებითისა სქესისაგან მათ დაესხმით უკუთ-
ქმითი მარცუალი ნი: ხოლო რომელნიცა ივას-
ხებიან სათუგოსა დროსაგან, მათ დაესხმის მარ-
ცუალი ა რ ანუ ა რ ა, მაგ. არა ჰსწერო, არა
დაჰსწერო და სხ; ბრძანებითისა სქესისა მყოობად-
სა აქუს ორი დრო: უსრული და სრული, მაგ. არა
იწერო, არა დაიწერო და სხ.

4. განუსაზღვრებელი სქესი არს მჰსგავსი
ლათინურისა გერუნდივისა (Герунд и), საკუთ-
რივ ესე სქესი არა არს ქართულსა შინა ენასა,
რადგანცა იგი მიიღებს მარადის დაბოლოებასა, მარ-
ცუალსა ზედა ად, ამისთვის გარდაიქცევის ზმნის-
ზედად. ზმნათა შინა აქუს მას ორნი დრონი: აწ-
მდგომი და ქმნადი, მაგ. წერად, დაწერად.

5. განუსაზღვრელი სქესი ზმნათა თანა: მნე-
ბავს, მინდა შეიქმნების სახელ-ზმნისაგან ნათე-
საობითად ბრუნვილისა მოსპობით: ი~ მაგ. არა უნდა
ნუგეშინის-ცემის, რამეთუ არა არნ მატთ. 2.18.
და სხ. გარნა ესე ვითარნი მცირედ იხმარებიან წე-
რილთა შინა.

§ 57. ზმნათაგან წარმოჰსდგება სახელი არსებითი,
რომელიცა იწოდების სახელ-ზმნად, მაგ. გა-
ქებ, ქება, ვჰსწერ, წერა, ვჰკითხულობ, კითხუა
და სხ. ეგრეთუჴ მიმღეობანიცა რომელთათვის იხი-
ლე თვისსა ადგილსა მიმღეობისათვის (თავი 4.)

ს ხ ო . სახელ-ზმნა და მიმღეობანი მიიღებენ თვ-
სებათა არსებითთა სახელთა და იბრუნვიან მჰსგავსად
მათთა.

§ 58. უღლვლება არს ცუალეზა ზმნისა დაბოლოე-

ბათა, მაჩუჭნებელი სქესისა, ნათესავისა, დროისა, რიცხვისა და პირისა.

უღლვლება ზმნისა არს ორ-გუარი:

1. ზ მ ნ ა ნ ი პ ი რ უ ჯ ლ ი ს ა უ ლ ჯ ლ ე -

ბ ი ს ა აწ-მდგომსა შინა დროსა პირუჭლსა შინა პირსა ასოთა მიერ შემდგომთა მისთა, რომელნიცა მარადის დახუდებიან ანუ ა, ანუ ე, ანუ ი, ანუ უ, ანუ ჰ, ხოლო მესამესა ბოლოს ასოთა ს, მაგ. ვაქებ, აქებ, აქებს; ვესური, ესური, ესურის; ვიქმ, იქმ, იქმს; ვუბნობ, უბნობ, უბნობს; ვჰსწერ, ჰსწერ, ჰსწერს და სხ.

2. ზ მ ნ ა ნ ი მ ე ო რ ი ს ა უ ლ ჯ ლ ე ბ ი ს ა

აწ-მდგომსა შინა პირუჭლისა პირისა დროსა, მხოლოობითისა რიცხვისა აქუს განმაპიროვნებელი ასოდ მ; მეორესა შინა პირსა გ; ხოლო მესამესა შინა პირსა უ, ა, ჰ და ანუ მეორისა პირისა მაპიროვნებელისა გ-სა შემდგომი ასოდ, მაგ. მრწამს, გრწამს, ჰრწამს, მიყუარს, გიყუარს, უყუარს, მაქუს, გაქუს, აქუს და სხ.

ს ხ ო . 1. უღლვლება ესე მოღებული რომელთამე ღრამმატიკათა შინა არს უმჯობესი სხუათა ყოველთა ესე გუართა, თუმცაღა არცა ესე არს სრულიად კმაყოფილ, ანტონი მომღები ათთა გაიოს ექუსთა უღლვლებათა განაძნელებენ მით განჰრჩევასა მათსა; ამისთვის ყოველთა ღრამმატიკისა მწერალთა დაუშთებათ შემდგომადი ზრუნუა შემოყუანისათვის ყოველთა ქართულსა ენისა ზმნათა უფრორე მარტივისა სქემასა შინა.

სქემა	
ორთავე ზმნისა უღლვლებათა.	
1. უღლვლება.	2. უღლვლება.
აწმომსა დროსა, მხო. რიც. პირუჭლი პირი განპიროვნდების ასოთა ჰ. მეორე ხუთთა ამათ ჰ-სა შემდგომთა მიერ.	აწმოსა დროსა, მხო. რიც. პირუჭლი პირი განპიროვნდების ასოთა მ. მეორე პირი ასოთა

ა, ე, ი, უ, ჰ. მესამე პირი დაბოლოვ- დების. ს.	ბ. მესამე პირი. ა, უ, ჰ.
--	--------------------------------

სხო. 1. მეორისა უღლულებისა ზმნანი არიან ყოველნივე უკანონონი, ამისთჳს რომელ აკლსთ მათ დრონი.

2. ქცეულნი სხმით-გარდასლუთად უმეშუჭო-ბითნი ზმნანი შეიქმნებიან მოწმედებითად, მაგ. ვალ. ვავლინებ, ვივლინებ და სხ.

3. მეორისა უღლულებისა ზმნათა არა აქუსთ სქესი ვნებითი, არცა აქუსთ პირნაკლნი ზმნანი, არამედ ივასხებენ ძირთაგან თჳსთა, რომელნიცა არიან ზმნანი პირუჭლისა უღლულებისა. იხ. § 67.

§ 59. ზმნანი არიან კანონიერი ანუ უკანონონი:

1. კ ა ნ ი ე რ ი ზ მ ნ ა არს იგი რომელიცა შეუდგების საზოგადოთა უღლულებისა კანონთა.

2. უ კ ა ნ ო ნ ო ზ მ ნ ა არს იგი, რომელიცა არა შეუდგების საზოგადოთა უღლულებისა კანონთა (*)

§ 60. უკანონონი ზმნანი არიან:

1. ს ხ უ ა და ს ხ უ ა დ მ ი მ ო ხ რ ი ლ ნ ი ანუ ნაკლულევანნი, რომელნიცა აღივსებიან სხუათა ზმნათაგან, მაგ.

(*) ქართულისა ენისა ზმნანი ყოველივე არიან უკანონონი; თვთოელსა ზმნასა აქუს თჳსება გარდაკეთებისა სხუად ზმნად მიმატებითა რომელთამე მარცჳალთა; მრავალთა სხუათა სიტყჳსა ნაწითა ძალ-უძსთ გარდაქცევა ზმნად; აქედამ გამოვალს სიძნელე კანონთა მიღებისა მათ-თჳს და ვჰსცნობთ რომელ თჳსება ესე ენისა არს დიდი სიმდიდრე და უხუჭუბა მისი.

აწმდგომი.	ქმნ. უსრ.	ქმნ.	უსრულესი.	ქმნადი.
ვარ.	ვიყოფოდი.	ვიყავ.	ყოფილ-ვარ.	
ვამლევ.	ვამლევდი.	მივეც.	მიმიციეს-ცია	მივჰსცემ.

ველი. ვალ.	ველოდი. ვიდოდი.	მოვუცადე. ვვლე, ვიარე.	მიმიცდიეს-ცდია. მივლიეს-ვლია.	მოვუცდი. ვივლი
---------------	--------------------	---------------------------	----------------------------------	-------------------

2. ნაკლობითნი, რომელთაც აკლსთ რაოდენნიმე დრონი და არღა აღივსებინ სხუათა ზმნათაგან, მაგ.

ვიცი. ვესავ. ვჰვლობ.	ვიცოდი. ვესევდი. ვჰვლობდი.		მცოდნიეს-ნია.	
----------------------------	----------------------------------	--	---------------	--

3. პირნაკლნი, რომელთაც აკლსთ ანუ პირი პირუჭლი, მაგ. მწერ, მწერს; ანუ მეორე მაგ. გწერ, გწერს; ანუ პირუჭლი და მეორე, მაგ. ჯერ-არს, ჰშუჭნის და სხ. (ამათათვს იხ. § 60).

მ ი მ ო ხ უ რ ა
ზ მ ნ ა თ ა .

§ 61. მიმოხურისა წინაშე ზმნათა ყოველთავე ნათესავთა, დაიდების მიმოხურა არსებითისა უკანონოჲსა ზმნისა ვარ, ამისთვს რომელ შეადგენს იგი მათთვს რომელთამე დროთა,

ს ა ზ ლ უ რ ე ბ ი თ ი ს ქ ე ს ი ,
აწმდგომი.

მხ. ვარ.	მრ. ვართ.
ხარ (ხარი)	ხართ.
არს. (*)	არიან.
ქმნ. უსრ. და სრული.	

მხ. ვიყავ.	მრ. ვიყავით.	} ვ. } ი. } ყუჭნით. ი ყუჭნენ.
იყავ.	იყავით	
იყო.	იყუენენ.	

ს ხ ო . ქმნადი აღივსების ზმნისაგან ვიქმნები რომელიცა მოიღების სხვსა ზმნისა ძირისაგან იხ. § 62.

(*) ჰხშირად იხმარების საუბარსა შინა შემოკლებულად ნაცულად არს, და მოეხმის ჰხშირად ზმნათაცა ბოლოს, მაგ. რად მწყალობ, ლომო ფარსადან, რაცა მაქუთს საქმე შენია (შენი არს.)

ს ა თ უ ვ ო ს ქ ე ს ი .

აწმდგომი.

მხ. ვიყო. მრ. ვიყოთ.
 იყო. იყოთ
 იყოს. იყოს.

ქმნ. უსრ. და სრული.

მხ. ვყოფილ-ვიყო. მრ. ყოფილ-ვიყოთ.
 ყოფილ-იყო. ყოფილ-იყოთ.
 ყოფილ-იყოს. ყოფილ-იყუნენ.

უ ს რ უ ლ ე ს ი .

მხ. ვყოფილ-ვიყავ. მრ. ყოფილ-ვიყავით.
 ყოფილ-იყავ. ყოფილ-იყავით.
 ყოფილ-იყოს. ყოფილ-იყუნენ.

ბ რ ძ ა ნ ე ბ ი თ ი ს ქ ე ს ი .

აწმდგ. და ქმნ.

მხ. იყავ. (იყავნ) მრ. იყავით, (იყუწნით.)
 იყოს იყუწს იყუნენ.

გ ა ნ უ ს ა ზ ლ უ . ს ქ . ყ ო ფ ა დ .

ს ხ ო . სხუანი დრონი არა აქუს.

მიმდებარა. } აწმდგომი. მყოფი.
 } სრულიყოფილი, ნამყოფი.
 } ქმნადიყოფადი.

§ 62. არსებითნი ზმნანი არიან შემდგომნი:
 ცხრილი

სქ. საზღუ.	სათუვო.	ბრძან.	განუსაზ.
1.აწმდგ. ვიმყოფები.	ვიმყოფებოდე.	იმყოფებოდე.	მყოფობად.
უსრ. ვიმყოფებოდე.			
სრ. და უსრ. ვიყავ.		არა აქუს.	არა აქუს.
ქმნ.	ვიმყოფო.		
2.აწმდგ. ვჰგე.	ვეგებოდე.	ეგე.	გებად.
უსრ. ვეგებოდე.			
სრ. ვეგე.	ვეგებულ-ვიყო.		
უსრ. ვეგებულ-ვარ.	ვეგებულ-ვიყავ.	არა აქუსთ.	
ქმნ. ვეგები.	ვეგო.		
3.აწმდგ. ვარსებობ.			
უსრ. ვარსებობდი.	ვარსებობდე.		

4.აწმდგ.	ვიქმნები.	ვიქმნებოდე.	იქენ.
უსრ.	ვიქმნებოდი.		
სრ.	ვიქმენ.	ქმნილ-ვიყო.	არა აქუს.
უსრ.	ქმნილ-ვარ.	ქმნილ-ვიყავ.	

§ 63. მ ა გ ა ლ ი თ ნ ი

მიმოხურათა ზმნისა პირტყლისა უღლვლებისა.

1.

მიმოხურა შემოქმედებითისა ზმნისა

ვჰსწერ

საზღურ. სქ.

აწმდგ.

მხ. ვჰსწერ. მრ. ვჰსწერთ.

ჰსწერ. ვსწერთ.

ჰსწერს. ჰსწერენ.

ქ მ ნ . უ ს რ .

მხ. ვჰსწერდი. –რე. მრ. ვჰსწერდით. –რეთ

ჰსწერდი. –რე. ვსწერდით. –რეთ.

ჰსწერდა. –რა. ჰსწერდენ. –რეს

ქ მ ნ . ს რ .

მხ. დავჰსწერე. მრ. დავჰსწერეთ.

დაჰსწერე. დავსწერეთ.

დაჰსწერა. დაჰსწერეს.

ქ მ ნ . უ ს რ .

მხ. დამიწერიეს ია. მრ. დაგწერიეს ია.

დაგიწერიეს ია. დაგიწერიესთ იათ.

დაუწერიეს ია. დაუწერიესთ იათ.

ქ მ ნ ა დ ი .

მხ. დავჰსწერ. მრ. დავჰსწერთ.

დაჰსწერ. დაჰსწერთ.

დაჰსწერს. დაჰსწერენ.

ს ა თ უ ვ ო ს ქ .

ა წ მ დ გ .

მხ. ვჰსწერდე. მრ. ვჰსწერდეთ.

ჰსწერდე. ვსწერდეთ.

ჰსწერდეს. ჰსწერდენ.

ქ მ ნ . უ ს რ .

მხ. გეწერა. მრ. გუწერა.

გეწერათ. გეწერათ.

ეწერა. ეწერათ.

ქ მ . ს რ .

მხ. დამეწერა. მრ. დაგუჭწერა.
დაგეწერა. დაგეწერათ.
დაეწერა. დაეწერათ.

ქ მ . უ ს რ .

მხ. დამეწეროს. მრ. დაგუჭწეროს.
დაგეწეროს. დაგეწეროსთ.
დაეწეროს. დაეწეროსთ.

ქ მ ნ ა დ ი .

მხ. ვჰსწერო. მრ. ვჰსწეროთ.
ჰსწერო. ვსწეროთ.
ჰსწეროს. ჰსწერონ.

უ ს რ უ ლ ე ს ი .

მხ. დაგჰსწერო. მრ. დაგჰსწეროთ.
დაჰსწერო. დაჰსწეროთ.
დაჰსწეროს. დაჰსწერონ.

ბ რ ძ ა ნ . ს ქ .

აწმდგ.

მხ. ჰსწერე ნუ ჰსწერ. მრ. ჰსწერეთ ნუ ჰსწერთ.
ჰსწეროს ნუ ჰსწერს. ჰსწერონ ნუ ჰსწერონ.

ქმნადი.

მხ. დაჰსწერე. ნუ ჰსწერ. მრ. დაჰსწერთ – რთ.
დაჰსწეროს ნუ დაჰსწერს. დაჰსწერონ – ენ.

უკუთქმითად ქმნადი დრო:

1. უ ს რ , არა ჰსწერო;
2. ს რ . არა დაჰსწერო.

ს ხ ო . უკუთქმითთა ამათ არა აქუსთ. აწმდგო-
მი დრო,

გ ა ნ უ ს ა ზ ლ უ . ს ქ .

ა წ მ დ გ . წერად, საწერად.

ქ მ ნ ა დ ი : დაწერად, დასაწერად.

მ ი მ ღ ე ო ბ ა .

ა წ მ დ გ : მწყრალი.

ს რ უ ლ ი . დამწერი.

ს ხ ო . ქმნადი დრო არა აქუსთ შემოქმედებით-
თა მიმღეობათა.

2.

მიმოხუტრა ვნებითისა ზმნისა

ვ ი წ ე რ ე ბ ი .

ს ა ზ ლ უ . ს ქ .

ა წ მ დ გ .

მხ. ვიწერები. მრ. ვიწერებით.
იწერები. იწერებით.

იწერების.	იწერებიან.
	ქმნ. უსრ.
მხ. ვიწერებოდი.	მრ. ვიწერებოდი.
იწერებოდი.	იწერებოდი.
იწერებოდა.	იწერებოდენ. დიან.

	ანუ	
მხ. ვიწერე.		მრ. ვიწერეთ.
იწერე.		იწერეთ.
იწერეს.		იწერენ.

	ქმნ. სრ.		
მხ. დავიწერე	ანუ დაწერილ-	} ვიქმენ.	
დაიწერე			იქმენ.
დაიწერა.			იქმნა.
მრ. დავიწერეთ.	ანუ დაწერილ-	} ვიქმენით.	
დაიწერეთ.			იქმენით.
დაიწერნენ.			იქმნენ.

ქმნ. უსრულესი.

მხ.	ვარ.	მრ.	ვართ.
დაწერილ-	ხარ.		ხართ.
	არს.	დაწერილ-	არიან.
	ქმნადი.		

მხ. დავიწერები.	მრ. დავიწერებით.
დაიწერები.	დაიწერებით.
დაიწერება.	დაიწერებიან.

სათუვო სქ.
აწმდგ.

მხ. ვიწერებოდე.	მრ. ვიწერებოდეთ.
იწერებოდე.	იწერებოდეთ.
იწერებოდეს.	იწერებოდენ.
ქმ. უსრ.	

მხ.	წერილ	ვჰყოფილ-ვიყო.
	ანუ	ყოფილ-იყო.
წერებულ-		ყოფილ-იყოს.

მრ.	წერილ	ყოფილ-ვიყოთ.
	ანუ	ყოფილ-იყოთ.
წერებულ-		ყოფილ-იყუნენ.

ქმნ. სრ.

მხ.	ვიყო.	მრ.	ვიყოთ.
დაწერილ-	იყო.	დაწერილ-	იყოთ.
	იყოს.		იყუნენ.

ქმნ. უსრ.

მხ. დაწერილ-	ვიყავ. იყავ. იყოს.	მრ.	დაწერილ-	ვიყავით. ანუ ვიყუტნით და სხ.
-----------------	--------------------------	-----	----------	------------------------------------

ქმნადი.

1. უსრ.	მხ.	ვიწერო. იწერო. იწეროს.	მრ.	ვიწეროთ. იწეროთ. იწერონ.
2. სრ.	მხ.	დავიწერო. დაიწერო. დაიწერო. ბრძ. სქ.	მრ.	დავიწეროთ. დაიწეროთ. დაიწერონ.

აწმდგ.

მხ. იწერე ნუ იწერები. მრ. იწერეთ ნუ იწერებით.
 იწეროს ნუ იწერება. იწერონ ნუ იწერებიან (ბინ).
 ქმნადი.

მხ.	დაიწერე.	ნუ დაიწერები.
	დაიწეროს.	ნუ დაიწერება ბის.
მრ.	დაიწერეთ.	ნუ დაიწერებით.
	დაიწერნენ.	ნუ დაიწერებიან.

მ ე ო რ ე უ კ უ თ ქ მ ი თ ი .

ქ მ ნ ა დ ი .

უსრ. არა იწერო, იწეროს; იწეროთ; იწერნენ.
 სრ. არა დაიწერო, დაიწეროს; დაიწეროთ, წერნენ.

| ქმნილი: დაწერილი, ნაწერი.

მიმღეობა.

| ქმნადი: დასაწერი.

ს ხ ო . 1. განუსაზღვრებელი სქესი ზმნათა ვნე-

ბითთა არა აქუსთ.

2. ამისა მაგალითისამებრ იბრუნვიან ყოველნი
 ზმნანი ვნებითნი სხმით-გარდასლვთნი და მრჩობლ-
 სხმით-გარდასლვთნი.

ს ხ ო . ვნებითნი ზმნანი ჰხშირად შეჰსდგებიან
 ვნებითისა მიმღეობისაგან და ზმნისაგან არსებითისა,
 ვიქმნები მაგ, ა წ მ დ გ . დაწერილ-ვიქმნები, უ ს რ .
 დაწერილ-ვიქნებოდე, ს რ . დაწერილ-ვიქმენ. ეგ-
 რეთუწჷ სათუვოსა და ბრძანებითსა სქესთაცა შინა.

§ 64. მიმოხუტრა ზმნათა მეორისა უღლვლებისა.

ს ა ზ დ უ. ს ქ.

აწმდგ.

მხ. მიყუარს.

მრ. გყუარს.

გიყუარს.

გიყუარსთ.

უყუარს.

უყუარსთ.

ქმნ. უსრ.

მხ. მიყუარდა.

მრ. გჳყუარდა.

გიყუარდა.

გიყუარდათ.

უყუარდა.

უყუარდათ.

ქმნ. სრ.

მხ. შევიყუარე.

მრ. შევიყუარეთ.

შეიყუარე.

შეიყუარეთ.

შეიყუარა.

შეიყუარეს.

ს ხ ო . ქმნილი უსრულესი არა აქუსთ ზმნათა
ამა უღლვლებისა, და მრავალთა მათგანთა დრონი-
ცა სრული და ქმნადი; არამედ ივასხებენ თვისისა ძი-
რისაგან ე.ი. ზმნათაგან პირტჳლისა უღლვლები-
სა, მაგ. უსრულესად, შემიყუარდეს, მირწმუ-
ნებიეს, სრ. შევიყუარე და სხ.

ქმნადი.

მხ. შევიყუარებ.

მრ. შევიყუარებთ.

შეიყუარებ.

შეიყუარებთ.

შეიყუარებს.

შეიყუარებენ.

ს ა თ უ ვ ო ს ქ .

აწმდგ.

მხ. მიყუარდეს.

მრ. გჳყუარდეს.

გიყუარდეს.

გიყუარდესთ.

უყუარდეს.

უყუარდესთ.

უსრ.

მხ. მყუარებოდა.

მრ. გჳყუარებოდა.

გყუარებოდა.

გყუარებოდათ.

ჰყუარებოდა.

ჰყუარებოდათ.

სრ.

მხ. შემეყუარა.

მრ. შეგჳყუარა.

შეგეყუარა.

შეგეყუარათ.

შეეყუარა.

შეეყუარათ.

უსრულესი.

მხ. შემეყუაროს.

მრ. შეგჳყუაროს.

შეგეყუაროს. შეგეყუაროსთ.
შეეყუაროს. შეეყუაროსთ.

ქმნადი.

მხ. შევიყუარო. მრ. შევი- | ყუაროთ.
შეიყუარო. შეი- |
შეიყუაროს. შეიყუარონ.

ბ რ ძ ა ნ . ს ქ .

აწმდგ.

მხ. გიყუარდეს ნუ გიყუარს.
უყუარდეს ნუ უყუარს.
მრ. გიყუარდესთ ნუ გიყუართ.
უყუარდესთ ნუ უყუართ.

ქმნადი.

უსრ. მხ. შეგიყუარდეს არ შეგიყუარდეს.
შეუყუარდეს არ შეუყუარდეს.
მრ. შეგიყუარდესთ არ შეგიყუარდესთ.
შეუყუარდესთ არ შეუყუარდესთ.
სრ. მხ. შეიყუარე ნუ შეიყუარებ.
შეიყუაროს ნუ შეიყუარებს.
მრ. შეიყუარეთ. ნუ შეიყუარებთ.
შეიყუარონ ნუ შეიყუარებენ.

ს ხ ო . ბრძანებითსა სქესსა უსრულესი ქმნადი
დრო არა აქუს.

გ ა ნ უ ს ა ზ . ს ქ . ყუარუად, შეყუარვად.

აწმდგ. მყუარებელი ანუ მოყუარე.

მიმღეობა. სრ. შემყუარებელი.

ქმნ. შესაყუარებელი, შეყუარებადი.

ს ხ ო . ვნებითნი ზმნანი, ამა უღლვლებისა მი-
მოხურთან მჰსგავსად ვნებითთა ზმნათა პირტყლისა
უღლვლებისა; ხოლო ვნებითნი მიმღეობანი
არიან:

სრ. შეყუარებული, შენაყუარები.

ქმნ. შესაყუარებელი, შეყუარებადი.

პირნაკლთა ზმნათა.

მაგალითი პირუჭლი

საზღურ. სქ.

აწმდგ.

მხ. მწერ, მწერს. მრ. მწერთ, მწერენ.

ქმნ. უსრ.

მხ. მწერდი, მწერდა. მრ. მწერდით, მწერდენ.

ქმნ. სრ.

მხ. დამწერე. დამწერა.

მრ. დამწერეთ. დამწერეს.

ქმნ. უსრულესი.

მხ. დაგიწერივარ. დაუწერივარ;

ანუ: დაგეწერე. დავეწერე.

მრ. დაგიწერივართ. დაუწერივართ.

ანუ: დაგეწერეთ. დავეწერეთ.

ქმნადი.

მხ. დამწერ. დამწერს.

მრ. დაგუწერთ. დაგუწერენ.

სათუვო სქ.

აწმდგ.

მხ. მწერდე. მწერდეს.

მრ. მწერდეთ. მწერდენ.

ქმნ. უსრ.

მხ. გეწერე. გეწერე.

მრ. გეწერეთ. ვეწერეთ.

ქმ. სრ. და უსრ.

მხ. დაგე-

წერე.

დავე-

მრ. დაგე-

წერეთ.

დავე-

ქმნადი უსრ.

მწერო-თ. დამწეროს-რონ.

სრ.

დამწერო-თ. დამწეროს-რონ.

ბრძან. სქ.

აწმდგ.

მხ. მწერე. ნუ მწერ. მწეროს ნუ მწერს.

მრ. მწერეთ - რთ. მწერონ - რენ.

ქმნადი.

მხ. დამწერე ნუ დამწერ.

მრ. დამწერდეთ ნუ დამწერთ.

სხო. განუსაზღვრებელი, მიმდებარე და სახელ-
ზმნა მოიძებინა პიროვანთა ზმნათაგან მათთა.

§ 66. მაგალითი მეორე.

საზღუ. სქ.

აწმდგ.

მხ. გწერ. გწერს.

მრ. გწერთ. გწერენ.

ქმნ. უსრ.

მხ. გწერდი. გწერდა.

მრ. გწერდით. გწერდიან-დენ.

ანუ

მხ. დაგწერდი. დაგწერდა.

მრ. დაგწერდით - დიან - დენ.

ქმნ. სრ.

მხ. დაგწერე. დაგწერა.

მრ. დაგწერეთ. დაგწერეს.

ქმნ. უსრულესი.

მხ. დამი-

წერი-ხარ.

დაუ-

მრ. დაგვ-

წერი-ხართ.

დაუ-

ქმნადი.

მხ. დაგწერ. დაგწერს.

მრ. დაგწერთ. დაგწერენ.

სათუვო სქ.

აწმდგ.

მხ. გწერდე. გწერდეს.

მრ. გწერდეთ. გწერდენ.

ქმნ. უსრ.

მხ. მეწერე. ეწერე.

მრ. გუწყწერე. ეწერეთ.

ქმნ. სრ. და უსრ.

მხ. დამეწერე. დაეწერე.

მრ. დაგუწყწერე. დაეწერეთ.

ქმნადი. 1 უსრ.

მხ. გწერო. გწეროს.

მრ. გწეროთ. გწერონ.

2.სრული.

მხ. დაგწერო. დაგწეროს.

მრ. დაგწეროთ. დაგწერონ.

ბრძან. სქ.

აწმდგ.

მხ. გწეროს ნუ გწერს.

მრ. გწერონ ნუ გწერენ.

ქმნადი.

მხ. დაგწეროს ნუ დაგწერს.

მრ. დაგწერონ ნუ დაგწერენ.

ს ხ ო . 1. ყოველი პიროვანნი ზმნანი შეიქმნებიან პირნაკლად. ქართულსა მხოლოდ ენასა აქუს სიმდიდრე ესე ენისა თვისებისა. ნეტართა მათა მმთარგმნელთა ჩუწნთა ჰხშირად უხმარიათ იგინი უმეტეს ბრძანებითსა შინა სქესსა.

2. პირნაკლთა ზმნათა არა აქუსთ განუსაზღვრებელი სქესი და მიმღეობა; არამედ იხმარებიან პიროვანთა ზმნათაგან მოღებულნი.

3.ამა მეორისა უღლვლებისა ზმნათა არა აქუსთ სქესი ვნებითი. არცა აქუსთ პირნაკლნი ზმნანი; არამედ ივასხებენ ძირთაგან თვისთა, რომელნიცა არიან ზმნანი პირუჭლისა უღლვლებისა, მაგ. მაქუს, მრწამს, მნებავს: ამათი ვნებითი და პირნაკლნი ზმნანი წარმოჰსდგებიან ძირთაგან მათთა, რომელნიცა არიან: ვიქონიებ, ვიქონიები; პირნაკლნი 1-სა გუარისა: მიქონიებ, მიქონიებ, მიქონიებს; 2-სა: გიქონიებ, გიქონიებს. ვირწმუნებ, ვირწმუნები პირნაკლნი 1-სა: მირწმუნებ, მირწმუნებს; 2-სა გირწმუნებ, გირწმუნებს და სხ.

§ 67. მესამისა გუარისა პირნაკლნი ზმნანი ანუ ზმნანი უპირონი არიან შემდგომნი:

აწმდგ. ჯერ-არს

ჩემდა, შენდა, მისდა და სხ.

უსრ. ჯერ-იყო

აწმდგ. ჰმუწნის

ჩემდა, შენდა და სხ.

უსრ. ჰმუწნოდა

მჰსგავსადვე: სახმარ-არს-იყო; სათანადო-არს იყო; თოვლს, თოვლდა; ჰსწვმს, ჰსწვმდა; მივის, მივოდა; მგამა, მგამოდა, სხ და სხ.

ს ხ ო . 1.მესამისა გუარისა ზმნათა გარდა აწ-

მდგომისა და უსრულისა სხუანი დრონი არა აქუსთ.

2. ესე ვითარნი ზმნანი მცირედ იპოებიან ქართულსა ენასა შინა.

§ 68. მარცჳალნი, რომელნიცა საზღურ-

სქესსა შინა უსრულთა დროთა შეჰსცჳლიან

სრულად და ქმნადად არიან შემდგომნი:

ქმნ. - სრ.

წერილ:	მდაბ:	წერილ:	მდაბ:
აღ	ა	აღვალ-ველ	ავალ.
აღმო	ამო	აღმოვალ-ველ	ამოვალ
გან	გა	განვალ-ველ	გავალ.
გამო	-	გამოვალ-ველ	-
გარდა	გადა	გარდავალ-ველ	გადავალ.
გარდამო	გად	გარდამოვალ-ველ	გადმოვალ.
და	-	დავალ-ვლე	-
მი	-	მივალ-ველ	-
მო	-	მოვა-ველ	-
მიმო	მიმოდა	მიმოვალ-ველ	მიმოდავალ.
შე	-	შევალ-ველ	-
შემო	-	შემოვალ-ველ	-
შთა	ჩა	შთაველ-ველ	ჩავალ
შთამო	ჩამო	შთამოვალ-ველ	ჩამოვალ.
წარ	წა	წარვალ	ველ წავალ.
წარმო	წამო	წარმოვალ	

გარდა ამათსა არიან სხუანიცა, რომელნიცა

მოეზავეებიან რომელთამე ზმნათა.

გარემო. გარემოვლი. გარემოვადგები.

გარეშემო. გარეშემოვლი. გარეშემოვჰსწერ.

ზეად. ზეადვალ. ზე-ადვჰსდგები.

ქჳწდა. ქჳწდავჰსცემ. ქჳწდავაკჳწთებ.

ქჳწმო. ქჳწმოვანწერ.

უკმო. უკმოვიღებ.

უკმი. უკმივიღებ.

უკუ. უკუვაქცევ.

უკუნ. უკუნვაქცევ.

წიად. წიადვალ. წიადმოვალ.

წინაგან. წინაგანვიზრახავ.

წინადა. წინადავუღებ.

წინასწარმო. წინასწარმოვასწავებ.

§ 68. შ ე მ ე ც ნ ე ბ ა ნ ი

ს ხ უ ა და ს ხ უ ა ნ ი ზ მ ნ ა თ ა თ ვ ს :

1. მარც უალთაგან ზემოხსენებულთა, რომელნიცა მოეზავებიან ზმნათა, წარმოჰსდგებიან სხუანიცა სიტყვსა ნაწილნი: 1. სახელნი არსებითნი და ზედ-შესრულნი: აღმართი, დაღმართი, უკუღმართი, შეღმართი, წაღმართი, გარესკნელი, ზესკნელი, ქუჭსკნელი, უკანასკნელი და სხ. 2. ზმნანი და სახელ-ზმნანი: განვიგარებ, განვაგდე, შთავაგდე, განგდე, შთაგდე და სხ. 3. ზმნის-ზედანი: აღმა, ამოღმა, გამოღმა და სხ.

2. ზედ-დადებულნი მარცუალნი ზემო-ხსენებულნი ზმნათა შინა, რომელთაცა დაესხმიან იგინი შეიერთებენ სხუათაცა სიტყვსა ნაწილთა და უფრორე ნაცუალ-სახელთა და კავშირთა, მაგ. აღთუვხდე ცად, შთა-თუ ვჰხდე ჯოჯოხეთად, მოსამეწია, ნაცულად, მოიწიასამე; საქ. მოც. 16. 27. - 28 - 1. ესრეთვე შეღამრჩებიან, ხმარებული ვეფხ. ტყ. 343. 350. და მჰსგავსნიცა ამათსა.

3. საუბარსა ენასა შინა ჰხშირად დაერთვიან ზმნათა ლექსნი: თურმე, ხუალმე ანუ ხოლმე. - თურმე იხმარების, ოდესმე ვისმე თუალით არა უნახავს და სმენით არა იცის; გარნა თვთ მიხდომილ-არს; მიეცემის იგი ზმნათა განვლილთა დროთა მნიშუნელთა, სქესთა შინა უფრორე საზღურებითსა და სათუვოსა, მაგ. თურმე ჰსწერს, თურმე იწერება; თურმე უნდა ჰსწერდეს, თურმე უნდა იწერებოდეს და სხ. ხოლმე ანუ ხუალმე აჩუჭუნებს მოქმედებისა ანუ ვნებისა გახშირებასა და იხმარების უსრულთა დროთა შინა ყოველთა სქესისა ზმნათა გარდა განუსაზღურებელისა, მაგ. ჰსწერს ხოლმე; უნდა ჰსწერდეს ხოლმე; ჰსწერს ხოლმე და სხ.

4. ზმნანი შეიქმნებიან ჰრთულად, ოდეს სახელთა მოებმისთ ზმნა. და წერილთა შინა ჰხშირად იხმარებიან. მაგ. სრულ-ჰყო მან ჰსწავლა თვისი; დიდგუამოვნებს იგი და სხ. - ესე შერთვა სახელთა უფრორე იქმნების არსებითისა ზმნისათანა ვარ; და ამა

შემთხვევასა შინა სახელთა მოეკუჭებთ ისთ უკანა-
სკნელი მარცხალი, გარდა მხოლოდ მათ სახელთა,
რომელნიცა დაბოლოვდებიან ასოსა ზედა ა, მაგ.
ენამზეობს და სხ.

5. ზმნანი საშუალონი ოდესცა იქცევიან სხმით-
გარდასლვთად ანუ მრჩობლ-სხმით-გარდასლვთად
იქმნებიან შემოქმედებითნი. მაგ. ვალ, ვიხარებ, ვავ-
ლინებ, ვახარებ. ამათგან იწარმოებიან ვნებითნიცა,
მაგ. ვივლინები, ვიხარები და სხ.

6. ზმნანი ოდესმე შეიქმნებიან კითხვთად მიმა-
ტებითა დაბოლოებითისა მარცხალისადმი ასო-
დასა ა: მაგ. შენ ჩემდა მოხუალა, მან არა მოგუტე-
სა ხარკი? და სხ.

7. მოლექსენი ოდესმე ზმნათაცა დროთა შინა
რითმისათვს. მიუმატებენ ასოსა ი, მაგ. ავთანდილ
იტყვს: ეს ზომი ჭირნიმცა რათ ვაცუდენი: ტარ.
861.

8. მეა, ოდესმე მიემატების ზმნათაცა და სახელ-
თაცა განმშუწნიერებისათვს ლექსთა გამოდებისა
მაგ. ძალ-უმს მეა, საქმეთაგანმეა? რომ 3. 17. გარნა ესე
არს ხმარებულ წერილსა შინა; ხოლო მდაბიუ-
რად იხმარების ხომ, მაგ. ხომ არ გინახავს? ხომ
არ გინახავს? და ესეცა უკუთემითთა ზმნათა თანა,
და ნიშნავს კითხუასა.

9. ასოდ ო, ჰხშირად მიემატების ზმნათა და სა-
ხელთაცა დაბოლოებითსა მათსა მარცხალსა, და მით
დაინიშნების სხუათა პირთა თქმა ანუ ზრახუა, მაგ.
იტყვან კუალად აღდგომა აწვე იყო 2 ტიმ. 2. 18.

10. ოდესმე მესამე პირი მხოლ. რიცხვსა აწმდგო-
მისა დროდას ნაცუალად'ს. მიიღებს ნ. - და იხმარე-
ბის წერილთა შინა შემოკლებულად, მაგ. ყო-
ველსა თავს-იდებნ, ყოველი ჰრწამნ, ყოველი ესავნ,
ყოველსა მოითმენნ 1. კორ. 13. 4. და სხ. - რომელ-
ნიმე ზმნანი სქესსა შინა ბრძანებითსა დაბოლოვ-
დებიან მარცხალთა ზედა ედ, იდ: იყუნედ წელ-
ნი თქუტწნნი მორტყმულნი. ლუკ. 12.55. დაუ-
ზნელდედ თუალნი მათნი რომ. XI. 1. შეკრბიდ
წყალნი ქუტწუშე კერძო ცისა, დაბად. 2. არა ჰსცნო-
ბედ 1. კორ. 14. 29 და სხ.

11. ოდესმე ზმნათა სრულთა დროთა შინა მო-
ესპობის დაბოლოებითი ბოლოს ხმოვანი ასო, მაგ.
ვჰსთხარე, ვჰსთხარ; გამოვასხი, გამოვასხ და სხ.

12. არიან რომელნიმე ზმნანი აწმდგომსა დრო-
სა შინა ხმარებულნი ჰხშირობითად დამეტებითა
ბოლოდსა ასოთა ი. მაგ. უფალი მჰსაჯულ არს, ესე
დაამდაბლის, და ესე აღამაღლის და სხ. ხოლო პი-
როვნად: დავამდაბლი, ავამაღლი და სხ.

სხო. ესე-გჳართა ოდესცა მდაბიურსა საუ-
ზარსა შინა დაემატების მარცჳალი ხოლმე, მა-
შინ ნიშნავს ქმნილსა უსრულსა დროსა, მაგ. და-
ვიმდაბლი ხოლმე, შევჰსწირი ხოლმე და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე
მ ი მ ღ ე ო ბ ი ს ა თ ვ ს .

§ 70. მიმღეობა არს ნაწილი სიტყვსა, რო-
მელიცა ჰსწარმოებს ზმნათაგან და არს ზედ-შესრუ-
ლი სახელი, რომელიცა აჩუჭნებს პირისა ანუ ნივ-
თისა ვითარებასა; მაგ. მქონებელი, მძინარე, მაძინე-
ბელი და სხ.

§ 71. ვინაძეგან მიმღეობანი ჰსწარმოებენ ზმნა-
თაგან, ამისათვის იქმნებიან იგინი ანუ შემოქმედე-
ბითნი, ანუ ვნებითნი, ანუ საშუალონი და ანუ არ-
სებითნი, და აქუსთ დრონი სამნი აწმდგომი, ქმნილი
და ქმნადი.

§ 72. ყოველნი მიმღეობანი წარმოებულნი შე-
მოქმედებითა ზმნათაგან აწ-მდგომსა დროსა შინა
არიან შემოქმედებითნი. მაგ. ვაქებ, მაქებელი, მქე-
ზარე: ხოლო სრულსა და ქმნადსა ვნებითნი, და ესე-
ნი იქმნებიან ორ-გჳარნი, მაგ. ქებული, ნაქები;
საქები, ქებადი.

§ 73. ოდეს შემოქმედებითა მიმღეობათა აწ-
მდგომისა დროდსა დაესხმიან თავად განმავითარე-
ბელნი მარცჳალნი (§ 68.) მაშინ მიიღებენ იგინი
დროდსა ქმნულისა მნიშუნელობასა, მაგ. მიმღეობა
შემოქმედებითა აწმდგ. მოქმედი, მწერალი, მა-
შენებელი; ქმნ; სრ: შემოქმედი დამწერი, აღ-
მაშენებელი და სხ.

§ 74. მიმღეობა ქმნადისა დროდსა, რომელ-
თაცა დაერთვიან თავადსა, დანიშუნენ ანუ ვნე-

ბულსა, ნივთსა ანუ პირსა, ანუ მოქმედებისა ორ-
დანოსა, მაგ. საჭრელი ხე (ვნებული) ანუ საჭრე-
ლი ცული (ორდანო).

§ 75. მიმღეობანი განვლილისა დროდსა შე-
იქმნებიან ორ-გუარად: პირუჭლსა დაერთვს ბო-
ლოს მარცუალი ლი, მაგ. წერილი, დაწერილი;
მეორესა დაესხმის თავად მარცუალი ნა, მაგ. ნა-
წერი, დანაწერი.

§ 76. მიმღეობანი ქმნადისა დროდსა შეჰს-
დგებიან ორ-გუარადვე: პირუჭლსა დაერთვს თავად
მარცუალი სა, მაგ. საწერი, დასაწერი, ანუ და-
საწერელი; მეორესა, განუსაზღვრებელსა სქესსა
შინა დაერთვს ბოლოს ასო ი, მაგ. წერად, წე-
რადი, დაწერადი.

§ 77. მიმღეობანი იბრუნვიან ვითარცა ზედ-
შესრულნი და არსებიონი სახელნი სქემისამებრ კან-
კლედობათა (იხ. § 51 და სხ.)

§ 78. სახელ-ზმნა არს წარმოებული ზმ-
ნისაგან სახელი არსებითი, მაგ. ვჰსწერ, წერა;
ვჰკითხულობ, კითხუა; ვჰსცემი ცემა; ვჰსტირი,
ტირილი და სხ. – სახელ-ზმნასა უწოდებს ანტონი
§ 259. 260. ძირად ზმნისა.

§ 79. მიმღეობა არა აქუსთ ზმნათა მრჩობლ-
სხმით-გარდასლვითა.

თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე
ზ მ ნ ი ს - ზ ე დ ი ს ა თ ვ ს .

§ 80. ზმნის-ზედა არს ნაწილი სიტყვსა,
რომელიცა აჩუჭნებს მოქმედებისა ანუ ვნებისა ვი-
თარებასა, რაოდენობასა, დროსა და ადგილსა, მაგ.
დიდად მწარე; ჩქარად ვალს; მშუჭნიერად მწე-
რალი და სხ.

§ 81. ზმნის-ზედანი მნიშვნელობისა-მებრ
თვისისა იქმნებიან მაჩუჭნებელნი:

1. ვითარებითისა, რომელნიცა იცნობებიან
კითხვთა ვითარ; მაგ. კარგად, ცუდად, კადნიერად,
ნამდვლ და სხ.

2. რაოდენობისა, რომელნიცა იცნობე-
ბიან კითხვთა რაოდენ ანუ რაოდენ-გზის? მაგ. ერთ-

გზის, სამ-გზის, საკმაოდ, პირუჭლ, ოთხად, ათა-
სად, მცირედ და სხ.

3. დროისა, რომელინცა იცნობებიან კით-
ხვთა ოდეს? მაგ. აწ, ოდესმე, დღეს, წუხელ, გუ-
შინ, ხტალე, მარადის, მაშინ, ადრევე, გუშინწინ,
ძოდან და სხ.

4. ადგილისა, რომელინცა იცნობებიან
კითხვთა სადა? მაგ. სადა, აქა, შინაგან, გარეგან,
საშუალ, მუნ და სხ.

ამითავე დამოეკიდებიან:

5. უკუთქმითნი, ანუ დამტკიცებითნი,
მაგ. არა, დიახ, ნუ, არასადამე და სხ.

6. მკსწრაფლობითნი, მაგ. მკსწრაფლ,
მცის, დანიად, მეყუსეულად, მსთუად და სხ.

7. შემკრებლობითნი, მაგ. ერთად,
საზოგადოდ, მწყობრად და სხ.

8. განკერძობითნი, მაგ. თვთო-თვთოდ;
საკუთრად, განყოფით და სხ.

9. საწადნი: რათა, რათამცა და სხ.

10. ჩ უწნებითნი, მაგ. აჰა, აჰა ესერა –
ეგერა და სხ.

11. საზღ ურებითნი, მაგ. აქამდე, ვინად-
გან და სხ.

12. საიჭ უონი, მაგ. ნუუმე და სხ.

13. შემკსგავსებითნი, მაგ. ვითარცა,
ვითარ, ესრეთ, ეგრეთ და სხ.

§ 82. ზმნის-ზედანი, ვითარებისა და რიც-
ხვსა დანიშუნელნი მიიღებენ ხარისხთაცა შე-
თანასწორებითსა და აღმატებითსა (იხ. § 22.) მაგ.
ნამდვლ მეჩუწნა ესე მე: უნამდვლესად მე-
ჩუწნა ესე მე: პირუჭლ – უპირუჭლეს ჩემ-
სა და სხ.

§ 83. ზმნის-ზედად შეიქმნებიან,
სახელნიცა არსებითნი და ნაცუალ-სახელნი
ოდესცა დაბოლოებათა მათთა მიემატებიან მარ-
ცუალნი დ, ად, მაგ. შეჰქმნა ღმერთმან კაცი ხა-
ტად და მკსგავსად თვსად და სხ. – თავი ჩემი
სამსახურად შენდა რადგან შემიწყალე. რუსთ.

§ 84. ზმნის-ზედანი იქმნებიან ჰროთულნი-
ცა, მაგ. სადამე, არა-სადა, არასადამე, გარემემო,

მრავალ-გზის, ესე-იგი, ყოველგან, ყოველგან-სა-
დამე, არა ჯერეთ, აქათგან, მუნიდგან და სხ.

§ 85. ოდესმე ზმნის-ზედანი განსაძლიერებელად
ჰაზრისა მიიღებენ სხუათა ზმნის-ზედათა, მაგ. საკ-
მაოდ კეთილად, დიდად უსიამოვნოდ და სხ.

§ 86. მარცჳალი მა, ოდესმე შეიქმს ზმნის-ზე-
დათა, მაგ. გაღმა, გამოღმა, დაღმა, მიღმა, მოღმა,
უკუღმა და სხ.

§ 87. ზედ-შესრულნი სახელნი, ანუ
მიმღეობანი ჰხშირად გარდავლენ ზმნის ზედათა
მნიშვნელობასა, ოდეს მოესპობის მათ დაბო-
ლოებითი ასოჲ ი. ესე უმეტეს შეჰხუდების მაშინ,
ოდესცა ზედ-შესრულნი დაბოლოვდებიან მარ-
ცჳალსა ზედა ლი, მაგ. კეთილ (კეთილად) საქმ-
ნელ-არს; კმა საყოფელ კეთილად იტყოდა ამას
და სხ. – ესე ვითარო შეცჳალეზა შეადრგენს ჰრ-
თულთა ზმნათა, მაგ. კეთილ-საქმნელ ვარ და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ე ქ უ ს ე

თ ა ნ დ ე ბ უ ლ ი ს ა თ ვ ს .

§ 88. თანდებული არს ნაწილი სიტყვსა,
რომელიცა აჩუჭნებს ურთიერთარსსა რადსა-მი-
მართობასა, შორის საგანთა და ვითარებისა ანუ მოქ-
მედებისა მათისა, მაგ. სარბიელსა ზდეა, სიტყუა-
თა მეზრ ჩემთა, სახლსა შინა და სხ.

§ 89. თანდებულნი რომელნიცა დაესხ-
მიან სახელთა და ნაცჳალ-სახელთა, მოეკიდებიან
მათ ანუ წინარე ანუ უკანა მათსა, მაგ. სახელისა-
თვს, თვს სახელისა, გარნა ესე არა ჰხშირად.

§ 90. თანდებულნი რომელნიცა დაესხმიან სიტ-
ყვსა ნაწილთა შეერთებულად იწოდებიან ზედ-და-
დებულად ანუ განმავითარებელად და შეეთხზვიან
წინარე, ზმნათა და მიმღეობათა, ესე ვითარნი არიან,
ახლოს.   თვს.   უწინ.

გან.   თვნიერ.   ქუჭ

გამო.   კერძო.   ქუჭმე

გარდა.   მდე.   შემდგომად – დგომ

გარე.   მეზრ.   შემდეგ – ად.

გარემო.   მერმე. | შინა.

გარეშე.	მიერ.	შინ.
გარეშემო.	მი. მართ.	შინაგან.
დმი.	მო.	შორის.
ებრ.	სადა.	შორის.
ვიდრე.	საშუალ.	წიად.
ზე.	უკან.	წილ.
ზედა.	უკუნ.	წინა – წინ.
თანა – თან.	უკუ.	წინარე – აშე.
თურთ.	უ.	წინასწარ – არვე.

§ 91. განმავითარებელნი მარცხალნი, რომელნიცა მოეზავებიან სიტყვსა ნაწილთა არიან შემდგომნი:

აღ.	მიმო.
აღმო.	შე.
ამო.	შთა.
გა.	შემო. შამო.
გამო.	შთამო.
გარდამო.	შა.
გადამო.	ჩა – ჩამო.
გადმო.	წარ – წარმო. წამო.
მი.	წინწა.
მო.	წინად – ღმო და სხ.

§ 92. შორის ზედ-დადებულთა და ზმნათა მათ, რომელთაცა დაესხმიან იგინი საშუალ შთაერთვიან სხუანი სიტყვსა ნაწილნი და უფრორე ნაცუალ-სახელნი და კავშირნი; მაგ. მიხლოლო თუ გიტეოს თქუწ; ე.ი. ხოლო თუ მიგიტეოს თქუწ; საქ. მოც.

8. 22. მიოდენ რა ვიდოდა: ესე იგი მივიდოდა რა საქ. მოც. 11. 50; შევინმემახო; ესე იგი ვინმე შემეხო, ლუკა. 8. 46. და სხ.

§ 93. მრავალნი ამათ თანდებულთაგანნი ოდეს დაერთვიან სახელთა და ნაცუა-სახელთა იბრუნვიან კანკლედობათა მეზრ, მაგ. კაცთაგანი, სიტყვ-ერებრი, ჩემ-მიერი, შემდგომადი, შინაგანი, თქუწ შორისი და სხ.

§ 94. ვიეთნიმე თანდებულთაგანნი გარდავლენ მნიშვნელობასაცა არსებითისა სახელისა, მაგ. თვს-თვსება; თვნიერ-თვნიერობა; მიმართობა, შინაობა, წინაობა და სხ.

§ 95. საუბარსა შინა ოდესმე იხმარებიან იგი-ნი შერთვთ სახელთა თანა, გარნა ესრეთ რომელ სახელნი მოისპობენ უკანასკნელთა თვსთა მარ-

ცუალთა, მაგ. ქუჭყანაზე, საყდარში, ბატონთანო,
ჩემთან და სხ.

§ 96. რომელნიმე ზმნის-ზედანიცა შეიქმნებიან
თანდებულად, მაგ. წინასწარ, უკანასკნელ, გარე-
გან, შინაგან და სხ. – ესე ვითარნი ოდესცა დაესხ-
მიან ზმნათა ანუ მიმღეობათა, მაშინ არიან ზმნის-
ზედანი, მაგ. წინასწარ მოუთხრობს, უკანასკნელ
აღწერილი, გარეგან განვრდომილი, შინაგან მდღე-
ზარე. ხოლო უკეთუ დაესხმიან დაბრუნვილთა
სახელთა, მაშინ არიან თანდებულნი, მაგ. წინას-
წარ მოსულისა, მისისა და სხ.

თ ა ვ ი მ ე შ ჯ დ ე
კ ა ვ შ ი რ ი ს ა თ ჯ ს

§ 97. კავშირი არს ნაწილი სიტყვსა, რო-
მლითა შეერთდებიან ლექსნი ანუ სიტყუანი ურ-
თიერთისათანა, მაგ. პლატონ^o და არისტოტელ^o გა-
ნანათლეს საბერძნეთი; ხოლო ციცერონ^o მჭუჭვრ-
მეთქუჭობითა თვსითა დაიცუა რესპუბლიკა რომა-
ელთა.

§ 98. კავშირნი საზოგადოდ არიან შემ-
დგომნი:

ამად.	გინა – თუ.
ამისთვის რომელ.	გინათუმცა.
ანუ.	და.
ანუთუ.	დადათუ – თუმ.
არა.	დაღაცათუ.
არათუ.	ვითარმედ.
არამედ.	ვინაჲ – დცა.
არა ხოლო.	ვინადგან – დდგან.
არა ხოლოთუ.	ვიდრემე.
არცა.	ვიდრელა.
აწუკუჭ.	ვითა.
აწსადამე.	ვითარცა.
განაღა.	ვერა.
გაღანამცა.	ვერა – რა.
გარნა – თუ.	თუ.
თუ არა.	ოღონდ.
თუმცა – ცაღა.	ოღომც.
თუსადამე.	რა.

თჳარემ – თორემ.	რათა.
თჳარ. *	რათამცა.
კიდევ.	რამეთუ.
კჳალად.	რომ.
მაგრამ.	რომელ.
მხოლოდ.	სამე.
მით – მცა.	სადამე.
ნუ.	უკეთუ.
ნუუკჳჳ.	უკეთუ არა.
ნუ თუ.	უკეთუმცა.
ნურა რას.	დათუმცა.
ნუსადა.	ხოლო – ლოთუ.
ნულმე.	ხოლო – უკეთუ.

§ 99. რომელნიმე კავშირთაგანნი იბრუნვიან კანკლედობათა-მებრ სახელთა, ოდეს გარდავლენ სახელისა მნიშვნელობასა, მაგ. რათაობა, დაღათუობა, თუობა, უკეთუობა, გინათუობა, არაობა და სხ.

§ 100. კავშირადვე შეირაცხებიან მარცჳალნი: ვე, ვ, კი, მე, რე, ღა, ცა, ცადა, ველა, მცადა, სამე, საღამე. მაგ. იგივე; თჳჳჳცა; მოღათუჳჳდა; მეკივიცი; მოსაპარავადკი არა; რომელიმე, ვინმე; უკეთუმცა მიცოდეთ მე; უმეტესსარე ჟამსა; რეცა მძიმე და ძლიერ; და ველაადგრა მუნ მრავალ-დღე მმათათანა.

თ ა ვ ი მ ე რ უ ჳ
შ ო რ ი ს - დ ე ბ უ ლ ი ს ა თ ვ ს .

§ 101. შორის-დებული არს ნაწილი სიტყვსა, რომელიცა ხმისა ბგერითა აჩჳნებს რომელთამე გულისა გრძნობათა, მაგ. ჳ მე! ვაღმე კაცსა ბოროტსა! და სხ.

§ 102. შორის-დებულნი არიან შემდგომნი:

ა!	ვაჳ!	სუუ!
აი!	ვიშ!	უ - უ!
ახ! ახ! ახ!	ჳე! ჳე!	უ - უ - უ!
აჳა!	თი-თი-თი!	ფუ! ფუ!
გაგა!	იშ!	შაბაშ! შაბაშ!
გაცი!	მაცა!	ჩუმათ!
გაჳ!	ნეტამცა!	ცი, ცი, ცი!

ეჰა!	ნეტარ!	წი, წი, წი!
ვახ!	ნეტარ – თუმცა!	ხა! ხა! ხა!
ვად!	ნეტად!	ხი! ხი!
ვამდე!	ოჰ! ოჰ! ოჰ!	ჰა!
ვაშა! ვაშა!	სუ! სუ! სუ!	ჟ! ჟ მე!

§ 103. შორისდებულნი რავდენნიმე გარ-
დავლენ სხუად ნაწილად სიტყვსა, და იბრუნვიან,
მაგ. ვად, ვაება, ვვაებ; ნეტამცობასა ისურუწბს; ვა-
შა-ვაშასა უძღვან მძღეველსა; ჴე - ჴეობა მისგან
თქმული; ფუფუს ეტყვს, მას განაძევს და სხ.

დასასრული
პირუჭლისა ნაწილისა.

ნ ა წ ი ლ ი მ ე ო რ ე
ლ ე ქ ს თ ა - თ ხ ზ უ ლ ე ბ ი ს ა თ ვ ს

§ 104. ლექსთა-თხზულება (სინტაქსი)
არს ნაწილი ღრამმატიკისა, რომელიცა ასწავებს
სიტყვსა ნაწილთა კანონიერსა შეწყობასა, გამო-
ხატვსათვს სრულისა ჰაზრისა.

თავი პირუჭლი
საზოგადოთა კანონთა-თვს ლექსთა-თხზულებისა.

§ 105. რავდენტამე ლექსთა შინა, გამოხატუ-
ლი ჰაზრი შეიცავს თვს შორის გონებისა ჩუწნი-
სა სჯასა რასამე, მაგ. განათლებული ევროპა,
ციცერონ დიდი მჭევრ-მეთქვ და სხ.

§ 106. სჯა გონებისა ჩუწნისა, გამოხატუ-
ლი სიტყვთა იწოდების წინადადებად, რო-
მელიცა შეჰსდგების სამთა ნაწილთაგან: ქუწმდა-
ბარისა, შესმენილისა და კავშირისა.

1. ქუწმდაბერე არს საგანი, რომლისა-
თვსცა იუბნების წინადადებასა შინა, მაგ. ევრო-
პა, ციცერონი და სხ.

2. შესმენილი არს ვითარება, რომელიცა
მიეწერება წინადადებასა და ანუ მოესპობა მას, მაგ.
განათლებული, დიდი მჭევრ-მეთქვ და სხ.

3. კავშირი არს ლექსი, რომელიცა შეაერ-

თებს ქუჭმდებარესა და შესმენილსა, მაგ. განათ-
დებულ-არს ევროპა; ციცერონ იყო დიდი მჭევრ-
მეთქვ და სხ.

§ 107. ქუჭმდებარე და შესმენილი იქმნებიან
ანუ მარტივი ანუ ჰრთული; პირუჭლი შეიცავს
ერთსა საგანსა ანუ ვითარებასა; ხოლო მეორე
მრავალთა საგანთა ანუ ვითარებათა, მაგ. ვარდი არს
მეფე ყუავილთა; ვარდი და ია არიან ყუავილნი სა-
ამონი და მშუჭნიერნი; ამათგანვე წარმოჰსდგების
წინადადება:

1.მარტივი, ოდეს შინა იპოების ერთი
ქუჭმდებარე და ერთი შესმენილი, მაგ. კაცი არს
მოკუდავი; მოციქულმან პავლე ჰქადაგა სარწმუ-
ნოება ქრისტესი და სხ.

2.ჰრთული, ოდეს იპოებიან ორნი ანუ
მრავალნი წინადადებანი, მაგ. მოციქულთა იოანე,
პეტრე, პავლე, ანდრია და სხუათა ჰქადაგეს სარწ-
მუნოებაჲ ქრისტესი; სახარებისა ნათლითა გა-
ნათლდენ საბერძნეთი, საქართუჭლო, რუსეთი და
სხუანი ქუჭყანისა მხარენი, მყოფნი უმეცრებისა
სიბნელესა შინა და სხ.

§ 108. შექსოვა ლექსთა ანუ შეთანხმავება მა-
თი იქმნების შეწევნითა წინადადებათა მათ, რომელ-
საცა მოიღებს სიტყუა (§ 108.) მრთელისა ჰაზ-
რისა მექონი. – აქა ჯერ-არს შემეცნება შემდგომთა
კანონთა:

1.ქუჭმდებარე, შესმენილი და კავშირი დაიდუ-
ბიან ერთსა რიცხუსა და პირსა შინა, მაგ. ღმერთი
არს ყოველისა შემძლებელი; ევროპა არს ქუჭყა-
ნა განათლებული და სხ.

2.სახელნი არსებიტნი შეეთხზვიან ზედ-შესრულ-
თა, ზედ-შესრულთავე რიცხვთა და ნაცუალ-
სახელთა, და მიმღეობათა ერთისა რიცხვთა და ბრუნ-
ვთა, მაგ. დიდმან პეტრე^ო აღამაღლა რუსეთი; იმპე-
რატორმან ნიკოლოზ^ო პირუჭლმან
აღუმართა ძეგლი იმპერატორსა ალექსანდრეს.
უკეთუ ზედ-შესრულნი სახელნი, ზედ-შესრულ-
ნი რიცხვთნი და ნაცუალ-სახელნი და მიმღეობანი

მიწერებიან არსებითა, მაშინ არსებითი სახელი შეთანხმავდების ბრუნვთა; ხოლო რიცხვთა ძალ-უმს არა შეთანხმავება, მაგ. შვლნი ბრძენნი, სიქადული გულისა ჩემისა; ცრემლნი, ნუგეშინის-ცემა მწუხარეთა, თანამჟოვარ-გუყოფენ ჩუწნ.

3.ოდეს ორნი ანუ მრავალნი ქუწმდებარენი ანუ ნივთნი მოიღებინ მხოლოობითსა შინა რიცხუსა, მაშინ კავშირი ანუ ზმნა დაიდების მრავლობითსა შინა, მაგ. რუსთაველ, შავთელი და ჩახრუხაძე არიან ჩინებულნი ქართუწლთა მოღექსენი; უქ-მოზა და ზარმაცობა მოაძღურებენ სხეულსა და სხ.

4. ზედ-შესრულნი სახელნი, ზედ-შესრულნივე ნაცუალ-სახელნი და მიმღეობანი მიწერილნი ორისა ანუ მეტისადმი არსებითისა სახელისა, დაიდებიან მრავლობითსა შინა რიცხუსა, მაგ. მოციქულნი პეტრე და პავლე; ომიროს და ვირგელი მესტიხენი; მე და შენ უმეცარნი და სხ.

§ 109. შეცუალეებითნი ნაწილნი სიტყვსა გარდა ზმნისა, რომელნიცა არიან: სახელი, ნაცუალ-სახელი და მიმღეობა იცნობებიან ბრუნუათა მიერ და თანდებულთა მათ, რომელთაცა მოიზავებენ იგინი.

1. სახელობითი იცნობების კითხვთა ვინ? რად? რომელი? ვითარი? რაოდენი ანუ რავდენი? მერავდენე, მაგ. ვინ მოვიდა? პეტრე; რად? ნივთი; რომელი იტყოდა? ესე; ვითარი არს კაცი ესე? კეთილი; რავდენი გაქუს საქმე? შვდი. მერავდენე რიცხვ არს თთვსა? მერუწ და სხ.

2. ნათესაობითი ბრუნუა იცნობების კითხვთა: ვისი? რაჲსა? რომლისა? რავდენისა ანუ მერავდენისა? ვითარისა? მაგ. ვისი არს წიგნი? ვირგლისა; რაჲსა არა გუჲამს ქმნა? ბოროტისა საქმისა; რომლისა სახისა არას ზმნა? სხმით-გარდასლვთისა; რავდენისათვს? ანუ მერავდენისათვს იტყვ? ათისა ანუ მეათისა-თვს; ვითარისა თვსებისა არს კაცი იგი; კეთილისა და სხ.

3. მიცემითი ბრუნუა იცნობების კითხვთა: ვის? რას? რომელსა? რავდენსა ანუ მერავდენსა? ვითარსა? მაგ. ვის ეტყვ? კაცსა; რასა ეტყვ? საქ-

მესა; რომელსა ეტყვ? ამას; რავდენსა ანუ მერავ-
დენსა ითხოვთ? ათსა ანუ მეათესა; ვითარსა ით-
ხოვ ფერსა? თეთრსა და სხ.

4. მოთხრობითი ბრუნუა იცნობების კითხვთა:

ვინ? რადმან? რომელმა? რავდენმან ანუ მერავდე-
ნემან? ვითარმან? მაგ. ვინ ჰსთქუა იოანემან; რად-
მან ბედნიერ-გყო შენ? სიბრძნემან; რომელმან და-
გიფარა შენ? ამან; რავდენმან ანუ მერავდენემან
ჰსთქუა ესე? ექუსთა კაცთა ანუ მეექუსემან კაც-
მან; ვითარმან საქმემან განგამართლა შენ? ბრძ-
ნულმან და სხ.

სხო. მოთხრობითი ოდესმე მხოლოობითსა
შინა ბრუნუასა მოისპობს მარცუალსა მან და მიი-
ღებს კლებულსა ნიშანსა° (გ 29.) მაგ. ჰრქუა
იესო° მოწაფეთა თვსთა და სხ.

5. მოქმედებითი ბრუნუა იცნობების მხოლოო-

ბითსა რიცხუსა შინა კითხვთა: ვისითა, რადთა, რავ-
დენითა ანუ მერავდენითა, ვითარითა? ხოლო მრავ-
ლობითსა: ვისთა მიერ? რათა მიერ, რომლითა,
რავდენითა ანუ მერავდენთა მიერ, ვითარცა მიერ, მაგ.

ა. მხოლოობითად: ღუთისა შეწევნითა

სრულ იქმნების ყოველი საქმე კეთილი; ღუთისა
სიტყვთა დაემყარნეს ცანი; ათითა რიცხვთა განი-
საზღურების სათუალავი რიცხუჭდი; მეშვდითა
დღითა სრულ-იქმნა ქმნულეზად სოფლისა; მოს-
წავლეთა კეთილისა ქცევითა იხარებს მასწავლებელი;

ბ. მრავლობითად: ჩინებულთა სამთა მე-
სტიხეთა მიერ, რომელნიცა არიან: რუსთაველი,
შავთელი და ჩახრუხამე იქების დედოფალი ქარ-
თუჭთა თამარ.

სხო. 1. მხოლოობ. შინა რიცხუსა საკუთ-
რებითნი სახელნი მოქმედებითად იშვთად იხ-
მარებინ; ხოლო საზოგადონი და შემკრელობით-
ნი მარადის. – საკუთრებითი სახელი მდებარე სა-
ზოგადოდსა სახელისათანა მარადის გარდავალს მნი-
შუნელობასა შინა ზედ-შესრულისა სახელისა და
ესრეთ მიიღებს მოქმედებითისა ბრუნვისა დაბო-
ლოებასა; ესრეთ უხმარიათ ძუჭლთა მწერალთა;
ხოლო საუბარსა ენასა შინაარს იპოების ესრეთი

ხმარება ლექსთა, მაგ. სიტყვთა ღუთისათა ცანი დაემყარნეს; შეწევნითა ღუთისათა ჩუწნ იესიან, დავითიან, სოლომონიან (1) და სხ. – ორთავე შემთხუწვათა შინა ლექსი: ღუთისათა, არს ბრუნუა მოქმედებითი, ვითარცა აჩუწნებს უკანასკნელი მარცული თა, მიმატებული ნათესაობითისადმი ბრუნვისა ღუთისა. – აქა ჰსჩანს, რომელ დასაწყისი ლექსისა: ღუთისათა, უნდა იყოს: ღუთისი; ნათ. ღუთისისა; მიც. ღუთისსა; მოთ. ღუთისამან; მოქ. ღუთისითა ანუ ღუთისათა; ღუთისაო და ესრეთვე მრავლობითად.

2. მრავლობითსა შინა მოქმედებითი სრულიად მჰსგავსი უკანასკნელითა მარცულითა თა ბრუნუათა ნათესაობითისა და მიცემითისა მოითხოვს თანდებულსა: მიერ, რათა განირჩეოდეს მათგან, მაგ. ფილოსოფოსთა მიერ ქმნულნი საქმენი და სხ.

3. მიმატება მხოლოობითსა შინა რიცხუსა თანდებულისა მიერ (იხ. § 29. სხო. 3.) არა არს კანონიერ. ამისთვის რომელ აქუს ბრუნუასა ამას საკუთარი დაბოლოებითი ნიშანი: ხოლო მიერ მიმატებული არა განსაზღვრავს ბრუნუასა და დაბოლოებასა მისსა, არამედ ვითარცა თანდებული. შეერთვის ბრუნუასა ნათესაობითსა მხოლოობითსა შინა რიცხუსა, მაგ. ღუთისა მიერ იქმნა სოფელი; ჩემ-მიერ დაიწერა წიგნი და სხ.

6. წოდებითი ბრუნუა იცნობების ოდეს ვუწოდთ ანუ ვუხმობთ ვისამე, რასამე, რავდენსამე ანუ მერავდენსამე და ვითარსამე. მაგ. კაცო მდიდარო! ჯუარო პატოსანო! რუაო ანუ მერუწო სიკუდილო! მოვედ ჩემდა და სხ.

სხო. წოდებითი გარდა სხუათა ცუალებათა (იხ. § 29. სხო. 3.) დაბოლოვდების ვ ზედაცა. მაგ. საყუარელო დედავ! მამავ! ბიძავ! და სხ. – შორისდებული ზ, არა ყოველთვის მოებმის წოდებითსა ბრუნუასა.

§ 110. ყოველნი წინადადებანი იქმნებიან სამ-

გუარნი:

ა. მოთხრობითნი ანუ დამტკიცებითნი, მაგ. ძმა ჩემი კითხულობს წიგნსა; წიგნი ესე არა არს ახალი; შრომა ყოველსავე ჰსძლევს დაბრკოლებასა და სხ.

ბ. კითხვითნი, მაგ. ძუჭლია (არს) წიგნი ესე: წარიკითხავა წიგნსა ამას და სხ.

გ. ბრძანებითნი, მაგ. წარიკითხე წიგნი! იყოს ნება შენი! ამასავე დაერთვს სათუჯოჲსა სქესისა ზმნათა ცუტალებისა ნიშანნი და მარცუტალნი უკეთუ, რათამცა და სხ. (იხ. § 56.)

§ 111. ნაწილნი წინადადებათა ე.ი. ქუჭმდე-ბარე, შემასმენელი და კავშირი შემადგენილნი სიტყვსა, ოდესმე იმაღვიან სიტყუასა შინა:

ა. ქუჭმდებარე დაიფარვის ოდესმე, რაჟამს მდებარებს იგი ზედ-შესრულისა სახელისათანა, მაგ. მდიდარნი და გლახაკნი, (კაცნი) თანაჰსწორ ელიან სიკუდილსა.

ბ. შესმენილი არა ჰსჩანს ოდეს კითხუასა ზედა ჩუჭნსა პასუხ-იგების. მაგ. ეძიებ შენ მეცნიერებასა? ვეძიებ; გაქუს შენ ფული? მაქუს.

გ. კავშირი უჩინო-არს ჰხშირად სიტყუასა შინა, მაგ. ღმერთი ყოვლისა შემძლებელი (არს) და სხ.

სხო. ა ხშირად იხმარება შემოკლებულად მეტადრე საუბარისა ენისა სიტყუასა შინა, ნაცუ-ლად არს (იხ. § 61.), მჰსგავსადვე კითხვითა წინადადებათა ანუ სიტყუათა შინა (იხ. § 110.)

§ 112. ჰრთულთა წინადადებათა შინა ოდესმე ერთი რომელიმე ლექსი მდებარე უწინარესსა სიტყუასა შინა დაიტევების და იგულისხმება შემდეგსა შინა სიტყუასა, მაგ. რომულ და რემ პირუჭლნი რომისა სამეფოჲსა მეფენი. – აქა ორნი არიან წინადადებანი: 1. რომულ იყო მეფე პირუჭლი რომისა სამეფოჲსა; 2. რემ იყო მეფე პირუჭლი რომისა სამეფოჲსა. ესენი შეერთებულნი ერთად გამოხატუწნ ერთსა ჰაზრსა: რომულ და რემ პირუჭლნი რომისა სამეფოჲსა მეფენი.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე
შ ე თ ხ ზ ს ა თ ჯ ს ს ა ხ ე ლ თ ა :

1 .) ა რ ს ე ბ ი თ თ ა .

§ 113. ოდეს ორნი ანუ რავდენნიმე არსებითნი სახელნი სხვსა და სხვსა დამნიშუნელნი დაიდებიან სიტყუათა შინა თვნიერ კავშირისა, მაშინ შემდგომი მიიღებს ნათესაობითსა ბრუნუასა, მაგ. დასაბამი სიბრძნისა არს შიში უფლისა; რჩევა უხუცესთა კაცთა სასარგებლო-არს და სხ.

§ 114. ოდეს ნათესაობითი ბრუნუა დაიდების შემდგომად სახელობითისა ბრუნვისა, მაშინ არა რასამე ისპობს; ხოლო უკეთუ დაიდების წინარემისსა, მაშინ მოისპობს დაბოლოებითსა ასოსა ა, მაგ. კიდე მდინარისა ანუ მდინარის კიდე; ქარქაში მახვილისა ანუ მახვილის ქარქაში და სხ. – გარნა უკეთესი იქმნების თხზუა ლექსთა, ოდეს მწერალი არა დაუკარგავს ბრუნუათა დაბოლოებითა მისთა მარცუალთა.

§ 115. პირუჭლი სახელი არსებითი დაიდების სახელობითსა შინა ბრუნუასა, მეორე ნათესაობითსა ოდეს არსებითნი ესენი აღნიშუნენ საკუთრებასა ანუ ყოვლადისა კერძოთა, მაგ. მონაგები მამისა ჩემისა; ნატეხი პურისა და სხ.

§ 116. ოდესმე არსებითნი სახელნი გარდაიბმიან ურთიერთისათანა გარდასატანითა ნიშანითა (იხ. ნაწ. 3. კანონ-წერისათჳს) და იბრუმვის უკანასკნელი სახელი; ხოლო პირუჭლთა, გარნა დაბოლოებულთა ა ზედა და ოდესმე ი ზედა მოესპობის უკანასკნელი ასოჲ, მაგ. ფარ-ხმალ-ისრითა იყო ბრძოლა მათი; გამოვიდეს ღამე-დღენი; ტარ.

1284. ვართ უმოყურისი მე და შენ, ყოველთა პატრონ-ყმათასა; ტარ. 613.

§ 117. ჰხშირად სახელნი ქალაქთა, ჭალაკთა, მდინარეთა, სამეფოთა და სხ. – დაიდებიან ნათესაობითსა შინა ბრუნუასა, ოდეს წინაუძღვს მათ სხუა სახელი არსებითი, დამნიშუნელი წოდებისა მათისა, მაგ. ქალაქი ანტიოქიისა, ქუჭყანა სა-

ფრანგეთისა, ხე ლელჟსა და სხ.

§ 118. შემკრებლობითი სახელი საზოგადო-
თა თანა სახელთა მდებარე, ოდესმე დაიდების მხო-
ლობითსა შინა ბრუნჭასა და ოდესმე მრავლო-
ბითსა, მაგ. გუნდი ანგელოზთა, კრებული მორწ-
მუნეთა; გუნდნი ანგელოზთა, კრებულნი მორწ-
მუნეთა; მსაჯული ერისა – ერთა და სხ.

§ 119. კითხვსა ჟამსა, ოდეს? არსებითი სახე-
ლი დაიდების მიცემითსა შინა ბრუნჭასა, მაგ.
ოდეს იყავ პეტერბურღს? იმპერატორობა-
სა დიდსა პეტრესსა. მთავრობასა პონტოელისა
პილატესსა ჰურისტანს; მეოთხედ მთავრობასა გა-
ლილიას იროდისსა და სხ.

§ 120. წერილთა შინა ვჰპოვულობთ ჰხში-
რად სახელთა, რომელნიცა ოდესმე მიიღებენ მხო-
ლობითსა რიცხჭსა შინა, მრავლობითისა რიც-
ხვსა დაბოლოებათა, მაგ. ქცევანი ბრძენთანი; ძე-
ნი ისრაილისანი; სიტყუანი ღუთისანი; სულნი
წარმართთანი; ძენო კაცთანი! – ამათ შემთხუჭვათა
შინა გარდავლენ იგინი რეცა მნიშუნელობასა ზედ-
შესრულისა სახელთა (იხ. § 29 სხო. 3.)

§ 121. არსებითნი სახელნი ერთსა და მასვე
ბრუნჭასა შინა მიიღებენ გარდა საკუთარისა,
სხვსა ბრუნვისა დაბოლოებითთა ნიშანთა, მაგ.
მოვიდა კაპერნაუმად ქალაქსა გალილიისასა; სა-
ხელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმინდი-
სათა და სხ.

სხო. გარნა ესე ვითარი ხმარება არა არს კა-
ნონიერ და ვინადგან დაამძიმებს ქართულისა ენისა
მოსწავლეთა გონებასა, დახსომებისათვს კანონთა
მათთა; ამისთვს უმჯობეს-არს დატევება ესე-
გუარისა ლექსთა ხმარებისა, რომელნიცა ავნებენ
ენისა სიმარტივესა. – არა-ხმარება ესრეთისა ლექს-
თა ცუალებისა საუბარსა ენასა შინა ძლიერად ამ-
ტკიცებს, რომელ არა არს იგი მოთხოვნილება ენი-
სა თვსებისა.

2.) ზ ე - შ ე ს რ უ ლ თ ა ს ა ხ ე ლ თ ა .

§ 122. სახელი არსებითი და ზედ-შესრული
სათანადო არს რათა თანხმობდენ რიცხვთა და ბრუნ-
ვთა, მაგ. კაცი კეთილი; საქმენი სრულნი.

§ 123. ზედ-შესრულნი ოდესმე ითხოვენ

ბრუნებასა ნათესაობითა და ოდესმე მოქმედებითა, მაგ. კაცი ჩინებული სიმხნითა; მოქმედი კეთილისა და სხ.

§ 124. უკეთუ შთანასწორებითი ხარისხი მდებარებს არსებითისა სახელისათანა შედარებითა ორთა ურთიერთ-არს საგანთა, მაშინ ნიშნავს შეთანასწორებითსა ხარისხსა, ხოლო უკეთუ საკუთრივ მიეწერება ნივთსა ანუ პირსა შეუდარებელად სხვსა თანა, მაშინ გარდავალს მნიშვნელობასა აღმატებითისა ხარისხისა, მაგ. კაცი ესე უმაღლესი-არს ჩემსა; უმაღლესი გონებითა და სხ.

ს ხ ო . 1. საკუთრივ აღმატებითი ხარისხი არა აქვს ქართულსა ენასა. უ უ მარცხალი დანიშნული განმავითარებელად აღმატებითისა (იხ. § 40), ძუჭლთა მწერალთა შორის არა ხმარებულ-არს.

2. შეთანასწორებითი ანუ აღმატებითი ხარისხი შეთხზვსა ჟამსა ჰხშირად დაიდების მოსპობითა ბოლომსა ასომსა ი, მაგ. უდიდებულეს კაცისა ამის; უმაღლეს ყოველთა და სხ. – ამა შემთხვევასა შინა გარდავალს მნიშვნელობასა შინა ზმნის-ზედისა (იხ. § 70). – შეთანასწორებითი ანუ აღმატებითი ხარისხნი, ოდესცა იხმარებიან ზმნისათანა, მაშინ მოისპობენ ი; ხოლო სხუათა, ზმნათა თანა დაერთვს მარცხალი ად მჰსგავსად ზმნის-ზედისა, მაგ. ცხენი უმცირეს-არს სპილომსა; მთოვარე უმცირესად ნათობს, ვიდრეა მზე და სხ.

3. ზედ-შესრულნი: სახელნი წინათ არსებითისა სახელისა მდებარე, იხმარების მდაბიოსა ენასა შინა ნათესაობითად, თუმცა არა არს ესე კანონიერ, მაგ. ელლინურისა ენითა იტყოდა; დიდისა გოდებით ტიროდა და სხ.

4. ძუჭლნი და ახალნი მწერალნი ქართულისა ენისა ოდესმე არა შეათანხმავებენ ზედ-შესრულსა არსებითისა სახელისა თანა, მაგ. ჩემი ყოველი საქმენი გცოდნიან. ტარ. 905.

5. ჰხშირად იხილვების წერილთა შინა და უმეტესად თარგმნილთა უცხოთა ენისაგან, რომელ ზედ-შესრული სახელი შეეთანხმავდების მიცემითსა, მაგ. გონებასა მისსა უმეცარ-ვართ (კანონიერად: გონებისა ანუ ჰაზრისა მისისა უმეცარ-

ვართ). მარჯულ-მეფესა, ნაცულად მარჯულ-მეფისა, – უხმარიესთ ესრედ მწერალთა მიუხედულად ენისა მოთხოვილებისა.

§ 125. ოდეს ზედ-შესრულნი სახელი ეკუთვნის ორთა ანუ მრავალთა სახელთა არსებითთა, მაშინ იგი დაიდების რიცხუსა შინა მრავლობითსა, მაგ. ომიროს და ვირგილი დიდებულნი მესტიხენი.

§ 126. ზედ-შესრულნი შეთანასწორებითისა ანუ შედარებითისა ხარისხისა, ითხოვენ ნათესაობითსა ბრუნუასა, მაგ. არა რადმე არს უავეს სიმშილისა; ოქრო უძვრ-ფასეს არს ვერცხლისა; ხოლო უკეთუ შეთანასწორებითსა ხარისხსა შეუდგებიან; ვითარ, ვიდრეღა, მაშინ ნათესაობითად, ბრუნვლნი სახელნი დაიდებიან სახელობითად, მაგ. სიბრძნე უპატოსნეს არს, ვიდრე ოქრო და ვერცხლი; უმჯობეს და უიმედოვნეს არს ნამდვილი მშვიდობა, ვიდრე მოლოდებადი ძლევა.

§ 127. ოდესმე ზედ-შესრული სახელი შეიქმნების არსებითად, იდეს ორნი ზედ-შესრულნი დახტდებიან ერთად, მაგ. ბედნიერი მოხუცებული; ტყუილი ამბავი; ცხადი ტყუილი; განშიშულეული მახვილი; მახვილი გონება და სხ.

§ 128. ზედ-შესრულნი: ბრძენი, გონიერი, ვერაგი, რეგუჭნი და სხ. მიეწერებიან პირსა; ხოლო ნივთთა თვს ითქმის ბრძნული, გონიერული; ვერაგული, რეგუჭნული და სხ. მაგ. ბრძენი კაცი, ბრძნული სიტყუა, საქმე და სხ.

§ 129. ოდეს ზედ-შესრული მიეწერების ორთა არსებითთა და მოეზავების მათ თანდებული, მაშინ ესე უშესაბამესად და ჰხშირად მოეკიდების ზედ-შესრულსა, მაგ. მძიმეთაგან შეცოდებათა და გარდამავლობათა.

§ 130. ზედ-შესრულნი: უადრესი, უპირატესი, იხმარებიან მხოლოდ აღმატებითსა შინა ხარისხსა ანუ შეთანასწორებითსა შინა; ხოლო დადებითი არა აქუსთ.

§ 131. შეთანასწორებითი და აღმატებითი ხარისხნი, ოდეს მიეწერებიან არსებითთა სახელთა მიიღებენ ბრუნუასა ნათესაობითსა; მაგ. უწინარესი

კაცისა, უდიდესი ქუჭყანისა; ხოლო ნაცუალ-სახელთა თანა ვიეთთამე მდებარე მიიღებს ბრუნუასა მიცემითსა, მაგ. უგონიერესი ჩემსა, – შენსა, – მისსა და სხ.

3) რ ი ც ხ ზ თ თ ა ს ა ხ ე ლ თ ა .

§ 132. რადცა ითქუა თანხმობისათვის სახელთა არსებითთა და ზედ-შესრულთა საზოგადოდთა კანონთა შინა იგივე შეიმეცნების რიცხვთა თვსცა.

§ 133. რიცხვთნი სახელნი წესებითნი, მიწერილნი საკუთრებითადმი აღსანიშნულად რადასამე, დაიდებიან უხშირესად შემდგომად მათსა, მაგ. პეტრე პირუჭლი; გიორგი მეთ-ცამეტე და სხ.

§ 134. ოდეს აღინიშნის წელთა რიცხვთა რომელიმე ჰასაკი, მაშინ სახელი რიცხვთი დაიდების ბრუნუასა შინა სათესაობითსა, მაგ. ყრმაჲ ერთისა წლისა.

§ 135. ოდეს რავდენნიმე რიცხვთნი სახელნი შეერთდებიან ერთად, მაშინ დაბრუნდების უკანასკნელი, მაგ. ას-ოც და ხუთი, ას-ოც და ხუთისა, ას-ოც და ხუთსა და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს ნ ა ც უ ა ლ ს ა ხ ე ლ თ ა .

§ 136. ნაცუალ-სახელნი არსებითნი: მე, შენ, იგი, ჩუჭნ, თქუჭნ, იგინი, დაიდებიან ყოველთა კნინთა დროთა შინა ზმნათა თანა განსაძლიერებელად სიტყვსა, მაგ. მე აღვჰსდეგ, შენ აღჰსდეგ, იგი აღჰსდგა და სხ.

§ 137. ნაცუალ-სახელნი რომელი, რომელიცა და სხ. წინამავალთა თვსთა არსებითთა სახელთა თანა დაიდებიან ერთისა ბრუნვითა და რიცხვთა, მაგ. სათნოება არს ესე ვითარი საუნჯე, რომელიცა არავისგან წარიტაცების.

§ 138. ნაცუალ-სახელი თვისი იხმარების სამთა პირთადმი, ოდეს სიტყუასა შინა აღინიშნის ამით რადასამე კუთვნილება რომლისადმი პირისა, მაგ. უმჯობეს-არს თქმად: ლაკედემონელნი შეაჩუჭვე-

დენ ძეთა თჳსთა მოთმინებასა, ვიდრეღა ძეთა მათა.

§ 139. ნაცუალ-სახელნი არსებთნი მიიღებენ ოდესმე განსაძლიერებელად ჰაზრისა სიტყუათა შინა ნაცუალ-სახელსა, თჳთ, მაგ. მეთჳთ ვიხილე; თჳთ თუალითა ჩემითა ვიხილე და სხ. ესევე ნაცუალ-სახელი მიეცემის ოდესმე ზედ-შესრულსა სახელსა გამოსახატუჭლად აღმატებითისა ხარისხისა, მაგ. თჳთ უპატიოსნები, თჳთ სასარგებლო.

§ 140. არსებთნი ჩუჭნებთნი და მოგებთნი ნაცუალ-სახელნი თანხმობენ მარადის სახელისა თანა თჳსისა რიცხჳთა და ბრუნჳთა, მაგ. კაცმან მან დაბრმაებულმან.

§ 141. ნაცუალ-სახელთათჳს: ესე, იგი და სხ. იხ. § 47. სხო. 3.

§ 142. ოდესმე ნაცუალ-სახელნი შეერთდებიან არსებითთა სახელთა ზედ-შესრულთაგან წარმოებულთა მარცულოთა სი, მაგ. სიდიდე, სიწითლე, სიშავე. ამათ ჩუჭნებთნი ნაცუალ-სახელნი შეჰსცულოიან ზედ-შესრულადვე, მაგ. ამსიდიდე, მაგ-სიდიდე, იმსიდიდე, ამსიწითლე, იმსიწითლე ვაშლი.

§ 143. ნაცუალ-სახელთაგან არსებითთა შეიქმნებიან ზედ-შესრულნი: ჩემი, ჩემიანი ჩემეული, ჩემებური, ჩუჭნი, ჩუჭნიანი, ჩუჭნეული, ჩუჭნებური და სხ. აგრეთვე შენი, შენიანი, თქუჭნი, თქუჭნიანი და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე

შ ე თ ხ ზ ჳ ს ა თ ჳ ს ზ მ ნ ა თ ა ს ა ხ ე ლ თ ა თ ა ნ ა .

§ 144. ყოველი პიროჳანი შემოქმედებითი ზმნა კანონიერი ითანხმავებს ორსა სახელსა: ერთსა წინარე და მეორესა შემდგომად, მაგ. მშჳდი შეიძინებს მეგობართა; მართალი დაიმკჳდრებს სასუფეველსა; კაცი ბედნიერ-იქმნების ჰსწავლითა და სხ. პირუჭლსა სახელსა, რომელიცა სამართლად დაიდების წინარე, ეწოდების უჳალი ზმნისა; და მეორესა მას, რო-

მელიცა შემდგომად ზმნისა, ეწოდების ძიება
ზმნისა. (*) პირტყლი არს სახელი მნიშვნელი

(*) სხო: სხუათა ღრამმატიკათა შინა მოიღების
უფლად და ძიებად ზმნისა ნაცულად სახელობითისა
ბრუნტა შემასმენელობითი; გარნა ესე მე სრუ-
ლიად შევრაცხე უქმად (§ 20. სხო. 1.) შემ-
დგომთა მიზეზთა-გამო: ა) დაბოლოებითი მარცტა-
ლი მისი არს სრულიად მჰსგავსი სახელობითისა
ბრუნტსა, ბ) სიტყუასა შინა, სრულისა ჰაზრისა
მექონსა, სახელობითი და შემასმენელობითი ბრუ-
ნტა არა ოდეს არა შეხუდებიან ერთად რათა აღ-
რივონ მით ჰაზრი; ამისთვის, რომელ გუტაქუს სხუაცა
კანონიერად მოღებული ბრუნტა მოთხრობითი,
განმსაზღვრელი სიტყუსა ჰაზრისა. – მხოლოდ ქარ-
თულსა ენასა აქუს თვსება ბრუნტათა მოთხოვისა
ვითარცა წინარე, ეგრეთუჭ შემდგომად თვსსა. კათო-
ლიკოზი ანტონი მიბამვთ სომხურისა, ლათინურისა
და სხ. ენათა რომელსაცა მიუღია მის მიერ შედგე-
ნილსა ღრამმატიკისა შინა ბრუნტა შემასმენელო-
ბითი, ესრეთ ჰსწერს მისთვის. § 200. 201.
მეოთხედ წოდებულ შემასმენელობითი, რამეთუ
სახელი იგი რა წრფელობითი (ესე იგი სახელობი-
თი) იკანკლედების ეს გუარ, ვითარმედ არღა წრფე-
ლობითად დანიშნავს არსისა არსებასა, არამედ შე-
ასმენს: ანუ საყუარელ, ანუ სამაგელ და ანუ სხუად
რამდე ყოვად ხატითა რადთამე სხვთა, მაგ. სარწ-
მუნობად, ცნობად, იაკობი, ესავი და სხ: გარნა არა
შეიქმნების იდეად განყოფითი, ამით მსმენელისა
შორის, ვიდრემდის არა ითქუას მაგ. მაქუს სარწმუ-
ნობად, შევიყუარე იაკობი, მოვიძულე ესავი
და სხ. – ჰაზრი ესე არა ჩემი არს აწინდელ გან-
ჰსჯილი, არამედ ამისთვის სხუა არს ჰაზრი ჩემი,
რომელიცა შემდგომთა შინა იჩუწნების.

ა. არა არს ჩუწნთა შინა საუბარ-წერილთა შესა-
ბამ შუწნიერთა პოვნულ ბრუნვად ესე მეოთხედ,
რომელი შემასმენელობითი. და არცა იპოვების

გუარი რადმე, რათა შემასმენელობითად იბრუნოს-
მცა სახელი: დადათუ პირუჭლად ჩუჭნ მიერ ქმ-
ნასა შინა ახლად ღრამმატიკისასა, არა მცნობელ-
მან სხუათა ენათა ჩუჭულეებისან მივჰხედენ რა სა-
მისა მიმართ ენისა, ესე იგი ელინთა, ლათინთა, და
სომეხთა, რომელთაცა აქუნდათ ბრუნუად შემასმე-
ნელობითი, ზედ-წოდებულნი, ელინებრ ეთიათიკი,
ლათინებრ აკკუზატივუს, სომხურებრ ჰაიცავან,
(IIIIII) და სხ. ენათა მებრ მრავალთა იქმნების,
ვინადცა არათუ სახმარ ოდენ, არამედ საჭიროდ
ვგონე მაშინ დადებად შემასმენელობითი ბრუნუად,
რომლისათვის მხოლოობითსა შინა, ორთა მიმართ
სახეთა ვჰქმენ წუალეზად მისი, მაგ. ი, და ე, საზო-
გადოთაცა მიმართ და სათუთოთა სახელთ: ეგსახედ
სამთა მიმართ სახეთა ვჰქმენ წუალეზად შემასმენე-
ლობითისა მრავლობითსა შინა, მაგ. ნი, ები,
ებნი:

ბ. საჭირო ყოფად გონებისა ჩუჭნგან მიზეზი
შემასმენელობითის ბრუნვისა, ესე იყო: 1. ვინად-
გან ზემო თქმულთა მებრ ენათა ვჰპოვე. 2. ვინა-
დგან რომელთაცა მებრ ენათა იქმნების შემასმე-
ნელობითი ბრუნუად, ყოველთა წერილთა, და საუ-
ბართა მათთაებრ სიტყუათა შინა ძიება ნათესავისა
არს შემასმენელობითი.

გ. არლა მეცნიერ ვიყავ ჯერეთლა სხუათა ენათა
არა ყოფისა შემასმენელობითისა ბრუნვისასა.

დ. არ საჭირო ყოფა შემასმენელობითისა
ბრუნვისა ჩემისა მებრ ენისა ცნობილ იქმნა ჩემ
მიერ, მით რომელ დროსა ყოფისა ჩუჭნისასა ევ-
როპიასა შინა ფრიადი ძიებად მაქუნდა ქცევათა
ჩუჭულეებისათა თვთოეულთა ენათა მიმართ; ხო-
ლო ენისა მებრ იტალიანისა და ჭრანციისა არ ყო-
ფად ვჰპოვე შემასმენელობითისა ბრუნვისა, და ძიე-
ბად ნათესავისა სიტყუასა შინა იხმევენ წრფელო-
ბითსა სახელსა.

ე. ჩუჭნისა მებრ ენისა ღრამმატიკასა შინა
ახალსა გამოცდილებამან ვერ მასწავა მე სავსებით
საქმედ ღრამმატიკოსობითისა ხელოვნებისა, რომ-
ლისათვის თქმად იგი მალაქიას შინა, იაკობი შვეი-

ყურე, ხოლო ესავი მოვიძულე (თ. 1. 2. 5.) და კუალად: მამად გვივის ჩუჭნ აბრაამი. (მატ. 5. 9.), რომლითა ორ-სახეობა იგი წუალეებისა შემასმენელობითად ბრუნვილისა მომიგონდა მე, მაგ. მამად აბრაამი.

ვ. მაგრა ვინადღან არა აქუს კანონი პირუჭლისა მის ღრამმატიკისა ქმნისა დროსა ჩუჭნგან მდებარედ რათა უფლად შემასმენელობითიმცა ბრუნვილი მოვიდეს სახელი, სადა დავჰსდუათ თქმად იგი დანიელისა შინა თქმული: იყო დანიელი თანამცხოვრებელ მეფისა (თავ. 14. 1.), რომელიცა უფლად და არა ძიებად ი დაბოლოებული სახელი, მაშინ ჩუჭნგან გამოუცდელობისა ძლით ოცნებული, რომელი დანიილი და უმრავლესსა-ცა ადგილსა სახელნი დ ასოთა დაბოლოებულნი წრფელობითად იპოვებიან, რომელთა მიმართ მრავალი გჰქმნიეს მცნობელობად; მაშა სადამე წერილთა შინა ჩუჭნთა წერილნი ი დაბოლოებულნი და დ არა შემასმენელობითნი არიან ოდენ, არამედ წრფელობითნიცა.

ზ. ვინადთგან არა სირცხულ-არს ენისა მის მიმართ, რათა სიტყუასა შინა ძიებად ნათესავისა დაეკუჭთოსმცა წრფელობითი, ვითარ იგი ვჰსცანთ იტალიანთა, და ჭრანციისა მებრ ენისა, და ოდესმე ლათინურისა მებრცა, რად აყენებს, რათა ჩემისა მებრ ენისა ძიებად ნათესავისაებრ სიტყუასა შინა იყოსმცა წრფელობითი, და არა იძულებით საბლითა მეცადინობისათა მოვათრიეთმცა შემასმენელობითი.

წ. მაშა სადამე არა არს საჭირო ჩუჭნდა, რათა შემასმენელობითად ვაბრუნეთმცა წრფელობითი.

თ. აწუკუჭ გჰპოვნიეს საქმედ მართალი, ვითარმედ ვითარ იგი არა არს საჭირო ენისა მიმართ ჩუჭნებრისა, ვგსახედ არცაღა არს სახმარი შემასმენელობითი ქონებად; მაგრა ვინადღან წრფელობითად ბრუნვილი საძიებო არს ნათესავისა შემოქმედებითისა ზმნისა, რომელი ვითარებასა მოქმედებისა შეასმენს ქუჭ-მდებარისა მიმართ სახელისა,

ამისთვის იკანკლედად მეოთხედ ბრუნუასა შინა სახელისასა ითქმის და სადაცა ეს გუარ საძიებო არს, მახვილისა მიერ აკრულისა განირჩევის. და რუასა რიცხუსა აღავსებს ბრუნვისასა, დაღათუ თავით თვსით არა ბრუნუა არს.

ი. ესე არს ჰაზრი ჩუჭნი ამისთვის, ვითარმედ წრფელობითი თვთ მდგომარესა არსებასა რადვესა დანიშნავს მარტივად და არა სხუასა რადვესა და ვინადგან წრფელობითი ჰხშირად აარებეს თავსა თვსსა სიტყუასა შინა ნათესავისა მეზრ საძიებოდ თხოვილად ზმნისაგან შემოქმედებითისა, ესე არღარა მარტივად დაჰნიშნავს თვთ მდგომარესა არსებასა, არამედ ქუჭ-მდებარედ ვითარისაცაღა იყოს მოქმედებისა; ამისთვის თვთ იგივე წრფელობითი ვჰსთქვთ პირუჭლსა ნაწილსა შინა, ესე იგი, შემასმენელობითად; ხოლო არა სხუად წრფელობითისაგან, არამედ იგივედ მეცნავ-ვართ მისდა თქმულთა მიზეზთათვის:

ია. მხოლოობითსა შინა ეს გუარ წრფელობით-შემასმენელობითსა აქუს წუალეზად სამად, რომელ-არიან ი, ე, და ვ: ხოლო იბრუნვის პირუჭლისა მეზრ ნიშნისა, მაგ. მარიამი; თუ სადამე უხმოდათ არს დაბოლოებულ: სიტყუად, მზედ, ტყუჭდ, ოქროდ, ბრჯგუდ, მოგვ: სახელნი ესე ა, ე, ზ, ო, უ, დაბოლოებულნი წრფელობით შემასმენელობითნი მეორითა ნიშნითა იბრუნვიან: ხოლო ი დაბოლოებულნი, მაგ. კეთილი, ტამარი, ეგსახედ ვ ასოდთა თვსისა მეზრ ბოლოდსა ასოდსა იბრუნვიან, მაგ. კეთილი, ტამარი, ლედვ და სხ.

იბ. ხოლო ვინადგან სახელი ესე წრფელობითი ნათესავისამეზრ საძიებოდ შემოქმედებითისა ზმნისაგან თხოვილი განმეორებასა შინა ღრამმატიკისასა დაიდუა ესრეთ ჩუჭნი მიერ, მესამედ ესე ნიშანი, რომელთა ვ, აწ დაგვრთავს, ამისთვის ვითარმედ ვითარ იგი მოქმედებს ი, ბოლოდ ასოდ სახელი წრფელობითისა მიმართ ბრუნვისა, მასვე ვ, ეგსახედ მრავალ-ჯერ უხმონიცა, და ხმოვანნი კიდურნი სახელისანი, არცა ერთთა მიიღებენ თქმულთა ნიშანთა, არამედ საკუთართთა თვსითა

წრფელობით-შემასმენელობითობენ.

იგ. ხოლო ეს-გუარ ბრუნვილისა სახელისა მრავლობითად იგივე არიან ნიშანნი, რომელნიცა ითქუნეს თვთ მდგომარისა არსებისა მარტივად მნიშვნელისა წრფელობითისათვის მრავლობითისა, რომელთაცა ზემო დასხმად მახვილთა ვასწავებთ განრჩევისათვის შემასმენელობითისა წრფელობითათაგან.

იდ. მაშა სადამე წრფელობითსა იგივეობაჲ აქუს ბრუნვითთა შესახედავითა, და სხუაობაჲ აქუს ძალითა.

§ 145. ყოველნი ზმნანი ვნებითნი შეითხზვან ორთა თანა სახელთა, რომელთაგან ვნებულ-არს უფალი; ხოლო მოქმედი არს ძიება, მაგ. კაცი ბედნიერ-იქმნების ჰსწავლითა, ქუჭყანა განათლდების მზითა და სხ. – ამათ მაგალითთა შინა კაცი და ქუჭყანა არიან ვნებულნი უფალნი; ხოლო სწავლა და მზე არიან მოქმედნი ძიებანი.

§ 146. უფლად ზმნისა იხმარების ნიადაგ, ანუ სახელობითი, ანუ მიცემითი, ანუ მოთხრობითი, რომელთაგან სათანადო-არს რათა თვთოეული თანხმობდეს ზმნისა თვისსა თანა რიცხვთა და პირითა, მაგ. პეტრე ჰსწერს; იოანე იკითხავს; პავლეჲმან განსაჯოს; ღმერთსა უყუარს მართალი და სხ. შემოქმედებითისა ზმნისა, ნათესავისა ძიებად იხმარების ნიადაგ ანუ ბრუნუა მიცემითი, ანუ სახელობითი; ხოლო ვნებითისა ზმნისა ნათესავისა ძიებად ანუ ნათესაობითი თანდებულისათაგან ანუ მოქმედებითი.

§ 147. საშუალონი ზმნანი შეითხზვან თვთოთა თანა სახელთა, რომელნიცა არიან უფალნი მათნი, მაგ. მზე ნათობს; კაცი ვალს; ცხოველი გრძნობს და სხ.

§ 148. ძიებანი ზმნისა იქმნებიან, ორ-გუარნი: ძიება ნათესავისა და ძიება ბუნებისა. ნათესავისა ძიება მიიღების ზმნათაგან შემოქმედებითთა და ვნებითთა. შემოქმედებითთა ზმნათა შორის ძიება აღნიშნავს ვნებულსა; ხოლო ვნებულთა ზმნათა შორის მოქმედსა. ბუნებისა ძიება აღნიშნავს მოქმედებისა საშუალობასა ანუ გარემოებასა, მაგ. ქარმან აღგავოს მტუჭრი პირისაგან

ქუჭყანისა. – ქარი არს უფალი; მტუჭრი ნათესავისა ძიება; პირისაგან ქუჭყანისა ძიება ბუნებისა.

§ 149. შემოქმედებითნი და ვნებითნი ზმნანი ზოგჯერმე მიიღებენ ორთავე ძიებათა, ე.ი. ძიებასა ბუნებისა და ძიებასა ნათესავისა; ხოლო საშუალონი ზმნანი მხოლოდ, ბუნებისა ძიებასა, მაგ. უფალი აღსდა ფრთეთა ზედა ქართასა; აქა უფალი არს მოქმედი საშუალოდსა ზმნისა; ხოლო ფრთეთაზედა ქართასა ძიება ბუნებისა.

შეთხზუა ზმნათა სახელთა თანა საზღურებითა სქესსა შინა.

§ 150. ა. ყოველნი ზმნანი შემოქმედებითნი კანონიერნი პირუჭლისა უღლვლებისა, აწმდგომსა, ქმნულსა უსრულსა და ქმნადსა დროთა შინა მიიღებენ უფლად ბრუნუასა სახელობითა, ხოლო ძიებად ნათესავისა მიცემითა, მაგ. განათლება შეამკობს სახელმწიფოსა; წინასწარ მეტყუჭლი დავით აქებდა ღმერთსა; იოანე ჰსწერს, დასწერს წიგნსა და სხ. – ბ. ქმნილსა სრულსა დროსა შინა მიიღებენ უფლად ბრუნუასა მოთხრობითა და ძიებად ნათესავისა სახელობითა. მაგ. მეფემან მირიან° მიიღო სარწმუნოება ქრისტიანებრი; დი-მან პეტრე° აღამაღლა რუსეთი და სხ. – გ. ქმნულსა უსრულესსა დროსა შინა მიიღებენ უფლად ბრუნუასა მიცემითა და ძიებად ნათესავისა სახელობითა, მაგ. მეფესა ალექსანდრეს აღუშნებეს ახლად ეკკლესია მცხეთისა; სიბრძნესა შეუმკვიეს ქალაქი ათინაჲ და სხ. სხო. ზმნანი მოხსენებულნი § 69. შემეც. 12. და მჰსგავსნი მათნი მიიღებენ აწმდგომსა და ქმნილსა უსრულსა დროთა შინა უფლად მოთხრობითა, ხოლო ძიებად სახელობითა, მაგ. უფალმან დაიცუნის მწირნი და ობოლნი; ქარმან აღგავის მტუჭრი ანუ ქარმან აღგავის ხოლმე მტუჭრი და სხ. – ამასვე კანონსა შეუდგებიან ზმნანი: ვიცი და ვუწყი, მაგ. ღმერთმან უწყის წინასწარი; არავინ იცის კაცისა, გარნა სულმანვე კაცისამან; ციცერონ-მან იცოდა შეთქმულება კატალინასი; მოსრნის მხეცნი და ნადირნი, ისარმან ჩემმან სრულმან. –

ტარ.

§ 151. ყოველნი ზმნანი მეორისა უღლვლები-
სა ითხოვენ ნიადაგ უფლად ბრუნჭასა მიცემითსა;
ხოლო ძიებად ბრუნჭასა სახელობითსა, მაგ. რო-
მელსა უყჭარს სიცრუე. მას ჰსძულს სული თვ-
სი; რომელსა ჰსწამს ღმერთი, იგი ესავს მას და სხ. –
ზმნანი უღლვლებისა არის, დროთა მათ შინა, რო-
მელთაცა ივასხებენ პირჭჭლისა უღლვლებისა,
მიიღებენ უფლადცა და ძიებადცა, მისთავე ზმნათა
ბრუნჭათა.

§ 152. ზმნანი სხმით-გარდასლვთნი და მრჩობლ-
სხმით-გარდასლვთნი მიიღებენ უფლად ბრუნჭათა
მათ, რომელთაცა პირჭჭლ-სახენი მათნი, – უსრულ-
სა დროსა შინა მიიღებენ ორთავე ძიებათა მიცემი-
თად; ხოლო სრულსა და უსრულსა დროთა ში-
ნა ერთსა მიიღებენ მიცემითად და მეორესა სახე-
ლობითად, მაგ. მოძღუარი აღასრულებინებდა თა-
ნამდებობასა მოწაფესა თვსსა; მოძღუარმან აღა-
სრულებინა თანამდებობა მოწაფესა თვსსა და სხ.

შეთხზუა ზმნათა სათუვოსა სქესსა შინა:

§ 153. ზმნანი ამა სქესისა აწმდგომსა
დროსა შინა მოითხოვს უფლად ბრუნჭასა
სახელობითსა, ხოლო ძიებად მიცემითსა, მაგ. უკე-
თუ კაცი იმარხევდეს მცნებათა და სხ. –

დრონი: ქმნილი უსრული, სრული და უსრუ-
ლესი მიიღებენ უფლად ბრუნჭასა მიცემითსა, ხო-
ლო ძიებად ბრუნჭასა სახელობითსა, მაგ. უკეთუ
პავლეს ეწერა, დაეწერა, დაეწეროს წიგნი და სხ. –

ქმნადი დრო სრული და უსრული მოითხოვს
უფლად ბრუნჭასა მოთხრობითსა, ხოლო ძიებად
სახელობითსა, მაგ. რომელმან ყოველი ჰსჯული
იმარხოს, ანუ დაიმარხოს და სხ.

შეთხზუა ზმნათა ბრძანებითსა სქესსა შინა.

§ 154. ზმნანი ამა სქესისა წართქმითნი ორთავე
დროსა შინა მიიღებენ უფლად მოთხრობითსა ბრუ-

ნუასა, ხოლო ძიებად სახელობითსა, მაგ. პეტრე-
მან ჰსწეროს ანუ დაჰსწეროს წიგნი; ხოლო უკუ-
თქმითნი უფლად სახელობითსა და ძიებად მიცემით-
სა; მაგ. პეტრე ნუ ჰსწერს ანუ, ნუ დაჰსწერს
წიგნსა.

მეორე გუარი უკუთქმითი უფლად მიიღებს
მოთხრობითსა; ხოლო ძიებად სახელობითსა,
მაგ. პეტრემან არა ჰსწეროს ანუ, არ დაჰსწეროს
წიგნი და სხ.

შ ე თ ხ ზ უ ა ვ ნ ე ბ ი თ თ ა ზ მ ნ ა თ ა

§ 155. ვნებითნი ზმნანი ყოველთა სქესთა და
დროთა შინა უფლად მიიღებენ სახელობითსა, ხო-
ლო ძიებად მოქმედებითსა ბრუნუასა ანუ ნათესაო-
ბითსა თანდებულთა მიმატებითა: გან, მიერ, გა-
მო, მაგ. ბოროტი კაცი ისჯების სჯნდისითა;
უგუნური იწურთნების მოძღურებითა; მართალი
შეიყუარების ღმთისაგან, ანუ ღმთისა მიერ და სხ.

შეთხზუა ზმნათა განუსაზღვრებელსა სქესსა შინა:

§ 156. განუსაზღვრელი სქესი მიიღებს ძიე-
ბად ნათესაობითსა და სახელობითსა ბრუნუასა: პირ-
უწყლსა მაშინ, ოდესცა პიროვანი ზმნა მისი მოით-
ხოვს მიცემითსა, მაგ. განვიზრახავ მიცემად
მისსა წერილსა; ხოლო მეორესა, რაჟამს
ზმნა იგი მოითხოვს სახელობითსა ბრუნუასა, მაგ.
განვიზრახე მიცემად მისდა წერილი.

§ 157. ზმნანი ჯერ-არს, სათანადო-არს, ჰშუჭ-
ნის ოდესმე დაიდებიან განუსაზღვრებელითა სქესი-
თა, მაგ. ჯერ- არს აღორძინებად და სხ. გარნა
ცხად-ყოფისათვის სიტყვსა უმჯობეს-არს რათა ნა-
ცულად მისსა იხმარებოდეს სახელი არსებითი ანუ
სახელ-ზმნა (§ 78), მაგ. ჯერ-არს შეყუარება
მოყუასისა; ნაცულად, შეყუარებად და სხ.

შ ე თ ხ ზ უ ა ს ა შ უ ა ლ ო თ ა ზ მ ნ ა თ ა :

§ 158. საშუალონი ზმნანი არიან ორ-გუარნი ვითარცა ითქუა § 50. პირუჭლნი მათგანნი, რომელნიცა მიმოიხუტიან მჰსგავსად შემოქმედებითა, ყოველთა სქესთა და დროთა შინა დაიდებიან იმავე ბრუნუებითა ვითარცა შემოქმედებითნი; ხოლო რომელნიცა მიმოიხუტიან მჰსგავსად ვნებითა, იგი-ნი ყოველგან დაიდებიან სახელობითა ბრუნუასა შინა.

შ ე თ ხ ზ უ ა ა რ ს ე ბ ი თ თ ა ზ მ ნ ა თ ა .

§ 159. უფალნი არსებითა ზმნათა ყოველთავე სქესთა და დროთა შინა დაიდებიან სახელობითა შინა ბრუნუასა, მაგ. ნეტარ-არს კაცი, რომელი არა მივიდა; უფალი მეუფე არ; ჭემმარიტება უფლისა ჰგიეს უკუნისამდე.

სხო. ოდესმე არსებითი ზმნა, არს და იქმნების მიიღებენ ორთა სახელობითა ბრუნუათა, მაგ. დასაბამი სიბრძნისა არს შიში უფლისა, და ოდესმე მეორესა სახელსა მოესპობის ასო ი, მაგ. ღმერთნი წარმართთანი ეშმაკ-არიან; არქუ ქუათა ამათ რათა პურ იქმნენ.

თანასწორ ამისა იქცევიან შემდგომნი ზმნანი:

ვასწავებ, ვაძლევ, მაგ. მოძღუარი ასწავებდა ღრამმატიკასა მოწაფეთა თვსთა; მოძღუარ-

მან ასწავა ღრამმატიკა მოწაფეთა თვსთა; მო-

ძღუარსა უსწავებთს ღრამმატიკა მოწაფეთა თვს-

თათვს; ღმერთი აძლევდა საზრდოსა გლახაკთა;

ღმერთმან მისცა საზრდო გლახაკთა; ღმერთსა მიუ-

ციეს საზრდო გლახაკთათვს.

ამასვე კანონსა შეუდგებიან ზმნანი მიმღებნი: ე,

ანუ უ, შემდგომად მაპიროვნებელისა ასოსა ვ,

მაგ. ვესური, ვეუზნები, ვაბრალეზ, ვასმევ, ვუამ-

ბოზ, მაგ. ვესური ნადირსა ისარსა; ვესროდი ნა-

დირსა ისარსა; ვესროლე ნადირსა ისარი და სხ.

§ 160. ქართულსა ენასა შინა იპოებიან ზმნანი ნაკლ-მიმღებთნი, რომელთაცა რუსულსა ღრამმატიკასა შინა ეწოდების Дѣпричаст е, მაგ. ვჰს-ჯდები, ჯდომელა; (сидя); ვჰსდგები, დგომე-

ლა (Стоя); ვკსწუჭბი, წოლელა (Лежа) და სხ. – ვიეთთამე ზმნათა აქუსთ ესე ვითარი ნაკლ-მიმდე-ობა უკუთქმითად, მაგ. უსტწნებლივ Не отды-хая или не останавливаясь; უკლებლივ Ничево не изъемля или сполия. – პირტწლსა შემთხტწვასა შინა ე.ი. დამტკიცებითად, მცირედთა ზმნათა აქუსთ ნაკლ-მიმდეობისა სქესი.

§ 161. ოდესცა მრავალნი არსებითნი სახელნი დაკავშირებულნი ანუ უკავშირონი მოვლენ რა უფლად ზმნისა, მაშინ ზმნა მათი დაიდების მრავ-ლობითად, მაგ. ცხოვრება და სიკუდილი განუსტწ-ნებელ-ჰყოფენ კაცსა. – გარნა ზმნა დადებულიცა მხოლოობითად, ოდესმე უხმარიესთ მწერალთა, მაგ. ღვინო და ზეთი ჰსჩანს ბროლისა ჭურჭელსა და სხ.

§ 162. მრავალნი ზმნანი, დაკავშირებულნი ურ-თიერთარს კავშირითა ითხოვენ ერთსა და მასვე უფალსა და ძიებასა ერთითა ბრუნვთა, მაგ. უფალი მოაკუთდინებს და აცხოვნებს, შთაიყუანს ჯოჯო-ხეთად და აღმოიყუანს, დააგლახავებს და განამდიდ-რებს, დაამდაბლებს და აღამაღლებს.

§ 163. ზმნანი პირნაკლნი ორთავე გუარისა ყოველსა შინა დროსა და სქესსა მიიღებენ უფლად და ძიებად ყოველთა მათ ბრუნუთა, რომელთაცა პიროვანნი მათნი ზმნანი, მაგ. გიგალობთ შენ, გა-კურთხევთ შენ; უკეთუ მე დაგბანენ ფერხნი და სხ.

§ 164. ზმნანი მექონნი მესამისა ოდენ პირისა (§ 67.) ანუ უპირონი შეეთხზვან მიცემითსა ბრუ-ნუასა, მაგ. ჯერ-არს-იყო შენდა; ხშირად სახელ-სა, ამა მიცემითსა შინა ბრუნუასა მიემატების მარ-ცუალი და, ად, მაგ. ჯერ-იყო იოანესად ანუ იოანესდა ქმნა საქმისა ამის.

§ 165. იპოვებიან ზმნანი წერილთა შინა, რო-მელნიცა შეუთანახმავებით ნათესაობითისა ბრუ-ნუსა თანა წინააღმდეგ ენისა თვსებისა, მაგ. მივალ მამისა; გარნა აქა ცხადად იგულხმების რო-მელ აკლს სახელსა ამას ნათესაობითად და-დებულსა თანდებული დმი, ე.ი. მივალ მამი-სადმი; – ოდესმე იპოვებიან ზმნანი შეთანხმავებულ-ნი ნათესაობითისა თანა ბრუნუსა უკანონოდ, ნა-

ცულად სახელობითისა, მაგ. დაივიწყეს უფლისა ე.ი. უფალი; 1. მეფ. 12. 9. მომიღეთ მე სამოსლისა ეფუდისა – სამოსელი ეფუდი 1 მეფ. 14. 18. და სხ. – ესე ვითარნი და სხუანიცა ადგილნი წერილთა შინა პოეზულნი, არა გუაიძულებენ რათა შემოვიტანოთ მათთვის საკუთარნი კანონნი. მწერალთა უხმარიათ ესრეთ სურვილისამებრ თვისისა და მიუხედულად ენისა თვისებისა.

§ 166. ოდესმე ზმნანი შემოქმედებითნი საზღურებითისა მებრ სქესისა მხოლოობითა ა.) აწმდგომსა დროსა შინა მიმოიხურნიან რეცა მრავლობითად, ოდეს ერთისა მოქმედებისაგან ქმნილან მრავალთადმი მოქმედებანი, მაგ. მიყუარან, გქონან, ჰყუანან; ბ.) ქმნილსა უსრულსა შინა ესრეთ: შევიყუარნი, შევკრნი, განვბანნი, დაამხუნის; გ.) ქმნილსა სრულსა შინა: შეიყუარნა თვისნი იგი ამა სოფელსა შინა (იოან. 13. 3.), აკურთხნა იგინი სიმეონ (ლუკ. 2. 34.) – მრავლობითად ვაკურთხენით; აკურთხნეს და სხვ. დ.) ქმნილსა უსრულესსა შინა: წარუყუანიან, შეეყუარნა, ეკურთხნა და სხ. ე.) ქმნადა შინა: არა ვიტყვ, რათა აღიხუნე იგინი სოფლისაგან, არამედ რათა დაიცუნე იგინი და სხ. – მრავლობითად: აღიხუნით, დაიცუნით, აკურთხენით და სხ. – ბრძანებითა შინა სქესსა დამტკიცებითად: აღიარენ, განბანე; ხოლო უკეთქმითად: ნუ გრწამნ, ნუ გიყუარან, ნუ გსურნ და სხ. – სათუვოსა შინა სხუათა და სხუათა დროთა შინა: დაიცუნე, აკურთხნე; დამიცვან, აღმიხვან: შემეწყნარნე, დამიცუნა და სხ. (*)

(*) იხ. ღრამმ. ანტ. § 245.

თ ა ვ ი მ ე ხ უ თ ე
შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს მ ი მ ღ ე ო ბ ა თ ა .

§ 167. მიმღეობანი, რომელნიცა მჰსგავსად სახელთა ზედ-შესრულთა იქცევიან სიტყუ-

თა შინა, შეთანხმავდებიან არსებითა თვსთა თანა რიცხვთა და ბრუნვთა, მაგ. ღმერთი ყოვლისა-მპყრობელი, აღწერილი წიგნი და სხ.

§ 168. მიმღობა მოქმედებითი ითხოვს სამიე-ბოდ ნათესაობითსა ბრუნუასა; მაგ. ღმერთი შე-მოქმედი ცისა და ქუჭყანისა; ხოლო ვნებითი მოქ-მედებითსა ანუ ნათესაობითსა თანდებულთურთ გან, გამო, მიერ, მაგ. გუჭმული კუჭრთხითა, ეპის-ტოლუ აღწერილი მეგობრისა ჩემისა მიერ; საქმე დაწყებული იოანესგან, გამო და სხ.
სხო. ა. შემოქმედებითი მიმღობა მიიღებს ზოგ-ჯერმე ძიებად ნაცულად ნატესაობითისა მი-ცემითსა, რაჟამს შეუდგების მათ სხუა ნათესაო-ბითი, მაგ. სამღრთოსა ამას დღესასწაულებისა აღ-მასრულებელნი; გარდამხდელი ვალსა წინაპართა-სა; – გარნა ესე ვითარნი ხმარებულნი წერილთა შინა შეთხზუანი: არიან არა კანონიერნი.

ბ.) მიმღობანი ოდესმე მიიღებენ ნაცულ-სა-ხელთა სახელობითსა შინა ბრუნუასა, მაგ. ერო ჩემო, მნატრებელნი შენნი გაცთუნებენ თქუჭნ ანტ. 586.

გ.) მიმღობანი ვნებითნი ოდესმე მიიღებენ სა-ხელთა ზმნის-ზედად დაბოლოებულთა (იხ. § 85.) მაგ. დადგინებული მეფედ; მოღებული სასმელად და სხ.

§ 169. მიმღობანი წარმოებულნი ზმნათაგან უმეშუწობითთა არა ითხოვენ ნათესავისა ძიებასა, არამედ ბუნებისა ძიებასა და ამისათვს მიიღებენ სხუა-თა და სხუათა ბრუნუათა, ანუ თანდებულთურთ ანუ თვნიერ თანდებულისა, მაგ. მავალი გზასა; მავალი გზასა ზედა; მტირალი შვლთა, მტირალი შვლთათვს და სხ.

§ 170. მიმღობანი ყოველთა დროთა შინა გარ-დავლენ ზმნის-ზედადცა დამეტებითა მარცულისა, ად, მაგ. მიმღებელად, შესაწყნარად, წარსრულად, საწერად, დასაწერად და სხ.

§ 171. მიმღობანი სიტყუათა შინა იპყრობენ ზმნისა და კულავ-მოღებითისა ნაცულ-სახელის: რომელი, ადგილსა, მაგ. მკითხუჭლი, დაი-

დების ნაცულად: რომელიც კითხულობს; შემ-
წირული ე.ი. რომელიც იქმნს შეწირუასა
და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ე ქ უ ს ე

შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს ზ მ ნ ი ს - ზ ე დ ა თ ა .

§ 172. ზმნის-ზედანი მოეკიდებიან ზმნათა
და მიმღობათა და აჩუწნებენ მოქმედებისა ანუ ვნე-
ბისა ვითარებასა, რაოდენობასა, დროსა და ადგილ-
სა, მაგ. ვალს ჩქარად; მავალი მჰსწრაფლად ად სხ.
სხო. ზმნის-ზედანი მოუვლენ სახელთაცა, მაგ.
გონიერთა სჯა მიგვყუანს ჭემმარიტებისადმი, გარ-
ნა აქა უმჯობეს-არს ითქუას: გონიერული სჯა
მიგვყუანს ჭემმარიტებისადმი: მწერალთა შემოუ-
ტანიათ ესრეთი ხმარება ზმნის-ზედისა მიუხედუწ-
ლად ენისა მოთხოვილებისა და ლექსთა უმშუწ-
ნიერესისა შექსოვისა.

§ 173. ზმნის-ზედანი რაოდენობითნი მოეკიდე-
ბიან რა ზმნათა ოდესმე სიტყუათა შინა, კუალად
სხუათაცა ითხოვენ ზმნათა მოკიდებულთა რაოდე-
ნობითითავე ზმნის-ზედათა, მაგ. ეგოდენ იდიდები,
რაოდენცა გამოიცდები წერილთა შინა.

§ 174. ზმნის-ზედანი წარმოებულნი ზედ-შე-
სრულთა სახელთაგან, ითხოვენ მასვე ბრუნუასა,
რომელსაცა ზედ-შესრულნი, რომელთაგანცა ჰს-
წარმოებენ იგინი, მაგ. მჰსგავსად ცეცხლისა და სხ.

§ 175. ორთა უკუთქმითთა ზმნის-ზედათა მდე-
ბარეთა ერთისა თანა ზმნისა აქუსთ ძალი დამტკი-
ცებისა, მაგ. არავინ მათგანნი არა იყო მუნ; არა
არა წმინდა; ნუ ჰყოფ საქმესა განუსჯელად
და სხ.

§ 176. ოდეს ერთი უკუთქმითი ზმნის-ზედა
მიწერების ზმნასა და მეორე სახელსა, მაშინ დაჰშ-
თების ჰაზრი უკუთქმისა, მაგ. არავინ გარდამავალი
ჰსჯულისა არა იქების.

§ 177. კითხუათა ზედა ა.) სადა წარვიდა? იპა-
სუხების: მცხეთად, ბ.) რად? იპასუხების. სი-
ტყუად და სხ.

ესე ვითართა შემთხვევითა შინა სახელი შეიქმნების რეცა ზმნის-ზედად, და მიიღებს დაბოლოებათა: არ, დ. – ნაცუალ-სახელნი: ჩემი, შენი ის-პოზენ ბოლოსა ასოსა და ითქვიან: ჩემდა, შენდა.

§ 178. ასოდ თ ოდესმე იხმარების ნაცულად და, რაჟამს არსებითი სახელი გარდავალს ზმნის-ზედად, მაგ. კარგად, კარგათ; ცუდად, ცუდათ; შავად, შავათ და სხ.

§ 179. ზმნის-ზედად იხმარებიან ოდესმე, დღისი, დღე-ღამე და სხ. – ესე განირჩევის კითხვითა ოდეს, მაგ. დღისი ხმა ვჰყავ შენდამი და არა ისმინე ჩემი და ღამე, არა იღუაწე ჩემთვის ფს. 21. 2.

თ ა ვ ი მ ე შ ჯ დ ე
შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს თ ა ნ დ ე ბ უ ლ თ ა .

§ 180. თანდებულნი მოეკიდებიან მარადის სახელთა, ნაცულ სახელთა და მიმღობათა, – და ითხოვენ თვსდამი მოკიდებულთა მათ სიტყვსა ნაწილთა ანუ ნათესაობითად ანუ მიცემითად, მაგ. კაცისაგან; სახლოსა ზედა და სხ.
სხო. უმეტესი ნაწილი თანდებულთა, მიმღებნი ნათესაობითისა ბრუნვსა, შეეთხზვან მიცემითსაცა ბრუნვასა, მაგ. ახლოს ქალაქისა ანუ ახლოს ქალაქსა. – მწერალთა უხმარიათ თანდებულნი მიუხედულად ჰემმარიტისა ენისა მოთხოვილებისა.

ყოველი პირი ქუჭყანასა მოვლო სრულად მოიარა

და, არ იარა,

ასე რომე ცასა ქუჭში არა დაუჩნ-

და, არ იარა,

ტარ. 723.

მიცემითსა უმეტესად მოითხოვენ თანდებულნი ოდეს სახელი შეეთხზვს საკუთრებითსა კაცთა სახელსა, მაგ. წინაშე ტაძრისა, წინაშე იოანესა ანუ იოანესსი; თვნიერ პავლესა; თვნიერ სიტყვსა და სხ.

§ 181. თანდებულნი, დასხმულნი წინარე, ითხოვენ ხშირად ნათესაობითსა ბრუნვასა; ხოლო დადებულნი შემდგომად მიცემითსა, მაგ. შორის ტაძრისა და ეკლესიისა; აღვიდა იგი მთისა წყურსა ზედა და სხ.

§ 182. თურთ ოდესმე მოუვა სახელთა ბრუნუასა შინა მოქმედებითა მომსპობელსა დაბოლოებითისა ასოდსა ა, მაგ. მოვიდა იგი კაცითურთ, ვარ მე მტყუანი სიტყვითურთ ჩემით; – გარნა რადგანაც ორნი დახუდებიან თ, ერთი თანდებულისა და მეორე მოქმედებითისა ბრუნუსა, ამისთვის ერთი მათგანი მოესპობის.

§ 183. უ, ოდეს მოეზავების სახელსა წინარე და არა აქუს მას ბოლოდ მარცხალი ესი, მაშინ ნიშნავს უკუთქმასა, მაგ. უბიწო, უმანკო, უცნობი და სხ. – ხოლო ოდეს სახელსა მოუვა ბოლოს ესი და თავსა უ, მაშინ შეიქმნების ხარისხი შეთანასწორებითი ანუ აღმატებითი (იხ. § 22. 124.)

§ 184. ოდეს იკითხვს სიტყუასა შინა სადადო, ანუ საიდგან? მაშინ დაიდების ნაცულად თანდებულისა, გან. – მოქმედებითი ბრუნუა მოსპობით დაბოლოებითსა ასოდსა ა, მაგ. მოვიდა იგი თფილისით ანუ თფილისითგან და სხ.

§ 185. თანდებულნი: დმი, მიმართ, გან, გამო; დაესხიან მარადის სახელთა შემდგომად და ითხოვენ ბრუნუასა ნათესაობითსა, მაგ. გაქუს სასოება ღუთისადმი, ანუ ღუთისა მიმართ, კაცისაგან ითქუა ესე: სიტყუსა გამო ჩემისა და სხ.

სხო. დმი და მიმართ, იხმარებიან ნაცულად ურთიერთისა, მაგ. კაცისადმი-მიმართ ამის მივალ მე.

§ 186. თანდებული მდე, მოკიდების ზმნისზედისა მარცხალთა ად ანუ დ, მაგ. მოვლეს მოციქულთა სოფელი კიდით კიდემდე; განითქუა ქადაგება მოციქულთა აღმოსავლეთით დასავლეთადმდე.

§ 187. ნაცულად თანდებულისა, ვიდრე, სახელნი მიიღებენ თავად მარცხალთა: მი, მო, მაგ. მიერთადმდე ე.ი. ვიდრე ერთადმდე ფრ. 13. 3. მიუკუნისამდე ე.ი. ვიდრე უკუნისამდე ფს. 136. 7. მოდღეინდელად დღედმდე ე.ი. ვიდრე დღეინდელად დღედმდე, საქ. მოც. 2. 29. მოაქამდე ე.ი. ვიდრე აქამომდე 1. კორ. 14. 15. და სხ.

§ 188. თანდებული თანა (თან), ოდესმე და-

ერთვს თავად სხუათა ლექსთა, მაგ. თანამდები, თანამემწე, თანხმა; ხოლო ოდესმე ბოლოს, მაგ. კაცთა თანა, ჩემთანა, მისთან მისული და სხ. – ლექსნი: ჩემისთანა, მისთანა, იოანესთანა და სხ. იხმარებიან საუბარსა შინა და წერილსაცა ნაცულად: ჩემებრი – ვი, მისებრი – ვი; იოანესებრი – ვი და სხ.

§ 189. ებრ თანდებული დამნიშუნელი მკვლავებისა მოვალს ბოლოს ლექსისა; ხოლო ოდეს მოვალს თავად ლექსთა, მაშინ დაერთვს ასოდ მ. მაგ. მეზრ ხატად, ზოგ-ჯერმე მოკვიდების სახელთა თვნიერ ბრუნვსა და შექსცულის მათ ზმნის-ზედად ანუ ზედ-შესრულად დართვთა ბოლოდსა მარცულისად ასოდსა ი ანუ მარცულისა ივი, მაგ. ანგელოზ-ებრ, ანგელოზებრი – რივი; სპილო, სპილოებრი – რივი და სხ. მდაბიოსა საუბარსა შინა ნაცულად მისსა იხმარების ებ, ებურ, ებური, მაგ. ხარებ ღმუვის; ჩუწნებურ და სხ.

§ 190. თანდებული მდე, ოდესმე მიიმატებს თავად ასოსა დ, და ითქმის, დმდე, მაგ. უკუნისამდე; დასასრულადმდე; დღედმდე, მოაქამდე.

§ 191. თ, ოდესმე იხმარების ნაცულად, გან, მაგ. არა სადადთ ანგელოზთადათ იწყო, არამედ ნათესავისაგან აბრაამისა იწყო. ებრ. 2. 16.

თ ა ვ ი მ ე რ უ ზ

შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს კ ა ვ შ ი რ თ ა .

§ 192. კავშირნი არიან წინამავალნი და შედგომილნი. წინამავალნი: უკეთუ, ოდეს, თუმცა და სხ. შედგომილნი: მაშა, მაშასადამე, მაშინ, გარნა, არამედ და სხ. – თუმცა იგი არს კაცი გონიერი, გარნა ჰსცდება დიდად; არა ოდენ სახმარ-არს, არამედ საქიროცა და სხ.

§ 193. კავშირნი: და; ვითარცა, ეგრეთცა; არა, არათუ, ანუ არათუ ოდენ, არამედ; ანუ, ანუ-თუ; ესრეთვე, ეგრეთუჲ და სხ. – შემაერთებელნი და განმყოფელნი ლექსთა სიტყუასა შინა მოითხოვენ ერთებრსა ბრუნუასა, მაგ. ღმერთმან შეჰქმნა ცა და ქუჭყანა; ვითარცა მზე, ეგრეთცა მთოვარე; არა-

თუ ოდენ კაცი, არამედ პირუტყუნცა, მიეცნენ
წარღუნისა სასჯელსა და სხ.

§ 194. კავშირნი: ვითარმცა, ვითარმედ, რათა,
რათამცა, რათამცაარა და სხუანი დაიდებიან ზმნათა
თანა მექმნა ესე: ვიტყვ ვითარმედ, გონიერი არს
კაცი იგი და სხ.

§ 195. კავშირნი: რამეთუ, ხოლო, ამისთვის,
უკეთუ და სხუანი მიზეზისა დამნიშნულნი, მოეზა-
ვებიან თავად სიტყუასა შინა, მაგ. რამეთუ მოვალს
ჟამი ჩემისა ბედნიერებისა; ხოლო მე ვიტყვ ამას
და სხ.

§ 196. რომელნიმე ზმნის-ზედანი სიტყუასა ში-
ნა შეიქმნებიან კავშირად, მაგ. აწ ვიწყოთ სი-
ტყუა; ვთქვ რა სიტყუა და სხ.

§ 197. კავშირთა თანა აღირიცხვან: თუ, ძი,
რა. ამათთვის იხ. § 47. სხო. 3.

§ 198. არაოდენ, არათუ ოდენ ითხოვს
ნიადაგ კავშირსა არამედ, მაგ. არათუ ოდენ სტუ-
მარი, არამედ მეგობარიცა.

§ 199. რეცა, ხმარებული წერილსა შინა ნა-
ცულად ვითარცა მოიღების მაშინ ოდესცა არა
სრულიად ვამსგავსებთ რასამე, არამედ ვპოუ-
ლობთ რომელსამე მსგავსებასა, მაგ. რეცა მძიმე
და ძლიერი და სხ. – რუსულად ითქმის: Какъ бы
Будьто бы. Какъ будьто бы.

§ 200. თურმე იხმარების საუბარსა ენასა
შინა დასანიშნულად საქმეთა მათ, რომელნიცა
სხუათაგან გუხმენია და თვთ არა გვნახავს, მაგ. თურ-
მე მოსული, თურმე ღმერთი არ გასწირავს, კაცსა
შენგან გაწირულსა..... ვეფხ. ტყ.

§ 201. მარცხალი ზე, დაიდების დროთა აღ-
ნიშვნისა ჟამსა მაგ. პონტოელისა პილატესზე და სხ.

§ 202. ლა მარცხალი, შეერთდების ლექსთა და
განავითარებს მათ:

ა. ზმნად საიჭუოდ კითხუასა შინა: არისლა? მო-
ვალსლა?

ბ. მრავალთა ზმნის-ზედათა და კავშირთა: ვერღარა,
ნურღარა, დაღათუმცა, ვიდრელა და სხ.

§ 203. თქო იხმარების ხშირად საუბარსა ში-

ნა და წერილსაცა, ოდეს სხვსა პირითა შევუთქლით
ანუ დავაბარებთ რასამე სათქმელად მესამისადმი
პირისა, მაგ. გამიკეთეთუო, წაიღეთუო: ეგრე-
თუჭ მეთქი, ქმნილი ზმნისაგან მე ვჰსთქვ
იხმარების, ოდეს თვსსა საკუთარსა ნათქუამსა მო-
უთხრობდეს ვინმე, მაგ. მე უთხარი მეთქი და სხ;
ხოლო სხვსა ნათქუამზედ იხმარების ო, რომელიცა
ბოლოდსა ლექსისა მარცტულისა თანა შეერთდების
მაგ. მე ვჰსთქვ სიტყუაო (§ 69. სხო. 9.): შემ-
დგომად სამისა დღისა აღვჰსდგეო. მატ. 27. 65.

§ 204. თუ, ოდესმე იხმარების:

ა. განწულებითად ნაცტულად, ანუ, გინა, მაგ.
თეთრი თუ შავი;

ბ. კითხვითად: მაგ. ჰსჭირდეს ვისმე თუ თქუწნსა
ილოცევდინ, მოლხინე თუ ვინმე არს გალობდინ და
სხ. იაკ. 5. 13. 14;

გ. თუობითად ნაცტულად უკეთუ, თუსადამე, მაგ.
ქემმარიტად თუ სიმართლესა იტყვთ, სიწრფოე-
ბასა ჰსჯიდით მენო კაცთანო; – დღეს თუ ხმასა
მისისა ისმინოთ, ნუ განიფიხცებთ გულთა თქუწნ-
თა. ფს. 57, 1. 94, 7. 52, 2.

დ. ოდესმე დაესხმის ნაცტულ-სახელთა: თუ,
ვინ, თუ რომელი.

ე. ოდესმე ზმნის-ზედათა: თუ ვითარ, თუ რა-
ოდენ.

ვ. იხმარების ნაცტულად მარცტულისა ძი, იხ. §
47, სხო. 5.

§ 205. ცა კავშირი შეერთებითი ნიადაგ ბო-
ლოს ლექსთა დაერთვს, მაგ. უფალიცა; მონაცა;
მერმეცა და სხ. – ეგრეთუჭ იხმარების ნაცტულ-სა-
ხელთა თანა და ზმნის-ზედათა, მაგ. ვინცა, რადცა,
რომელიცა, ვითარცა და სხ. – საუბარსა ენასა შინა
ცა, იხმარების შემოკლებულად ც, მაგ. შენც მო-
ხვალ ჩემთან.

§ 206. სამე იხმარების ნაცტულად უკუჭ, მაგ.
ღმერთნი სამე ხართ და შვლნი მაღლისანი. ფს. 81.

§ 207. მარცტულნი: ვე, რე და სხ. (§ 100.) ხში-
რად იხმარებიან ოდესმე ბოლოს ლექსისა; და ოდეს-
მე შთაიერთვიან საშუალ ლექსთა, მაგ. მოლა-

თუ-კუდა, მერმე იტყვს ყოველსა ველა ებრ. 11.

3; საქ. მოც. 18. 18. (იხ. § 92. 69. სხო. 2.) –

§ 208. ესე ვითართა მარცხალთა ხმარება ლე-
ქსთა თანა იჩუწნების შემდგომთა მაგალითთა შინა:

ვე. – მანვე ჰსთქუა; ეგრეთუჭ უგულის-ხმოვე
ხართა? (მარკ. 7. 18.) და სხ.

მე. – კაცი ვინმე მოვიდა და სხ.

მცა. – უკეთუმცა მიცოდეთ მე, მამაცა ჩემი
იცოდეთ და სხ.

რე. – უდიდესადრე ვიტყვ და სხ.

ცა. – სიტყუაცა ერთი მარქუ და სხ.

და. – განაღა ჰსთქუას ერთი ორი, უმსგავსო
და შორი-შორი. ტარ. 87. 143. 604. რაღაა იგი
სინათლე? რასაცა ახლავს ბნელია.

..... მიცან ამბავი მის ყმისა

მოხვიდე, სრულ ვჰქმნა მაშინღა შენი წა-
დილი გულისა.

სხო. ესენი საუბარსა ენასა შინა ოდესმე იბ-
რუნვიან სახელთა თანა.

ა. საუბარსა ენასა შინა იხმარების მარცხალი-
ცა კი ნაცულად: ხოლო, გარნა, მაგ. მან ეგე ინე-
ბა, მე კი ესე ვჰყავ. – იმერელნი იხმარებენ მან ნა-
ცულად, დიახ, დიახ – კი კი.

ბ. მარცხალი ყე, ანტონისა მიერ შემოტანი-
ლი წერილსა შინა სრულიად არს უქმი ენასა ში-
ნა; ნაცულად მისსა იხმარება უკეთესად და.

თ ა ვ ი მ ე ც ხ რ ე

შ ე თ ხ ზ ჯ ს ა თ ჯ ს შ ო რ ი ს - დ ე ბ უ ლ თ ა .

§ 209. შორის-დებულნი ითხოვენ სხუათა და
სხუათა ბრუნუათა:

ა. სახელობითსა, მაგ. მ უბადრუკი! მ სიღრმე სიმ-
დიდრისა და მეცნიერებისა ღუთისა და სხ.

ბ. ნათესაობითსა მაგ. ვაჟ კაცისა მაგის! და სხ.

გ. მიცემითსა მაგ. ეჰა მხნესა კაცსა! და სხ.

დ. წოდებითსა, მაგ. მ! მოყუასნო ჩემნო; ჰე მეფეო
რად ემდურვი ანუ ღმერთსა, ანუ ბედსა.

ტარ. 454.

დასასრული
მეორისა ნაწილისა.

ნაწილი მესამე
კანონიერ-წერისათვის.

§ 210. კანონიერ-წერა არს ნაწილი ღრამმატიკისა, რომელიცა ასწავებს კანონიერსა წერითა გამოხატუასა ასოთა, მარცხალთა და ლექსთა სიტყუათა შინა.

§ 211. კანონიერ-წერა შეიცავს სამთა თავთა:
ა. ხმარებისათვის ასოთა; ბ. განყოფისათვის მარცხალთა; გ. კანონიერ-წერისათვის ლექსთა, ჯეროვანითა ნიშანთა ხმარებითა დასაყოვნებლად ხმისა მოღებულთა სიტყუათა შინა.

თავი პირუფლი
ხმარებისათვის ასოთა.

§ 212. ა. საუბარსა ენასა შინა შეიცვლების ასოსა ზედა ე, მაგ. ახლა, ეხლა; შამოიტანე, შემოიტანე და სხ. ბ, მდებარე წინაშე ასოჲსა რ, ოდესმე იხმარების ნაცულად ასოთა: მ, პ. მაგ. ბრუდე, მრუდე; ბრპენი. პრპენი; ბზინვარე, მზინვარე; ნაბერწყალი, ნაპერწყალი; ბილწი, პილწი.
ბ ოდესმე დაერთვის სხუათაცა ასოთა თავად რომელთამე ლექსთა მაგ. ჟუილი, ბჟუილი; ჟირი, ბჟირი და სხ.
სხო. ჰსცთებთან, რომელნიცა ჰსწერენ ფ, ნაცულად ბ, მაგ. ვასრულებ, ვასრულეფ.
გ. იხმარების ზოგ-ჯერმე ნაცულად კ, ქ და ღ, მაგ. გურკა, კურკა; გერკი, კერკი; გრკალი, კრკალი; გალატოზი, კალატოზი; გრძილი, ღრძილი; ადეგ, ადექ და სხ.
დ, საუბარსა შინა ოდესმე შეიცვთების ასოსა ზედა თ. მაგ. კარგად, კარგათ და სხ. (იხ. §178.)
ვ, ოდესმე დაესხმის თავად სახელთა, ნამეტნავად წინარე ი, მაგ. იწრო, ვიწრო; იგრი, ვიგრი და სხ. – ზმნათა შინა ოდესმე დაიტევების იგი მეტადრე საუ-

ბარსა შინა ენასა, მაგ. ვუწერ, უწერ; ვუბნობ,
უბნობ; ვუკეთებ, უკეთებ და სხ.
სხო. ჰსცთებიან, რომელნიცა ჰსწერენ ვ, ნა-
ცტლად უ, მაგ. ზრუნვა, ზრუნუა; ბრუნვა, ბრუ-
ნუა; ექვსი, ექუსი და სხ.

ზ, ოდესმე იხმარების ნაცტლად ს, წინარე ასო-
თა გ და დ, მაგ. მსგავსი, მზგავსი; მგსებსი, მგზეფ-
სი; მისდევს, მიზდევს და სხ. – ეგრეთუჴ ხმოვანთა
ასოთა შორის, მაგ. კათოლიკოზი-ისა; ანგელო-
ზი – და სხ. – იხმარების იდესმე ნაცტლად წ და ძ,
მაგ. ბუზუკი, ბუწუკი; ზანზარი, ძანძარი და სხ.
წ, იხმარების თავად მხოლოდ შორის-დებულსა
შინა, მაგ. წე! წე! ხოლო სხტათა შინა არა სადა.
ჰსცთებიან, რომელნიცა იხმარებიან მას ლექსთა
შინა: წეროდე, წეროდე, წერეთი და სხ. – ამათ
მცირეთა შემთხუწვათა შინა უმჯობეს-არს რათა
ვიხმაროთ მარადის ე, მაგ. ეროდე და სხ.

თ, განორებული დაიდების ლექსსა შინა: თთუჴ.

ი, მრავალნი ჰსწერენ ნაცტლად ი და ჰსცთე-
ბიან, მაგ. ხეი, ხეი, ლექსსა შინა: ხეი, ი გამო-
ითქმის, რეცა საშუალო რადმე შორის ი და ჰ: იგი
შეხტდების ოდესმე ბოლოდ ლექსისა და ოდესმე
საშუალ; ხოლო არა ოდეს.

კ, იხმარების ოდესმე ნაცტლად კ, (იხ. გ) და
ოდესმე ნაცტლად ყ, მაგ. კურდღელი, ყურდღე-
ლი; ნაბერწკალი, ნაბერწყალი; ყასაბი, ყასაბი და
სხ.

ლ, ოდესმე შეიცტალების ნ ზედა, მაგ. ლაგა-
ზი, ნაგაზი; ბალანი, ბანალი; სასიკუდილო, სას-
კუდინო და სხ. – ოდეს ლექსსა შინა, დახტდებიან
ორნი ლ, მაშინ ჰირუჴლი ლ შეიცტალების რ, მაგ.
ლბილი, რბილი; წტლილი, წტრილი; ცალიერი,
ცარიელი; ლელწამი, ლერწამი: – ოდეს ერთსა
ლექსსა შინა დახტდებიან ორნი რ, მაშინ უკანა-
სკნელი რ, შეიცტალების ლ ზედა, მაგ. მარგარიტი,
მარგალიტი; ორჯერ, ორჯელ და სხ.

მ, ოდესმე შეიცტალების ნ ზედა, მაგ. მანგალი,

ნამგალი; მუგუზალი, ნუგუზალი; ხოლო ოდესმე
ბ, ზედა (იხ. ბ.)

მ, ხშირად დაერთვს თავად სახელთა, მაგ. სხა-
ლი, მსხალი; ტევანი, მტევანი; ტრედი, მტრედი;
სუბუქი, მსუბუქი; შტწნიერი, მშტწნიერი და სხ.
სხო. დაბალი, ნიშნავს სიდიდით მცირესა; ხო-
ლო მდაბალი – მშვდსა გულითა.

ფ, თავად არა მოუვა ლექსთა, არამედ იხმარე-
ბის ბოლოდ სახელთა დაბოლოებულთა ხმოვანთა
ზედა ასოთა, მაგ. ვამდე მას-აქეთ დაუწუჯავ სახ-
მილსა ნიადაგულსა... ვეფხ-ტყ. 542.

ო, რავდენტამე ძტწლთა ხუცურთა წიგნთა ში-
ნა ხმარებული ნაცტლად უ, იწერების აწცა
ლექსთა ზინა: დედოფალი. (დედუფალი.)

ო ზედა შეიცულების ოდესმე უა, მეტადრე სა-
უბარსა ენასა შინა, მაგ. გუარჯილა, გორჯილა;
კუამლი, კომლი; რაგუარი, როგორი; ხუამალდი,
ხომალდი.

ო, საშუალ რომელთამე ლექსთა ნათესაო-
ბითსა შინა ბრუნუასა შეიცულების უ ზედა, მაგ.
ნიგოზი, ნიგუზისა; მინდორი, მინდურისა. სასწო-
რი, სასწურისა და სხ.

ჟ, იხმარების ნაცტლად ზ (იხ. ზ.) და ოდესმე ჯ.
მაგ. ჟინი, ჯინი; ჟირი, ჯირი; ბჟირი და სხ.

რ, იხმარების მდაბიურად ნაცტლად ს, ლ, და შ.
მაგ. რძე, სძე, რძალი, სძალი, ნართი, ნასთი, ლბი-
ლი, რბილი, რტო, შტო და ოდესმე დამატების
თავად ლექსთა, ანუ სხუათა ასოთა წილ დაიდების,
მაგ. ოდეს, როდეს.

რ, შთამატების მდაბიურად ორთა ხმოვანთა
შორის, მაგ. ბუჟი, ბრუჟი; ბჟე, ბრჟე; ვეცხლი,
ვერცხლი; ხოლო ვიეთთამე ლექსთა შინა სრუ-
ლიად დაიტევების. მაგ. ზრდა, ზდა: ფერხი, ფეხი;
წარსულა, წასულა.

ს, დაერთვს თავად წინარე რომელთამე ლექს-
თა: კ, პ, ტ. მაგ. კუნელი, სკუნელი; პილენძი,
სპილენძი; ტრიქონი, სტრიქონი და სხ.

ს. იხმარების ნაცტლად ზ და რ, (იხ. ზ და რ.) და
ზოგ-ჯერმე წინარე ასოთა: პ და ტ, შეიცულების

შ ზედა, მაგ. მუსტი, შუშტი; ტასტი, ტაშტი;
ქისპი, ქიშპი.

უკეთუ ლექსთა შინა იპოებიან ასონი: შ, ჭ,
ჯ; მაშინ თავად მდებარე ასომ ს შეიცვლების შ,
ზედა, მაგ. სინჯი, შინჯი; სიმშილი, შიმშილი;
საჭამადი; შაჭამადი და სხ.

ს, შეიცვლების ოდესმე რ ზედა, მაგ. ჰსცხუტწ-
ნის, ჰრცხუტწნის და სხ.

ტ. დაიდების ოდესმე ნაცულად ჭ, მაგ. ხუტტა,
ხუტჭა; მოწმასნუა, მოტმასნუა; ფიტვ, ფიჭვ და სხ.

უ, უა, ხშირად იხმარების და საჭიროცა არს
ხმარება მისი ნაცულად ვ, მაშინ ოდესცა ლექსისა
გამოთქმისა ჟამსა ბაგეთა შინა ისმის ნახევრად ვ,
და ნახევრად ე, მაგ. ყუტდრება, მისუტწნება და სხ.

ვ. თავად ლექსთა არაოდეს არა მოუვა;
თუმცა-მოღებულ-არს იგი ბერძულისა ანბა-
ნითგან და ნიშნავს იფსილონსა, გარნა სათუა-
ლავსა შინა, არა რიცხვს; ამისთვის ლექსიკონისა
ქართულისა შემადგენელსა, ორბელიანსა საბას და-
უდვია შემდგომად ასომსა შ – საჭირო-არს ხმარება
მისი ბრუნუათა შნა, ოდეს ლექსნი დაბოლოვდე-
ბიან მარცულითა: უა და რომელთამე ზმნათა შინა,
მაგ. სიტყუა, სიტყვსა; დაისეტყვს ვენახი შენი და
სხ. – ბგერა მისი ბაგეთა შინა არს საშუალი და უ.

ფ. იხმარების ზოგ-ჯერმე ნაცულად მ, პ, მაგ.
ფხალი, მხალი; ფალანი, პალანი და სხ.

ყ. იხმარების ოდესმე ნაცულად კ, მაგ. ყლორ-
ტი, კლორტი; ყურდღელი, კურდღელი და სხ.
(იხ. კ.)

შ. იხმარების ნაცულად ს. (იხ ს.) და ოდესმე
ჩ, მაგ. შაშხი, ჩაჩხი; შვდმეტი, ჩვდმეტი; შიხაური,
ჩიხაური (მესტუმრე); ჩამოვიდა, შთამოვიდა და სხ.

ჩ. იხმარების ოდესმე ნაცულად შ (იხ. შ) და ც,
მაგ. ჩოჩუა, ცოცუა; ჩუდ-ყუავილა, ცუდ-ყუა-
ვილა და სხ.

ც. იხმარების ნაცულად ჩ. (იხ. ჩ)

ძ. იხმარების ოდესმე ნაცულად ზ. (იხ. ზ) და ჯ,

მაგ. აძეძი, აჯეჯი.

წ, იხმარების ოდესმე ნაცულად ზ, (იხ. ზ) და ჭ,

მაგ. წმახი, ჭმახი; ხიწ, ხიჭ.

ჭ, ზოგ-ჯერმე ნაცულად წ. (იხ. წ) და ჯ. მაგ.

ჭინჭარი, წინჭარი; ჭინჭულა, ჯინჭულა.

ჭ, სრულიად არს უხმარ-ხორხისა ძალდატანებითა გამოთქმა მისი შეუძლიანთ დიახ მცირედთა ქართულთა, რომელთაგან ხიზიყელნი უმეტესად იხმარებენ და არს იგივე ხ, მაგ. ჯარი, ხარი; მჯარე, მხარე; ჯელი, ხელი და სხ. – მიუღიათ ასო სათუალავისა მიზეზისათვის, რომლითაცა დაინიშნების 7000 ამისთვის უმჯობეს-არს შეერთება ორთავე ასოთა ხ და ჯ, ერთ-ასოდ, ანუ იხმარონ ნაცულად ერთისა მეორე ვისაცა ვითარ ენებოს.

ჯ, იხმარების ოდესმე ნაცულად: ჟ, ძ, ჭ, (იხ.

ჟ, ძ, ჭ)

ჭ, იხმარების ზმნათა შინა რომელთაცა პირულ-

სა პირსა შინა შემდგომად ვ აქუსთ რომელიმე უხმო ასოდ, მაგ. ვჰსჯი, ჰსჯი; ვჰსწერ, ჰსწერ და სხ.

ჭ, შემოტანილი ანბანასა შინა სათუალავისათვის სადაცა ჰნიშნავს 10.000 არა შეირაცხება ასოდ, არამედ არს შორის-დებული (იხ. §102.) ჭ.

ლექსისა შედგენასა შინა არა შევალს არა-ოდეს. მწერალთა შემოუტანიათ მჰსგავსად ბერძნულისა უკანასკნელისა ასოდსა (ომელა). – აპოკალიპსისა შინა დაწერილ-არს; მე ვარ ანი და ჭ ანუ ბერძულად ალჭა და ომელა (თ. 1. 8.)

ჭ, არს მიღებული ახლად, ვჰგონებ რუსულისა ენისაგან, და ჰსწერენ ლექსთა შინა: ჭილოსოჭია, ჭიზიკა და სხ. გარნა ძულთა წერილთა შინა ნაცულად მისისა უხმარიათ ასოდ ფ, მაგ. სერაფიმნი მხმობარენი. საბა ორბელიანი ჰსწერს რეცა ძულთა წერილთა შინა ენახოს ხმარებული ჭ და რეცა შემდგომად მწერალთა უგულუბელს ექმნათ იგი; გარნა მე მექონმან და მნახულმან მრავალთა ძულთა წიგნთა ვერასადა ვჰპოვე იგი, და არცა ხმარებულა იგი სათუალავსა შინა.

სხო. ანტონი მოიღებს ღრამმატიკასა შინა

თვსსა ასოსა ¹, რომელიცა უნდა რეცა დაიდებოდეს ნაცტულად ხმოვანთა უხმოთა შორის ასოთა, შესაყენებულად ძნელ-გამოსათქმელისა ზგერისა (დრ. ანტ. § 157. სხო. 7.) ვითარცა ლექსთა შინა ყრმზი ე.ი. მეწამული; მდდსი ე.ი. მნათე; გარნა უმჯობესია დაიწეროს ქართულად: ყირმიზი, მილდისი და სხ.

§ 213. ასონი ეკვლესიურსა ხმარებასა შინა უხმარიათ ორ-გუარად: ასო მთავრულად და ლიტონად; ხოლო სამოქალაქოსა ანუ მხედრულსა წერილსა შინა არა ჰსჩანს რათა ეხმაროსთ ძუჭლად ასო-მთავრულნი. ამისა მიზეზისათვის არა არს საჭირო რათა მხედრულთა ასოთა წერისა ჟამსა ვჰსწერდეთმცა ასომთავრულთა ჯგეროვანთა ადგილთა შინა.

§ 214. ასო-მთავრულნი დაიდებიან ხუცურსა შინა:

- ა. შემდგომად წერტილისა ოდეს სრულ-იქმნეს ყოვლადი პერიოდი ანუ წინადადება, მაგ. მოვიდა ძმა ჩემი; დადუმდა ენა რიტორი და სხ.
- ბ. სტიხთა დაწყებისა და თავად ტრიქონთა.
- გ. დაიწერებიან ასო-მთავრულითა ასოდთა საკუთრებითნი სახელნი; სახელი ჭემმარიტისა ღუთისა; წოდებანი სწავლათა, აზნაურებითთა ხელოვნებათა და სხ.
- დ. ყოვლადი ტიტული მამულითისა ხელმწიფისა და სახლისა მისისა დაიწერების ასო-მთავრულითა ასოდთა მაგ. მისი იმპერატორებითი დიდებულება, ხელმწიფე იმპერატორი ნიკოლოზ პავლეს ძე.

თ ა ვ ი მ ე ო რ ე

გ ა ნ ყ ო ფ ი ს ა თ ვ ს მ ა რ ც უ ა ლ თ ა .

§215. ოდეს მარცულნი ლექსისა გარდაიტანებიან ერთისა ტრიქონისაგან მეორესა ტრიქონსა ზედა, მაშინ დაინიშნების ნიშანითა გარდასატანითა (-), აქა შეიმეცნებიან შემდგომნი კანონი:

- ა. ლექსნი ერთ-მარცულოვანნი არა ოდეს არა გარდავლენ მეორესა ტრიქონსა ზედა, მაგ. ხმა, ხბო, ხე და სხ.

ბ. ლექსნი თანდებულთა ანუ სხუათა ლექსთა თანა შეკრულნი გარდავლენ ესრეთ თანა-მდები; აღმოსული; ქუჭ-მდებარე და სხ.

გ. ჰრთულთა ლექსთა შემადგენელნი ნაწილნი სიტყვსა უშესაბამესად დაიწერებიან გარდაბმით ნიშნითა (-), მაგ. მჭევრ-მეთქვ; ერთ-არსება, თანა-შემწე და სხ.

ხოლო ოდეს დახუდებიან მარცჳალნი უაზრონი ანუ არა-დამნიშუნელნი ლექსისა რაღსამე, მაშინ არა საჭიროებს რათა გარდაიბმოდენ ნიშნითა ამით (-). მაგ. აღმოსული, შთამოსული; მოღებული და სხ.

დ. გარდატანისა ჟამსა ლექსისა ტრიქონისაგან მეორესა ზედა ტრიქონსა მარადის უნდა იპოვებოდეს მარცჳალსა შინა ერთი რომელიმე ხმოვანი ასო, მაგ. პო-ხი-ლი, დი-დე-ბუ-ლი, შა-ვი, უ-კე-თე-სი და სხ.

თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე

კანონიერ-წერისათვის ლექსთა და სიტყუათა.

§216. ძუჭლთა მწერალთა ჩუჭნთა უქონელობისა გამო ღრამმატიკისა კანონთა უწერიათ ვისაცა ვითარ უნებებია. ამისთვის ვერ-სადა ჰპოვებთ რათა მოღებით მათგან შედგენენ მართ-წერისა კანონნი. თვთ კათოლიკოზი ანტონი არა შეჰსდგომია საზოგადოთა კანონთა, თუმცა მოუღია მათთვის იგინი. ყოველთა მწერალთა დაწყებით IX საუკუნისა ვიდრე XIX საუკუნემდე უხმარიათ სხუანი და სხუანი ნიშანნი მოღებულნი ენათაგან ბერძნულისა, სომხურისა და რუსულისა. – ამისთვის საჭიროცა არს და უკუეთესიცა, რათა აწ ხმარებულნი ნიშანნი წერილსა შინა ევროპისა ენათა შემოვიდნენ საზოგადოსა ხმარებასა შინა ქართულისა ენისათვის.

§ 217. ნიშანნი საჭირონი კანონიერ-წერისათვის არიან შემდგომნი:

- ა. მძიმე (,)
- ბ. წერტილი და მძიმე (:)
- გ. ორი წერტილი (:)

- დ. წერტილი (.)
- ე. ნიშანი კითხვითი (?)
- ვ. ნიშანი განკვეთვითი (!)
- ზ. ფრჩხილი ( )
- წ. შემკურთხეული ანუ გარდასატანი (-)
- თ. კლებული (°)
- ი. ბრჯგუ, უნისა თავსა ზედა (უ)
- ია. სამოწმებელი („ „)
- იბ. ქარაგმა ორ-გუარი (~)

სხო. მნიშვნელობანი ამათნი იგივენი არიან ვითარცა რუსულსა ენასა შინა და ამისათვის არღა შემოვიტანე აქა ხმარებათათვის მათთა კანონნი.

§218. ქარაგმა იხმარების შესამოკლებად სიტყვსა ხუცურსა და მხედრულსაცა წერასა შინა. პირუჭლი გუარი ქარაგმისა (~) დაიდების სამღრთოთა ზედა და წმინდათა სახელთა; ხოლო მეორე (~) საზოგადოთა ლექსთა შესამოკლებელად იხმარების.

219. ქარაგმანი ქართულსა ენასა შინა ხმარებულნი მოეზავებიან შემდგომთა ლექსთა:

- ა~ნ, ა~დ, ან~გზი – ამინ, არამედ, ანგელოზი.
- გზ~ენ, გ~ი – გიხაროდენ, გიორგი.
- დ~ბა, დ~ბული – დიდება, დიდებული.
- ვ~ა, ვ~რ, ვ~ე, ვ~დ, ვ~ემდის – ვითარცა, ვითარ, ვიდრე, ვითარმედ, ვიდრემდის.
- ზ~ა – ზედა.
- თ~ა – თანა.
- ი~ე, ი~ლიმ, ის~ლი – იოანე, იერუსალიმ, ისრაელი.
- კა~თკისი – კ~დ, კ~თხევა – კათალიკოსი, კუ~ალად, – კურთხევა.
- მ~დის, მ~რთ, მ~რ, მყს~ლად – მარადის, მიმართ, (მომართ) მიერ, მეყუსეულად.
- ქ~ი – ჟამი.
- რ~ , რ~ა, რ~ლი, რ~ლ – რამეთუ, რათა, რომელი, რომელ.
- უ~ი, უ~კი, უ~კე – უფალი, უკუნითი, უკუნისამდე.
- ფ~დ, ფ~დი – ფრიად, ფრიადი.

ქე, ქენე, ქკს, ქყანა – ქრისტე, ქრისტიანე,
ქორონიკონს, ქტყყანა (.).
ღი, ღთაება, ღთ-შემოსილი, ღივ-სულიერი,
ღის-მშობელი – ღმერთი, ღთაება, ღთივ-
სულიერი, ღთის-მშობელი.
ყი, ყდ – ყოველი, ყოვლად.
შა, შდ, ში, შე, შენ, შს – შინა, შემდგო-
მად, შენი, შეგვწყალე, შეგვწყალენ, შორის.
ჩი, ჩნი – ჩემი, ჩტყნი.
წა, წო, წე, წწრ, წწყლი – წმინდა, წმინ-
დაო, წინაშე, წინასწარ, წინასწარ-მეტყუ-
ლი.
ჭტი, ჭტად – ჭემმარიტი, ჭემმარიტად.
ხ – ხოლო.
ჯი – ჯუარი. (*)

(.) ქ. ნაცტლად: ქრისტე, მრავალთა მსოფლიოთა
მწერალთა უხმარიათ დასანიშუნელად მაცხოვრი-
სა სახელისა, რომლისაცა შეწევნითა იწყებენ წე-
რასა ანუ ანგარიშსა. ესე ვითარი ხმარება საქარ-
თტყლოსა შინა იპოების დღესცა ვაჭართა შო-
რის.

(*) ანტონი განწყოფს ქარაგმათა სამღრთოთა
სამ. გუარად: ა. ლიტრიად, რომელიცა იქმნების
სამღრთოთა ლექსთა ზედა მაგ. ღი, ქე და სხ. - ბ.
ტულიად, რომელიცა იხმარების შემდგომად ღისა
დიდთა სიწმინდეთა ზედა მაგ. ჯი და სხ. - გ. იპერ-
ტულიად ე.ი. დიდთა საპატიოთა ზედა. მაგ. წმინ-
და, ვხევა და სხ. ღრ. ანტ. შესაბ. წერ. §20, 21, 23.

პ რ ო ს ო დ ი ი ს ა თ ვ ს .

§ 2 2 0 . პ რ ო ს ო დ ი ა საზოგადოდ არს ნაწი-
ლი ღრამმატიკისა, რომელიცა ასწავებს, თუ რო-
მელთა მარცუალთა (ლექსთა) შინა ჯერ-არს გა-
მოღება გრძლად და რომელთა მოკლედ.

თვთოეულსა ლექსსა შინა იქმნების ერთი გრ-
ძელი; ხოლო სხუანი მოკლენი; ნიშანი გრძელისა

მარცულისა არს – ხოლო მოკლისა – გრძელი
მარცული არს იგი, რომელსა ზედაცა ამაღლდე-
ბის ხმა.

§ 221. ქართულისა პროსოდისა კანონნი არიან
შემდგომნი:

ა. ერთ-მარცულოვანნი ლექსნი ყოველნივე
არიან გრძელნი ვა ყოველთავე ენათა შინა, მაგ. მე,
შენ, ძმა, ხმა და სხ.

ბ. ორ-მარცულოვანთა და სამ-მარცულოვანთა
ლექსთა შინა კლი არს გრძელი და სხუანი მოკლე-
ნი, მაგ. მამა, მეფე, კაცი, დიდება, ტამარი და სხ.

გ. ოთხ-მარცულოვანთა, ხუთ-მარცულოვანთა,
ექუს-მარცულოვანთა და უმეტესთა ლექსთა შორის
აღირიცხვან მარცუალნი ბოლოთგან და მესამე მარ-
ცული დასასრულითგან არს ნიადაგ გრძელი, მაგ.
განათლება, ბედნიერება, განმანათლებელი, წარ-
მოვლინებული და სხ.

ს ხ ო . ა. კანონთა ამათგან არა განემორებინ
ბრუნვლნი, არცა მიმოხრილნი, არცა რთულნი, არ-
ცა სხმით-გარდასლვთნი ქართულისა ენისა ლექს-
ნი, მაგ. კაცი, კაცისა, ვამსუბუქებ და სხ.

ბ. სათვთონი სახელნი უცხოთა ენათა, მაგ.
კონსტანტინე, ალექსანდრე და სხ. გამოითქმიან
თვსებისაებრ საზოგადოდსა ქართულთა ლექსთა
ხმარებისა.

დასასრული .

Quod huic opusculo deest suppleat actas.